nemira clasic

GEORGE COȘBUC

Povestea unei coroane de oțel

George Coşbuc

Povestea unei coroane de oţel

EDITURA NEMIRA
2011

Coperta colecţiei: Dana MOROIU,
Corneliu ALEXANDRESCU

George Coşbuc
Povestea unei coroane de oțel
© Nemira, 2011

Lector: Mihaela Nicolae
Tehnoredactor: Emanuel Botezatu
ISBN 978-606-579-076-6

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului, este strict interzisă şi se pedepseşte conform Legii dreptului de autor.

Lectura digitală protejează mediul
Versiune electronică realizată de Elefant.ro

Coroana regelui nostru Carol şi-a tuturor regilor, pe cari ni-i va rândui Dumnezeu de-acum înainte în scaunul domniei româneşti, este făcută din oţel de tunuri de-ale turcilor din Plevna.[1]

De-a dreapta şi de-a stânga statuiei lui Mihai Viteazul, în Bucureşti, sunt două tunuri aşezate pe telegile lor.[2] *Ele au fost ale lui Osman în reduta Griviţei. Uitându-te la ele, nici nu bănuieşti câtă perire de români au făcut aceste două tunuri, cari stau aşa de liniştite ca străjeri ai liniştitului domn turnat din bronz.*

Dar pe cât de neastâmpărat a fost voievodul pe care-l străjuiesc şi pe cât de multă pustiire a dus el în rândurile turcilor, pe atât de nepotolite au fost ele şi pe-atâta perire au azvârlit din gura lor de foc în rândurile vitejilor dorobanţi ai noştri.

Astăzi sunt mute şi reci. Dar atunci când aveau glas de tunet şi erau aprinse de mânia duşmănească, înfiorătoare le-a fost puterea şi dătător de spaimă cântecul! Viteji au fost cei ce le-au dat rostire gurii lor, dar şi mai viteji aceia

---

[1] La festivităţile de la 10/22 mai 1881, prilejuite de înscăunarea lui Carol I ca rege al României, acesta a purtat o coroană de oţel, simbol al victoriei asupra turcilor şi al independenţei statornice, în vreme ce regina Elisabeta a avut pe cap o coroană de aur.

[2] Statuia lui Mihai Viteazul din Piaţa Universităţii, sculptată de francezul Carrier-Belleuse, a fost considerată, încă de la dezvelire, la 8/20 noiembrie 1874, un semn al voinţei de independenţă faţă de Poarta otomană. În 1876, trupele de dorobanţi au defilat prin faţa monumentului. Tunurile la care se referă Coşbuc, având şi ele o valoare simbolică, au fost înlăturate ulterior, la reorganizarea spaţiului din piaţă.

cari li s-au împotrivit mâniei şi-au murit uimindu-le că nu pot îngrozi pe năvălitori.

Şi-au căzut în mâinile noastre, au căzut nu numai tunurile cetăţuilor, au căzut însăşi cetăţuile lui Osman, şi a căzut Osman viteazul însuşi. Iar cu el deodată, puterea pe care o aveau turcii asupra neamului românesc. Şi drept martori ai vitejiei noastre stau acele două tunuri, în vederea tuturor, acolo, la picioarele voievodului celui mai înduşmănit cu turcii.

Din tovarăşele lor am făcut altă mărturie cu mult mai vorbitoare a vredniciei româneşti: le-am topit trupul de oţel şi-am turnat dintr-însul o coroană domnească, vecinică stemă a puterii româneşti şi podoabă pe fruntea regilor noştri. Tunul duşman, care fulgera împotriva românilor, azi e fulger al măririi cumpărate cu vieţile noastre, şi-acum, în loc să ne vorbească de robie şi de moşii de-ale sultanului, ne vorbeşte de libertate şi de-o ţară volnică pe soarta ei.

Şi de-a lungul vremilor, cât va voi Dumnezeu să trăiască printre neamuri neamul românesc, în ţara lui cea de la strămoşi moştenită din adâncurile vremii, ne vom mândri cu coroana de oţel a ţării şi mărturie de-a pururi ne va fi sfărâmata putere a celor ce ne-au stăpânit odată cu tunurile din care e făcută.

Ne vom mândri de ea, că mare luptă ne-am luptat şi prin grele primejdii ne strecurarăm vieaţa, până s-o dobândim prin voinicia sufletului nostru dezmorţit prin străduinţă. Ea ne va mărturisi prin veci vrednicia, chiar atunci când de mult vor fi uitat nepoţii noştri că noi am fost în puterea turcilor odată, atunci când numai din cărţile prăfuite vor mai şti urmaşii noştri ce greu a fost traiul amărât al strămoşilor lor, aşa de amărât, încât lor, celor liberi de mult şi tari de vreme îndelungată, totul li se va părea ca o vorbă din poveste.

Precum e steagul semn al oştirii, aşa e coroana semn al domniei. Iar coroanele celor ce stăpânesc ţări şi păstoresc popoare sunt făcute din aur şi din pietre scumpe, iar vulturii, ori leii, ori soarele şi fel de fel de alte semne de pe ele sunt închipuiri ale faptelor mari şi strălucite, pe cari le-a făptuit ţara, ori ale vreunor vrednicii mari ale neamului. Coroana României, fiind de oţel, închipuieşte prin sine însuşi oţelul ei de-o parte o vrednicie mare a neamului românesc: trăinicia de oţel a firii şi a fiinţei noastre, iar de altă parte o faptă strălucită: restatornicirea neamului românesc prin unirea ţărilor şi restatornicirea domniei româneşti prin războiul pentru neatârnare!

Pentru voi, acei ce-n vremea păcii sunteţi plugari şi păstori, iar în vremea războiului, dorobanţi ai ţării, pentru voi am scris cartea aceasta, ca să ştiţi şi să cunoaşteţi cine-a făcut Coroana de oţel şi cum au făcut-o. Cetind cartea, veţi băga de seamă că în povestea mea s-amestecă alte poveşti ale altor întâmplări de mai nainte, cari se ţin lanţ una de alta. Că domnia puternică de azi ne-a venit pe urmele neatârnării, iar neatârnarea ne-a adus-o războiul, şi războiul a fost adus de restatornicirea domniei, iar aceasta a fost o urmare a Unirii Principatelor, care a fost şi ea, la rândul ei, adusă de alte întâmplări.

Toate acestea sunt fapte mari şi mari vor rămânea de-a pururi, iar povestea lor vrednică este să fie scrisă pe pietre anume puse pe marginile drumurilor, ca toţi drumeţii să le cetească şi să se închine înaintea lor, căci fapte sfinte sunt. Iar faptele sfinte ale neamului românesc trebuie să fie pentru voi evanghelia neamului, precum e carte sfântă pentru creştini Evanghelia lui Hristos.

Eu, dacă era să vi le spui pe toate, m-aş fi întins cu povestea prea departe. Mie mi-a stat în gând mai întâi de toate războiul, dintru care ni s-a izvodit de-a dreptul România de astăzi, al cărei semn văzut e Coroana de oţel.

Să cetiți cartea cu multă luare-aminte, români! Şi mândriți-vă cu faptele povestite, căci ale voastre sunt! Şi rugați pe Dumnezeu să dea copiilor şi nepoților noştri priceperea şi bărbăția pe care au avut-o strămoşii şi părinții lor, ca să fie apărători ai țării şi ai neamului tot aşa de viteji ca şi voi. Încredeți-vă în puterile noastre, căci în credință e mântuirea, şi luptați-vă cu suflet ca de-a pururi prin veacuri neamul nostru să fie preamărit şi tare, precum a fost mai de mult şi cum este astăzi, căci e neam voinic şi popor iubit de Dumnezeu şi ursit să fie căpetenie printre neamuri!

DOMNITORUL

1. Înainte de război

I

Când a intrat în țara care-l alesese domnitor[3], prințul Carol a zis către cei ce-l întâmpinară: „În clipa în care am pus piciorul pe acest pământ cu sfințenie apărat, am şi devenit român. Cetățean astăzi, iar mâine soldat, de va fi nevoie, eu voi împărtăşi cu românii şi soarta cea bună, şi soarta cea rea."

[3] Adunarea Deputaților l-a proclamat pe prințul Carol „principe ereditar al României" în şedința din 1/13 mai 1866, în timp ce acesta se afla în drum spre țară, unde a sosit abia peste o săptămână, după o călătorie aventuroasă. (Fiind ofițer în armata prusacă, a trecut prin Austria deghizat, sub alt nume şi cu paşaport elvețian.)

Unsprezece ani a fost, după vorbele sale, numai cetățean, dar a venit şi nevoia când a trebuit să fie soldat, şi, pe cât a fost de înțelept cetățeanul, pe atâta a fost soldatul de vrednic.

Cât a ținut războiul, el n-a avut astâmpăr şi alinare. Cinci luni încheiate a stat tot în tabără, în mijlocul oştirii luptătoare, ba de multe ori în focul plumbilor, şi era cu capul într-o sută de părți: toate trebuia să le ştie, toate să le vadă, toate să le cârmuiască şi să răspundă pentru toți şi pentru toate.

Fiecare îşi cunoaşte greul său, şi tot pe al său îl crede mai amar. E adevărat, bunăoară, că oşteanul de rând rabdă gerul şi foamea, bătaia vântului şi a ploilor, că e silit să intre unde-şi vede cu ochii peirea. Greul pe care-l duce i se pare azvârlit pe nedreptul în spatele lui şi e ispitit să creadă că e bine în război de generali, că stau pe loc şi dau porunci. E părere. Toți, de la oştean până la căpetenia oştirii, îşi au greutățile lor, toate amare, şi numai felul lor le deosebeşte. După ce veți fi cetit cele ce vi le voi spune despre traiul şi trudele domnitorului pe timpul războiului, despre amarurile câte le-a îndurat, veți vedea că oşteanul de rând poate fi vesel că e numai oştean. E adevărat că domnitorul ar fi putut trimete pe un general să cârmuiască războiul, iar el să stea acasă. Dar tocmai fiindcă a voit singur să se lupte cu greutățile şi să stea ca strajă neclintită unde era nevoie de el, tocmai de aceea trebuie să ne uităm mai cu drag la dânsul, să-l luăm ca pildă a iubirii de datorie şi a credinții către țara căreia i-a jurat.

Născut dintr-un neam de oameni războinici, el însuşi are porniri spre fapte viteze. I-a fost dragă oştirea şi de-aceea, îndată ce s-a aşezat în scaun, a început să-şi întemeieze cu

tot dinadinsul oştire stătătoare.[4] A găsit la venirea lui puțintică oştire, dar cu străduință multă şi cu mai multă voință a tot sporit-o, făcând-o asemeni oştirilor vechi ale altor țări. Şi cât de bine ne-a prins oştirea! Dacă ne găsea războiul fără oştire îndeajuns, ori cu oştire neîngrijită, noi poate că şi azi am fi plătit turcilor bir.

Şi-a făcut o oştire vitează, căci românii din firea lor sunt porniți spre lupta dreaptă a vitejiei şi, cu puțină trudă, faci din ei oşteni desăvârşiți. Vechii voievozi aveau oştiri puternice nu prin mulțimea lor, ci prin voinicie şi iscusință. Cântecul ferentarului zice:

„Iute ca săgeata tabăra străbate,
Bate singur zece, cincisprezece bate,
Ferentar sunt eu!”

Ferentar sunt eu!”[5]

A fost o vreme când singuri noi, românii, aveam oştire stătătoare, în toate țările de pe atunci ale Europei. Țările, pe atunci, aveau numai lefegii, oşteni plătiți, cari, după isprăvirea războiului, se împrăştiau; iar oştirea noastră era, după felul oştirilor de astăzi, nu adunată în pripa primejdiei şi risipită după isprăvirea răului, ci totdeauna sub arme, pe lângă voievod. E adevărat că legea, limba şi moşia ne-au fost mântuitorii noştri; lor le mulțămim viața pe care ne-am

[4] Prin legea emisă în 1872, modificare şi actualizare a unei legi din 1868, armata română era de fapt modernizată şi reorganizată. Se continua astfel înnoirea adusă în perioada în care ministru de război fusese generalul Ioan Emanoil Florescu.

[5] Coşbuc foloseşte frecvent extrase din poezii cu subiect patriotic, cele mai multe provenind din creația lui Vasile Alecsandri (din ciclul *Ostaşii noştri),* întrucât acestea erau cunoscute cititorilor din manualele şcolare.

strecurat-o printr-atâtea primejdii ale veacurilor. Dar legea ne-am apărat-o cu sabia, cu sabia ne-am apărat şi moşia. Dumnezeul nostru a fost un dumnezeu al războaielor şi numai puterea oştilor noastre ne-a mântuit capul.

II

În primăvara anului 1877, ţara noastră era în mare nedumerire. Ruşii începuseră războiul; oştirile lor s-adunau la Prut, ale turcilor la Dunăre.

După obiceiul vechi, războaiele dintre ruşi şi turci se purtau în ţara românească. Ea le era în drumul ruşilor, cari se grăbeau să ajungă mai iute la hotarul ţării turceşti, şi în drumul turcilor, cari năzuiau să întâmpine pe ruşi şi să poarte războiul afară din ţara lor.

Ori biruiau ruşii, ori turcii, ţara noastră pătimea tot aceleaşi rele.

După legământul din străbuni, noi eram datori să ţinem cu turcii în vreme de război şi să le dăm şi oaste. E lucru lesne de înţeles că, de ţineam cu turcii, ne stricam cu ruşii. Ei de ciudă ne călcau ţara şi ne făceau tot răul pe care ţi-l face vrăjmaşul.

Ne-am ispitit noi de mai multe ori să căutăm sprijin la ruşi şi să ţinem cu ei, în vreme de războaie cu turcii; şi iarăşi e lesne de înţeles că, în felul acesta, ne-a fost şi mai rău. Turcii, fiindu-ne duşmani, ne pustiau ţara şi ne-o aprindeau, iar după isprăvitul războiului ne aveau cu totul pe mâna lor, să se răzbune cum le place. Ca pedeapsă ne sporeau birul, ne puneau greutăţi din nou izvodite.

Dar ori cu cine ţineam, tot rău ne mergea, şi ruga noastră cea mai din inimă era: „Apără-ne, Doamne, de foamete, de ciumă şi de războaie între turci şi ruşi!”

Acum, pornindu-se din nou războiul între ei, ne dase prin gând c-ar fi bine să nu ţinem nici cu ruşii, nici cu turcii. Să se bată ei cât vor pofti, dar pe noi să ne lase în pace.

Şi la urmă şi ruşii, şi turcii s-ar fi învoit cu treaba asta. Ei aveau să intre în țară la noi, să se bată împreună, iar noi să stăm deoparte, nedând ajutor şi oştire nici unora, nici altora.

Dar ce folos am fi avut noi dintr-asta? Țara ar fi fost şi atunci călcată de oştiri străine, poate mai rău ca de altădată, căci acum şi unii, şi alții ne-ar fi fost neprieteni. Ne-am fi cruțat oştirea de perire, dar țara ar fi fost tot în foc şi sub sabie.

Iar pe noi de țară ne durea. Țara trebuia scutită de pustiiri şi de năvăliri de oştiri străine.

Ar fi fost uşor lucru. Țara era a noastră, eram stăpâni pe ea şi trebuia s-o spunem şi turcilor, şi ruşilor că nu le dăm voie să intre în țară.

Uşor de zis, dar iată că ruşii şi turcii erau hotărâți să intre cu oştile în țară la noi, peste voia noastră.

Când îți intră străinul în casă peste voia ta, ai dreptul să te aperi. Acest lucru îl aveam şi noi.

Am fi putut să trimetem oştiri ori la Prut să împiedice pe ruşi de-a intra în țară, ori la Dunăre, să împiedice pe turci. Dreptul însă e una, iar putința e alta. Dacă am fi încercat să oprim pe ruşi, n-am fi putut. Oştile lor sunt mari şi multe. Ei şi-ar fi făcut loc cu de-a sila şi tot ar fi intrat în țară. Iar atunci s-ar fi purtat cu noi duşmăneşte.

Dacă am fi încercat să oprim pe turci, ar fi însemnat că le suntem duşmani şi că ne-am răzvrătit. Şi, dacă s-ar fi întâmplat la urmă să bată turcii pe ruşi – cum i-au şi bătut la Plevna şi cum i-au mai bătut şi într-alte războaie – n-am fi ajuns tot pe mâna lor, n-ar fi fost tot cântecul cel vechi? Iar să te împotriveşti în două părți, şi la Dunăre, şi la Prut, ar fi fost faptă de nebun.

Aceasta ne era acum nedumerirea. Cu binele nu puteam face nici pe turci, nici pe ruşi să nu ne calce țara. Cu răul nici atâta.

Să le fim şi unora, şi altora într-aceeaşi vreme prieteni era rău. Să le fim amândurora deodată duşmani era şi mai rău. Să stăm cu oştirile deoparte, la munte, şi să lăsăm ţara pe mâna ruşilor şi a turcilor era faptă de om slab. De ce avem oştire bună şi viteză? Ca să stea deoparte prin munţi, în vreme ce în ţară era război şi pustiire?

Dar să băgăm oastea în foc era şi mai rău, căci trebuia să ţinem partea ori turcilor, ori ruşilor.

În vremurile acelea nu ştiam unde ne stă capul. Ne era, cum zice vorba, greu la deal şi rău la vale. Înainte foc, îndărăt apă mare. Nu puteam merge nici încolo, nici încoace, iar, dacă stăteam pe loc, ne ajungeau amândouă deodată.

///

Ţara întreagă îşi puse atunci toată nădejdea în domnitorul ei. Era om cu minte şi chibzuit, şi el avea să ştie cum să scape ţara de primejdii.

Cum o zice el, aşa să fie.

Asta însemna că ţara avea deplină încredere în cumînţia domnitorului şi în sufletul lui de bărbat, care ştie cum să rupă lucrurile într-un fel, şi mai ales în inima sa cea mai presus decât toate doritoare numai de binele şi fericirea ţării noastre.

Dar cu atâta era mai greu lucru pentru domnitor. Dacă lucrurile, aşa cum le-ar fi hotărât el, ar fi ieşit rău, dacă ne-am fi încurcat într-un război fără noroc şi ţara ar fi fost azvârlită într-o stare mai rea decât mai nainte, toată răspunderea pentru relele aduse ar fi căzut pe capul domnitorului.

El a zis să facem aşa!

Am avut şi noi, românii, domni buni şi vrednici de-a lungul vremii, cari şi-au iubit neamul, dar, când au ajuns în încurcături mari, au părăsit mai bine scaunul domniei,

decât să ia răspundere prea grea şi să se ştie învinuiți că din fapta lor a pornit răul țării.

Poate că a fost bine şi aşa. Dar e cu mult mai bine şi mai frumos când domnul stă alături cu țara în primejdie şi nu se dă în lături de grija şi de greutatea răspunderii, când face aşa cum crede el că e mai bine şi când, cu inima curată, poate să zică în fața lumii şi a lui Dumnezeu: Dacă au ieşit lucrurile după cum nu le-am voit, este că aşa a vrut puterea Celui de Sus.

Şi aşa a făcut domnitorul nostru, luând răspunderea asupra sa.

A chibzuit singur, s-a frământat zile şi săptămâni întregi cu gândurile, judecând în sufletul său bunele şi relele pe cari ni le-ar putea aduce prietenia ori duşmănia, fie cu ruşii, fie cu turcii. A cumpănit părerile oamenilor luminați şi pricepători, a ispitit gândurile mulțimii din țară, a cerut sfatul bătrânilor țării şi, prin scrisori, a cercetat gândurile celor mai ispitiți oameni într-ale politicei.

A voit să le ştie pe toate, ca să se încredințeze şi de ceea ce-ar face alții fiind în locul său.

Mai întâi, a adunat pe toți bărbații noştri cei mai cu pricepere întru cârmuirea țării şi s-a sfătuit cu ei.[6] Din nepotrivirea lor în gânduri se vedea lămurit ce încurcătură dase peste noi. Unii găseau cu cale să lăsăm țara deschisă în drumul oştirilor ruseşti şi turceşti, iar oastea noastră să se adune în munții Olteniei.

---

[6] Consultările cu oamenii politici au avut loc în primul rând în cadrul şedințelor de guvern şi în Parlament. Lascăr Catargiu, care îndeplinea şi funcția de ministru ad-interim de externe, i-a însărcinat pe agenții diplomatici ai României în capitalele europene să afle şi opinia marilor puteri. A se vedea, pentru detalii, în afara volumului de documente diplomatice tipărit încă din 1876, N. Iorga, *Războiul pentru independență. Acțiuni diplomatice şi stări de spirit,* Bucureşti, 1929.

Alții se luptau cu gândul că ar fi mai bine să ne dăm pe partea turcilor, că, de vor birui turcii, nu ne va fi mai rău de cum ne-a fost; iar, de nu vor birui, ruşii tot nu ne pot face răul ce ni-l pot face turcii, nu ne pot mări birul, nu ne pot surpa aşezămintele țării.

Iar alții se străduiau cu povața să ne dăm de partea ruşilor şi să ne mântuim odată de turci, scăpând țara de bir şi de stăpânire.

Toți aveau dreptate şi temei în spusele lor.

Cei ce voiau prietenia cu turcii aduceau ca temei grija lor de neizbândirea ruşilor şi de multa supărare apoi a turcilor şi a răzbunării lor.

Cei ce năzuiau spre ruşi aduceau ca temei oştirea noastră. Acum aveam oştire, nu ca alte dați, când s-au mai învălmăşit ruşii cu turcii şi când noi n-aveam oştire deloc. Acum oştirea noastră putea să ție piept cu turcii. Şi aveam şi un domn cuminte şi cunoscător într-ale purtării de războaie, ziceau ei.

Aşa erau împărțite gândurile oamenilor. Iar domnitorul tot nelămurit era.

IV

Pe acele vremuri, domnitorul nostru avea cel dintâi sfetnic al său pe Ion Brătianu.[7] Acesta, ca şi domnitorul, se încredea orbeşte în oştirea țării şi se bizuia pe puterile ei.

Brătianu da tot aceleaşi povețe domnitorului, pe care însuşi domnitorul le găsise c-ar fi mai bune, adică să facă un legământ priincios cu ruşii pentru trecerea lor prin țară, dar prietenie să n-aibă cu ei nici în clin, nici în mânecă. Iar

---

[7] Ioan C. Brătianu (1821–1891), prim-ministru în 1876–1877, a fost cel care a mers la Düsseldorf să-l convingă pe Carol să accepte tronul României.

oştirea noastră să se adune toată în Oltenia, ferindu-se din calea ruşilor, ca să se vadă că ea nu ține nici cu ruşii, nici cu turcii.

Şi domnitorul s-a hotărât aşa: a făcut legământ cu ruşii. Le da voie să treacă prin țară, ca oricăror drumeți, fără să-i aibă nici prieteni, nici duşmani.

Dar pentru asta, turcilor le-a sărit țandăra.

Parcă erau de pe altă lume, aşa nu voiau să înțeleagă silnicia care ne-a făcut să lăsăm pe ruşi să treacă prin țara noastră. Părintele domnitorului, prințul Anton[8], zisese că, de vom da voie ruşilor să treacă Prutul, turcii ne vor găsi pe jumătate vinovați şi ne vor ține măcar pe jumătate de duşmani ai lor. Când colo, turcii ne-au găsit vină deplină şi ne-au ținut de duşmani pe de-a întregul.

Abia sosiră ruşii la Dunăre şi, într-o zi, Osman-paşa, mai-marele Vidinului, a şi început să-şi arate colții. Fără să le dăm măcar pricină de bănuială că le voim răul, turcii lui Osman au sărit cu tunul şi-au început să bată Calafatul. Apoi au început să bată toate oraşele de pe lângă Dunăre, arătându-ne vrăjmăşie îndesată şi cu vârf.

Acum se schimbaseră lucrurile.

După legămintele noastre cu turcii, ei aveau să ne apere țara, că era sub stăpânirea lor. Dacă le-am fi arătat noi vrăjmăşie şi am fi tras noi dintâi cu tunul, ar fi zis toată lumea că ne-am răzvrătit şi am lovit pe stăpânii noştri. Şi, dacă ne-ar fi bătut în război, nimeni nu ne-ar fi dat dreptate, cum nu dai celui ce ridică mâna asupra mai-marelui său.

Dar acum *ei* rădicaseră mâna asupra noastră, ei, cari aveau datoria să ne apere.

---

[8] Prințul Carol-Anton de Hohenzollern-Sigmaringen a fost tatăl lui Carol I.

Iar noi aveam dreptul să ne apărăm şi să facem război cu ei. Şi nimeni nu ne-ar fi făcut vină dintr-asta. Şi, chiar dacă ne-ar fi biruit ei în război, ar fi sărit lumea să ne mântuie şi să nu ne lase urgiei lor, întocmai cum aperi pe cel slab, când cel tare îl bate fără nicio vină.

Era acum altă foaie. Inima domnitorului a crescut de bucurie, văzând cum s-au schimbat în bine lucrurile şi că singuri turcii şi-au tăiat apa de la moară.

Dacă turcii voiesc războiul, să-l aibă!

Ţara era amărâtă pe turci de câte ne făcuseră de veacuri şi acum oştirea ne era voinică şi doritoare de luptă, iar domnitorul atâta dorea, să-şi boteze oştirea în foc vrăjmăşesc.

Îndată după pornirea vrăjmăşiei din partea turcilor, începută de Osman, întreaga ţară românească s-a cutremurat de bucurie că turcii singuri ne-au cerut războiul. Toţi ne-am aflat gata să sprijinim pe domnitor şi cu sufletul tot să-l ajutăm întru purtarea războiului.

Ţara noastră s-a rostit neatârnată de stăpânirea turcească[9], iar domnitorul, ieşit de sub poruncile sultanului şi nesupus decât lui Dumnezeu şi legilor ţării noastre. Toţi într-un gând am cerut ştergerea birului ce l-am dat turcilor şi printr-asta am rupt toate legăturile ce le făcuseră strămoşii noştri cu turcii.

Până atunci am fost sub un fel de epitropie a turcilor, eram crezuţi slabi şi având nevoie de apărare străină. Acum ne-am scuturat jugul epitropiei. Dar trebuie s-arătăm într-un război că într-adevăr n-avem nevoie de ea, că ne putem ţine

---

[9] Parlamentul a proclamat independenţa României faţă de Poarta otomană la 9/21 mai 1877, discursul principal din cadrul şedinţei solemne de la palatul Adunării Deputaţilor fiind rostit de Mihail Kogălniceanu, ministrul Afacerilor Externe.

pe picioarele noastre şi că suntem destul de tari să ne apărăm noi singuri.

V

Războaiele, pe lângă pustiire şi foc în ţară, pe lângă moarte de oameni, de sărăcie, de boale şi de foamete, aduc şi spaimă multă. Adeseori spaima face mai mult rău ţării decât războiul însuşi.

Oamenii îşi lasă casele, negustorii îşi curmă negustoria şi toată lumea umblă zăpăcită. Se sperie unii de vorbele altora, şi chiar cei mai cu suflet, când văd pe unul şi pe altul că-şi adună avutul şi fuge, îşi pierd firea şi fac şi ei ca fricoşii. Peste capul nostru trecuseră atâtea rele aduse de războaie, încât am umblat vecinic cu gheaţă-n sân.

Când au început să curgă oştile ruseşti spre Dunăre, ţara noastră se răscoli de spaimă şi de groază. „Au să treacă turcii, să ne pustiiască ţara", ziceau bătrânii care o mai păţiseră.

De obicei, când aveau războaie cu ruşii, turcii apucau ruşilor înainte şi le ieşeau întru întâmpinare în ţară la noi. Două locuri le erau mai cu priinţă pentru întâmpinare: Giurgiul şi Calafatul.

Giurgiul a fost până mai acum vro cincizeci de ani cuib turcesc în ţara noastră.[10] El şi Brăila erau oraşe ale sultanului pe pământul românilor şi într-aceste oraşe aveau chiar şi biserici turcii. Acum erau ale noastre, cu totul.

În faţa Giurgiului e cetatea cea tare a Rusciucului, iar în faţa Calafatului e Vidinul, cea mai puternică cetate turcească de la Dunăre. Şi le era cu îndemână turcilor să

[10] Din 1416 până în 1829, Giurgiu a fost cetate aflată sub stăpâ¬nire turcească.

treacă în țară la noi, acolo unde aveau sprijin la spate cetăți puternice.

De la Giurgiu turcii puteau înainta iute şi de-a dreptul spre Bucureşti, în vreo câteva ceasuri; iar de la Calafat – după obiceiul cum poartă ei războiul – soseau în coastele ruşilor care se-ngrămădeau la Dunăre.

De aceea noi, înainte de a se începe războiul, am adunat oşti la Giurgiu şi la Calafat, ca să nu lăsăm turcii să treacă Dunărea. Şi lucru de mirare, de rândul acesta turcii n-au încercat să treacă, măcar că îşi adunaseră multă putere de oşti într-aceste locuri.

Dar marginea țării o ducea într-o spaimă. N-au trecut turcii azi, dar vor trece mâine! Degeaba li se spunea oamenilor că turcii n-au să treacă în țară, că în drumul lor e multă oştire românească şi destul de tare ca să oprească pe turci. Spaima îi făcea să nu se încrează în oştire. Şi tot mai mult sporea zvonul că turcii s-adună câtă frunză şi iarbă, şi că e mare primejdie la Giurgiu şi la Calafat.

Locuitorii din părțile acelea fugiră; cei din Bucureşti nu vedeau decât turci şi se grăbeau să-şi încarce averile în căruțe şi s-apuce prin văile Prahovei, ba să treacă şi munții, la Braşov.

„A fugit vodă?" întrebau unii. Şi se mirau că vodă n-a fugit din Bucureşti. Era adică obiceiul, mai înainte, când domnii erau slujbaşi plecați ai turcilor şi lipsiți de oştire, să-şi adune averea şi să plece la Braşov, când se izvodeau războaie şi năvăliri de turci.

Acum însă aveam oştire multă şi vrednică, iar domnul nu era slujbaş al turcilor de azi pe mâine. Dar noi încă nu ne obicinuiserăm cu gândul că avem o oştire şi astfel de domn. Vedeam oştirea şi n-o vedeam, şi nu ne venea să credem că o avem. Nu ne cunoşteam puterile.

Ființarea domnitorului în Bucureşti mai domolea spaima. Dacă lui nu i-e frică, ziceau cei mai fără pricepere, se vede

că nu e primejdie. Şi iarăşi se gândeau că poate, la urma urmei, turcii nu trec Dunărea tocmai din pricină că oştirile noastre sunt într-adevăr tari. Cei mai necredincioşi ca Toma clătinau din cap şi nu se găseau de mirare.
Domnitorul se străduia din răsputeri să astâmpere spaima. Când se zvonise dintru-ntâi că de data asta s-a isprăvit cu ţara românilor, că turcii au s-o bată cu totul şi s-o aibă în stăpânire deplină, cum au ţara bulgărească, şi că tot pământul ţării va fi luat de turci, domnitorul a domolit zvonul şi spaima nu cu vorba, ci cu fapta. Era adică în Moldova un boier care voia să-şi vândă moşiile, şi domnitorul, ca să arate ţării că turcii nici n-au să bată ţara şi nici să ia pământurile, a cumpărat moşia boierului. I-a dat pe ea două milioane, cu toate că tocmai atunci îi venea peste mână să cheltuiască atâţia bani. Dar, cumpărând moşia, a deschis ochii fricoşilor şi le-a dovedit că el aşa de cu temei ştie că turcii nu vor intra în ţară, încât îndrăzneşte să-şi cumpere pământuri.
Iar, ca să domolească spaima că la Giurgiu şi la Calafat e potop şi perire, însuşi a plecat întâi la Giurgiu şi a stat în oraş, în vreme ce turcii de peste Dunăre băteau oraşul cu ghiulele şi cu obuzuri. Apoi a mers pe marginea Dunării prin bateriile române şi a intrat printre rândurile pedestrimei care era acolo. După acestea a mers la Calafat.
Oştirea, văzând pe căpetenia ei în bătaia focului turcesc, a prins suflet. Flăcăii noştri erau destul de inimoşi şi gata să intre în luptă, dar, când au văzut pe domnitorul amestecându-se printre ei, îmbărbătând pe cei slabi şi lăudând pe cei îndemânateci şi inimoşi, le-a crescut inima de bucurie şi de mândrie. Cunoşteam acum cu toţii că acesta e omul pe care l-a trimes Dumnezeu să-i ducă în războaie cu biruinţă.
Iar cei slabi de înger, cari s-aşteptau să vadă pe vodă plecând din Bucureşti pe valea Prahovei către Braşov, ca să

fie departe de locul răului, când îl văzură plecând spre Dunăre la Giurgiu, unde era foc şi ameninţare, s-au mai scuturat puţin şi au simţit că le vine inima la loc.

La Calafat, domnitorul, intrând într-o baterie, a fost primit de turci cu obuzuri, şi un obuz a căzut la picioarele lui, stropindu-l cu pământ răscolit şi rănind câţiva tunari de lângă el.[11] Ştirea acestei întâmplări a trecut prin toată ţara ca o cutremurare de spaimă, iar fiorii ei au fost aducători de sănătate.

Nu se mai îndoia nimeni acum. Domnitorul îşi pusese însuşi capul în primejdie, semn că nu se teme de urgia turcilor şi că însuşi vrea să fie în capul oştirii sale ca să dea piept cu vrăjmaşii. Ne învrednicise Dumnezeu cu un domn, cum de mult nu mai avuseserăm. Au trecut mai mult de o sută de ani, de când ţara noastră n-a văzut oştire românească alergând la hotare cu baioneta pe puşcă, nici domn care să stea alături cu ţara în zilele încercării. De aceea prinsese rădăcină neîncrederea în inimele noastre.

Şi iată-l acum pe cel aşteptat de noi atâta amar de vreme! Pe plaiurile ţării noastre se mai găseau încă flăcăi şi bărbaţi cu inimi pornite spre fapte viteze, firea războinică şi neînspăimântată a strămoşilor noştri nu se perduse cu totul în nepoţi. Dar au venit vremuri grele şi nimeni nu le-a mai pus la încercare firea, care începuse să amorţească.

Precum e cărbunele aprins, aşa ne-a fost odată inima. Cu încetul apoi, cărbunele lăsat în pace s-a acoperit cu cenuşă. Şi zicea lumea că e stins cărbunele, că din ce a fost el odată

---

[11] Relatarea faptelor şi a întâmplărilor din viaţa lui Carol I, în perioada 1876–1878, a fost făcută de Coşbuc pe baza informaţiilor extrase din Memoriile regelui şi din scrisorile acestuia, păstrate în arhiva regală. Scriitorul a putut reţine anumite date şi din câteva cărţi apărute înainte de 1899, între care volumul *Treizeci de ani de domnie ai regelui Carol I,* I–II, Bucureşti, 1897.

a rămas numai cenuşa, care nu se mai poate aprinde. Şi însăşi unii dintre noi ne amăgeam cu părerea şi, văzând cenuşa, credeam că nu mai e scânteie sub ea.
A venit însă vremea războiului. Duhul răzbunării şi al vitejiei a suflat peste cărbune şi cenuşa s-a împrăştiat. Şi iată-l cărbunele tot aprins, aşa cum îl doream şi cum a fost el odată, după spusa cărţilor vechi ale neamului nostru, care vorbesc de domnii cei mari ca Ştefan, ca Mircea şi ca Mihai Viteazul.
Domnitorul a bănuit de cu bună vreme firea bărbătească a românilor şi, judecând după vestitele fapte ale trecutului, nu s-a înşelat. De cu bună vreme el a deprins pe bărbaţii neamului nostru cu apucăturile ostăşeşti, făcând din straja pământească o oştire vrednică şi tare şi aşteptând ziua când ar trebui să sară cu dânsa în foc pentru dezrobirea neamului.

VI

E cu cale să spunem că rătăcirea minţii unora dintre noi ne făcea potrivnici ai oştirii.
Cânele, dac-ar putea vorbi, te-ar învăţa să nu umbli tot cu băţ prin sat, căci toţi câinii îţi voiesc binele şi, dacă sar la tine, e vina ta, că te văd cu băţ. Aşa şi duşmanii noştri. Ne tot învăţau să nu ne străduim întruna să ne facem oştire, căci ei ne voiesc binele şi numai de grija oştirii noastre stau gata să ne sară în spate, ca să nu le sărim noi întâi.
Mulţi de-ai noştri au fost daţi cu sufletul când pe partea unor duşmani de-ai noştri, când pe a altora. Iar aceştia ce puteau să ne înveţe alta decât ce doreau duşmanii? Dar n-au folosit.
De-au fost puţini, i-au biruit adevăraţii români cu mulţimea; de-au fost mulţi, i-au biruit cu inima, cu străduinţa şi cu voia lui Dumnezeu, care nu lasă pe cel ce se luptă cu inima curată.

„La ce ni-e bună oştirea?” ziceau ei. „Să ne batem cu turcii? Sunt mulți ca nisipul mării. Ori cu ruşii? Sunt câtă frunză şi iarbă. Ori să ne batem cu munții şi cu apele?” Şi mai ziceau ei: „Dacă intră ruşii în țară, ne apără turcii, că sunt datori după legământ. Dacă intră turcii, ne apără ruşii, că sunt creştini ca şi noi.”

Destulă ruşine pe noi că trebuia să ne apere alții ca pe copiii mici. Şi de apărări aşa cum le-am avut de două sute de ani, să ferească Dumnezeu şi pe duşmanii noştri. Ruşii ne strângeau la piept de ne ieşea sufletul, ca să nu ne lase să ne omoare turcii, iar turcii ne trăgeau de cap de ne ieşeau ochii, ca să ne scoată şi să nu ne lase să ne omoare în brațe ruşii. Şi apoi veneau şi austriacii şi ne loveau peste picioare şi peste mâini, ca să ne scape şi de ruşi, şi de turci, şi ne tot ghiontuiau ca să ne smulgem din brațele ruşilor şi să ne mântuim părul din mâna turcilor.

Dacă şi aceasta era apărare, apoi avea dreptate să zică broasca din gura şarpelui: „Mulțămescu-ți, Doamne, că m-ai scăpat de barză!”

Românii, cei cu inima întreagă pentru neamul lor, aveau alte gânduri. Ei nu se sprijineau tot numai pe ajutor străin şi ştiau adevărul din Biblie: „Ajută-te, şi Dumnezeu te va ajuta!”

Şi ne-am ajutat: ne-am făcut o oştire, ca să ne apărăm cu ea țara.

Şi nu mai avem nevoie de ajutor străin.

Când au început să intre ruşii în țară, marele duce Nicolae a trimes două regimente din oştirea sa domnitorului, ca să ne fie de ajutor şi să ne apere de turci. Iar domnitorul a zâmbit şi le-a spus ruşilor că românii au destulă oştire şi nu e nevoie să poarte alții grije de țara noastră, că purtăm noi destulă.

Ruşii ne trimeteau, după vechiul obicei, oştire să ne apere, dar lucrurile se schimbaseră aşa de mult, că înşişi ruşii mai

târziu, după vreo două luni, ne-au cerut oştire ca să-i apărăm de turci.[12] Dacă s-ar fi sculat din morţi aceia dintre români, cari au trăit pe vremea când ţara noastră ar fi pierit – după credinţa lor – fără ajutor rusesc, şi ar fi auzit acum că tocmai ruşii au trebuit s-alerge după ajutoarele oştirii române, ar fi murit din nou de multă mirare, crezând că a sosit sfârşitul lumii. „Voiţi oştire română să vă bateţi cu ruşii?" ziceau ei în batjocură. Nu, ferească Dumnezeu! Dar uite că putem şi noi vreodată să le dăm ajutor şi să-i scoatem din ruşine. „Ori să vă bateţi cu turcii?" Da. Şi nu numai ca să ne batem, ci, scurt şi bine, ca să-i batem. Cu puterea oştirilor a ţinut în loc Ştefan cel Mare năvala turcilor, care se răvărsau coprinzând pământul; şi Mihai Viteazul cu puterea oştirilor a azvârlit în toate spaimele pe turci, aşa că multă vreme după aceea turcii credeau că armăsarii lor, de câte ori se speriau ca din senin şi sforăiau, spaima le era pricinuită că vedeau înaintea lor umbra lui Mihai Viteazul.[13]

Şi de teama oştirilor lui Mircea, şi ale lui Ţepeş, ale lui Ştefan cel Tânăr[14], Rareş şi ale celorlalţi domni români, de

---

[12] Coşbuc face referire la cererea de ajutor militar formulată de ruşi după cele două înfrângeri suferite la Plevna, în 8/20, respectiv 18/30 iulie 1877. Pentru un extras din telegrama trimisă de marele duce Nicolae regelui Carol I, vezi mai jos, nota 17.

[13] Imaginea, preluată deopotrivă din surse istorice şi din izvoare folclorice, ambele actualizate de scriitorii generaţiei paşoptiste, face referire la incursiunile întreprinse de Mihai Viteazul la sudul Dunării, în ianuarie 1595. Atunci trupele române au atacat şi ars Rusciukul, i-au ucis pe comandanţii turci şi au capturat artileria turcească.

[14] Foarte probabil, Coşbuc se referă la Ştefăniţă, domn al Mol¬dovei între 1517 şi 1527, cel care i-a inspirat lui Barbu Şt. Delavrancea personajul principal din piesa *Viforul.*

teama oştirilor lor n-au îndrăznit turcii să se apropie prea tare de noi.
Şi acum tot oştirea avea să le puie cruce la mormântul stăpânirii lor asupra noastră.
Iar oştirea ne-a dat-o, aşa cum era, domnitorul, cu străduința sa şi cu a multor oameni de un gând cu dânsul.
Oştirea a fost şi atunci şi este şi astăzi fala domnitorului nostru, iar el însuşi este fala țării noastre.

VII

Îndată ce s-a încins războiul între noi şi turci, domnitorul a luat însuşi comanda întregei oştiri. Însuşi voia să fie în capul oştirii, pe care o iubea ca pe cel dintâi şi cel mai puternic sprijin al țării. După gândurile sale se alcătuise oştirea, şi o cunoştea, şi se-ncredea într-însa, şi voia să fie cu ea alături în foc.
Până ce să treacă oştirile noastre Dunărea, domnitorul a fost tot pe drumuri, alergând în toate părțile ca să le vadă unde stau şi cum stau pe marginile Dunării, în fața turcilor.
Purtarea unui război este, dintre toate lucrurile câte le fac oamenii, cel mai greu şi mai serios. Războiul cere nespuse cheltuieli, perire de oameni şi multă tărie de suflet. Din războaie se nasc țările şi stăpânirile nouă, şi tot în războaie pier țările şi neamurile. Războiul e un cântar – drept ori nedrept – al sorții omeneşti.
De multe ori în războaie hotărăşte voia lui Dumnezeu şi schimbăciosul noroc al întâmplării. Dar hotărăşte, iarăşi de multe ori, iscusința şi puterea omului.
Voia lui Dumnezeu şi săriturile întâmplării nu le poți înlătura. Dar lipsa puterii şi a iscusinței în războaie sunt lucruri vinovate. E ca şi când ai zice: e slab şi prost, şi sare cu războiul asupra altora.
Iar slăbia ori tăria în război nu însemnează numai puțintime ori mulțime de oaste – cu toate că mulți câştigă războaie cu

mulțimea –, ci mai ales tăria şi slăbia de suflet. Pot să fie oşteni şi mulți, şi iscusiți, că pierd războiul, dacă sunt fricoşi ori dacă n-au căpetenii cum se cade şi dintru asta se încurcă, ori nu sunt ascultători poruncilor, ori târzii, ori se bat numai cu jumătate inima şi nu le pasă dacă pierd sau dobândesc.

Ştefan cel Mare avea oşteni puțini, dar iscusiți şi tari. Odată, la Baia, în Moldova, a bătut pe unguri cu multă cumplire, şi erau mulți ungurii.[15] Şi zice cronicarul: „Aici se vede meşteşugul de a bate cu puțini pe mulți. Ştefan, cu puțini oameni, iscusiți şi tari, a bătut pe cei mulți, dar proşti." Tot aşa a bătut Mihai Viteazul, la Călugăreni, pe turci.

Oştirea noastră era puțină la număr, alăturând-o cu a turcilor şi a ruşilor, dar era tare şi iscusită. Atâta îi trebuie oştirii, după puterea omenească, ca să biruie, încolo e voia lui Dumnezeu.

Era iscusită, căci domnitorul se strădui s-o facă deopotrivă cu oştirile neamurilor luminate şi cunoscătoare într-ale războiului. Luase pildă de la acele neamuri şi potrivi lucrurile noastre după ale lor. Despre iscusința românilor vă povestesc aiurea multe lucruri de laudă.

Iar tare ne era oştirea pentru multe cuvinte. De căpetenii bune se îngrijise domnitorul; şi însuşi el, omul chibzuit şi priceput, era căpetenia tuturor şi a mers în război ca să cârmuiască luptele cu însuşi capul său. Ascultarea de poruncă o înțelege românul, că nu e fire răzvrătită, şi astfel oştenii noştri erau oameni de încredere, supuşi şi cu credință. Când vom vorbi anumit despre oaste, vom aduce pilde despre credința şi ascultarea lor.

---

[15] Lupta de la Baia, între Ştefan cel Mare şi Matei Corvin, venit cu oaste în Moldova, a avut loc în anul 1467.

De frică nu ştiau românii în luptă. Un om învăţat, străin, cetind odată câţi duşmani şi de câte părţi au avut românii de-a lungul vremii şi cum şi-au dus ei amărâta viaţă sute de ani, ca un om căzut într-o groapă cu lei, a strigat de mirare: „Cum nu le-a fost frică românilor să trăiască!”

Nouă nu ne-a fost frică nici de viaţă, chiar de-a fost amărâtă, şi nici de moarte. Cine a zis vorba: „Nu da, Doamne, omului cât poate răbda!” a fost român amărât, dar român care a putut să rabde mai mult decât trebuia să-i dea Dumnezeu.

În urmă oştirea ne era tare şi pentru cuvântul poetului:

„Nu e nici mulţimea, nu e nici iuţimea
Care-n bătălie încunun-oştimea,
Nu e nici noroc:
Cela ce se bate pentru neatârnare,
Are zece braţe, zece inimi are,
Inime de foc.”

VIII

Oştirea noastră se adunase în Oltenia, de cu primăvară, ca să stăvilească trecerea turcilor în ţară. Mai la urmă, după ce turcii ne-au zădărit cerând război, ea s-a aşezat pe lângă Dunăre mai cu temei şi cu vrăjmăşie, aşteptând vreme potrivită să treacă în ţara turcească.

Ea a stat tăbărâtă de-a lungul Dunării de la Zimnicea până la Severin, răsfirată în faţa cetăţilor turceşti, iar la Calafat înglodită în mare număr, ca să ţie în pază Vidinul.

Domnitorul a plecat la tabără, îndată ce s-a auzit că ruşilor le merge rău cu războiul şi că li s-a pus Osman-paşa de-a curmezişul în drum.

La tabăra de la Calafat a plecat domnul cam pe la începutul lui iulie şi a stat acolo vro şease săptămâni. Nu s-a mai întors în Bucureşti, ci a plecat cu toată oştirea la Plevna. Astfel, de când a plecat la tabără şi până s-a întors acasă, după căderea Plevnei, el a fost tot între oştenii săi şi a îndurat neajunsurile şi greutăţile războiului douăzeci şi şease de săptămâni, fără întrerupere. Mai bine de o jumătate de an a zăbovit pe câmpiile de luptă bătut de ploi şi de vânturi, şi primejduindu-şi viaţa pentru binele ţării. Oştirile lui erau gata de luptă încă înainte de Rusalii şi, cu toate acestea, n-au trecut Dunărea până târziu, pe la sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului.[16] O parte din oştiri a trecut rând pe rând pe la Măgurele, ca să dea ajutor ruşilor, cari se frământau la Plevna, dar domnitorul cu altă parte de oştire a stat tot la Calafat.

Două pricini au întârziat trecerea tuturor oştirilor noastre. Întâi, nevrerea ruşilor să ne luptăm alături cu ei. Dintru început, ei au ispitit pe domnul Carol dacă ar vrea să-şi lase oştirea să intre în foc alături cu ruşii, sub poruncile unui general rus.

La aceasta însă domnitorul nu s-a învoit odată cu capul. El a spus ruşilor că românii voiesc să meargă în foc alături cu ruşii ca oaste înfrăţită, nu supusă. Oştirea română nu e culeasă de pe drumuri şi are o căpetenie a ei, pe domnul ţării, şi numai de poruncile lui poate s-asculte.

Ruşii adică voiau ca Domnul să stea acasă cu generalii săi, iar flăcăii noştri să se bată pentru ruşi, sub poruncitori ruseşti şi amestecaţi printre cazaci.

Era prea mândru domnul ca să îngăduie aceasta şi-şi preţuia prea mult oştirea ca s-o azvârle pe mâini străine.

---

[16] Ceremonia oficială de trecere a armatei române la sud de Dunăre, pe podul de vase construit la Siliştioara-Măgura, a avut de fapt loc cu o săptămână mai devreme, pe 20 august/1 septembrie 1877.

E adevărat că şi pe ruşi nu-i lăsa mândria lor să se înfrățească cu noi. Ei, cei tari şi mulți, cu oştiri vechi şi vestite, să facă tovărăşie cu noi, cei puțini şi cu oaste abia de câțiva ani! Se credeau, şi-i credea lumea întreagă, că ei vor isprăvi iute războiul; şi lucru e adevărat, erau tari destul ca să bată singuri ei pe turci.

Noi am fi voit să ne batem de capul nostru: ruşii într-o parte, noi într-alta. Dar nici aşa nu se învoiau ruşii. Ziceau că le stricăm rostul lor, că ne amestecăm unde n-avem ce căuta, că vom fi bătuți de turci, iar atunci ruşii, de ciudă că nu i-am ascultat, n-au să ne mântuie şi să ne sară într-ajutor. Şi mai ziceau că războiul e al lor, ei l-au început, şi au să ne oprească cu sila să stăm acasă şi să nu trecem Dunărea asupra turcilor. Era şi ciuda care-i povățuia să ne spuie lucruri de acestea.

Şi de aceea noi am stat pe loc, aşteptând vro întorsătură de lucruri. Şi-a venit în urmă ce-am aşteptat. Ruşii au fost bătuți la Plevna şi ce n-a putut mândria, a putut nevoia. La urmă, ei au fost siliți de Osman să ne cheme într-ajutor.[17] Iar altă pricină care a zăbovit trecerea noastră peste râu a fost podul de la Corabia.

Ruşii aveau podul lor la Zimnicea. Domnitorul voia să avem şi noi podul nostru, şi oştirile să treacă pe pod românesc. S-

---

[17] Este frecvent citată telegrama din 19/31 iulie 1877, prin care marele duce Nicolae al Rusiei, acceptând condițiile formulate de regele României, îl roagă pe Carol I să treacă Dunărea pentru ca armata română să acorde sprijin armatei ruseşti. Iată, în traducerea dată în epocă, un fragment din această telegramă: „Turcii, adunând cele mai mari mase de trupe la Plevna, ne zdrobesc. Rog să faci fuziune, demonstrațiune şi, dacă se poate, să treci Dunărea cu armata, după cum doreşti. Între Jiu şi Corabia, demonstrațiunea aceasta este neapărat necesară pentru înlesnirea mişcărilor mele."

a ales locul de pod la Corabia, dar, până să se isprăvească podul, au trecut vro patru săptămâni.
După ce s-au înfrățit oştirile româneşti cu cele ruseşti la Plevna, s-a făcut alt pod mai mare şi mai trainic la Turnu-Măgurele.

IX

Iar chemarea românilor într-ajutor şi înfrățirea oştilor ruseşti cu ale noastre s-a întâmplat aşa.
Românii, cari păzeau Dunărea, au dat ruşilor tot felul de ajutor. Băteau cu tunul peste râu cetățile pe cari le băteau tot în aceeaşi vreme ruşii cu pedestrimea, le ajutau să scufunde corăbiile de război aflătoare pe Dunăre şi le înlesneau cărările în tot chipul.
Când au ajuns ruşii cu bătaia la Nicopole, cetatea turcească din fața Măgurelelor, au rugat pe români s-o bată cu tunul. Ai noştri au bătut-o şi ea a căzut în mâna ruşilor.
Cetatea Nicopolei era sub puterea lui Osman-paşa din Vidin, Osman, acela care a tras mai întâi cu tunul în români şi care a scos din pământ tăriile Plevnei. Osman, auzând că ruşii vin spre Nicopole, a plecat din Vidin cu oştiri s-o apere. A sosit târziu. În loc să se întoarcă la Vidin, Osman s-a abătut cu oştire la vale şi a intrat în Plevna, făcându-şi în grabă redute de pământ şi îngropându-se cu oastea prin şanțuri.
Ruşii s-au luat după el. Dar le era că trebuiau să lase o parte din oaste ca pază în Nicopole, şi ei de toată n-aveau oştire multă. Ca să poată pleca cu temei, au scris pe o bucățică de hârtie o poruncă, în limba rusească, către oştirea noastră de la Măgurele, să treacă râul şi să păzească pe robii turci din Nicopole.
Domnitorul nostru s-a supărat. Întâi, nu ruşii avea să trimeață porunci oştirii româneşti, apoi, nu în limba

rusească, pe care noi n-o ştim. Oastea română ştie numai româneşte şi n-ascultă decât de porunca domnului ţării. Le-a răspuns cu binele, zicând: „Vă dăm toate ajutoarele ce le cereţi, dar numai aici, la noi în ţară, ca la oaspeţi. Peste Dunăre nu trecem, şi în ţară străină nu vă dăm ajutor. Dacă vă suntem de folos acolo, în ţară străină, eu însumi voi trece cu toată oastea, dar nu supus, nu azvârlit încolo şi încoace, ci înfrăţit cu voi, ca tovarăşi la pagubă şi la câştig!”

Tocmai asta nu o voiau ruşii.

Noi ajutor nu le-am dat de data asta. Au plecat la Plevna, cum au ştiut, iar Osman le-a risipit oastea şi i-a bătut. Atunci au scris însuşi domnitorului, rugându-l să le trimeaţă oştirea românească într-ajutor. Iar domnitorul, chibzuind că Osman poate să fie primejdios, să bată din nou pe ruşi şi să-i puie pe fugă, şi apoi, luându-se după ei, să intre în ţară la noi, văzu că nu e bine să lase pe ruşi în strâmtoare.

Şi a dat poruncă unei părţi din oştire să treacă Dunărea, să ia în pază Nicopolea şi să bată laturile, pentru veghearea locurilor.

Ruşii au încercat acum să se bată a doua oară cu Osman şi au cerut de la domnitorul nostru să lase oştirea trecută peste Dunăre să se bată alături cu ei la Plevna.

Domnitorul din nou le-a nesocotit cererea şi n-a voit să trimeată oştirea la Plevna. Le-a răspuns: „Oştirea mea câtă a trecut dincolo de Dunăre are să ţie paza cetăţilor, să vă ispitească marginile pe unde şi cum stau turcii, să vă facă toate câte vă sunt de trebuinţă, dar în foc nu o las să intre. Oştirea română trebuie să ştie pentru ce moare şi, când va muri în luptă, are să moară pentru lauda neamului românesc şi pentru binele ţării româneşti. La Plevna, ea ar muri pentru foloasele ruşilor şi pentru lauda neamului rusesc. Ea nu va intra în foc alături cu ruşii, decât ca oaste înfrăţită, sub porunca mea de-a dreptul!”

Dar tocmai asta n-o voiau ruşii. Şi s-au dus iarăşi singuri la Plevna, şi Osman i-a bătut din nou cu atâta cumplire, că ruşii se uitau spre Dunăre ca să vadă pe unde e drumul mai scurt.

Atunci însuşi marele duce, căpetenia tuturor oştiri-lor ruseşti din război, scrise domnitorului Carol, rugându-l scurt: „Treci Dunărea cât de curând după toate vrerile tale!”

Domnitorul era la satul Poiana, în tabără. El a cunoscut îndată că ruşii sunt războiți de nevoie şi că acum îl cheamă ca tovarăş de luptă.

Era mare cinste pentru el şi pentru oştirea sa că-l roagă ruşii să-i scape din încurcătură. El avea cum să alerge la Plevna, în capul oştirilor sale, şi s-arate lumii ce oaste şi-a făcut şi cât de vrednic în lupte e neamul care îl alesese domn.

Chiar în ziua aceea el a trecut Dunărea, cu puțini generali, şi s-a dus în tabăra ruşilor.

Trebuia să hotărască felul în care se vor întovărăşi oştirile sale cu ale ruşilor, unde să se bată şi cum, şi cine să le fie căpetenia tuturor, şi alte multe câte trebuiesc statornicite la o tovărăşie.

Acolo, în cortul împăratului, în sfat de generali, au început să se înțeleagă asupra înfrățirii oştilor.

Pe atunci oştirile ruseşti de la Plevna erau sub porunca unui general bătrân[18]. Lucru de înțeles că ruşii aveau să rămâie tot sub generalul lor, iar românii sub un general român. Dar doi generali, adică doi comandanți nu se poate. Capul numai unul este, ruşii ar fi voit ca generalul român, cu oastea noastră întreagă să stea sub generalul rus.

Când a venit vorba şi despre asta, marele duce a întrebat pe domnitorul nostru sub care general român îşi va lăsa oastea

---

[18] Coşbuc se referă, probabil, la generalul Totleben, strategul celebrei bătălii de la Sevastopol.

de la Plevna, domnitorul răspunse că oastea lui are să stea de-a dreptul sub porunca sa, nu sub a unui general.
„Atunci se încurcă lucrurile! – zise marele duce. Dacă vrei tu însuți – îşi ziceau ”tu„ căci erau prieteni buni –, dacă tu vrei să comanzi singur oastea ta, cum o să facem cu comanda? O să fie greu să asculți de porunca unui general rus!”
„Fără îndoială! – răspunse domnul Carol. Eu oastea mea n-o las din mână. Şi, dacă eu nu pot asculta de porunca unui general rus, zece generali ruşi pot s-asculte foarte bine de porunca mea!”
Frumoase şi îndrăznețe vorbe! Dar ştia de ce le spune. Tovărăşia s-a făcut. Domnul nostru a fost rugat de împăratul să primească la Plevna comanda peste toate oştirile ruseşti.
Cu timpul, ruşii au adunat la Plevna oşti peste oşti, căci Osman s-a ținut cinci luni în redutele lui şi aşa, cu timpul, domnul Carol avea sub comanda sa peste 120 000 de luptători. Românii erau a patra parte.
Oştirile înfrățite se numeau „tabăra Plevnei”, căci mai erau şi alte oştiri ruseşti care se băteau într-altă parte cu turcii, dar fără multă izbândă, căci Osman încurcase întreg războiul şi în jurul lui erau înglotite oştirile cele mai multe şi mai alese ale ruşilor.

2. După război

X

Domnitorul nostru îşi avea cartierul în satul Poradim, cale de trei ceasuri pe jos până la Plevna. Satul e sărăcăcios peste măsură, bulgarii locuiesc în bordeie; doi-trei turci, cari se găseau în sat şi avuseră nişte clădiri de lemn în chip de casă, le-au aprins când s-au apropiat oştirile de Plevna. Prin

sat e un singur drum, numai praf în zilele bune şi noroi până în genuchi în zilele cu ploaie. Încolo nimic, nici primărie, nici şcoală, nici biserică.

Domnitorul îşi alesese cea mai bună locuinţă din sat, casa unui turc care fugise. Era la marginea satului şi avea două odăi, una fără ferestre – asta a fost făcută bucătărie –, iar cealaltă cu două ferestre fără geamuri, lipită pe jos, strâmtă şi scundă, aşa cum sunt locuinţele ţăranilor prin satele sărace. Uşi nu erau nici la tindă, nici la odăi. Curtea era mărişoară, dar plină de gunoaie.

Aceasta era locuinţa domnitorului nostru, a comandantului armatelor de la Plevna.

În ziua sosirii sale, domnitorul a lăsat să i se facă o masă în odaie; pe patru pari bătuţi în pământ, soldaţii au întins scânduri de brad, apoi au lipit geamurile cu hârtie, au spălat laviţa turcului, iar mai spre seară au adus un pat de tabără. Astfel odaia era mobilată gata; avea masă, scaune şi pat. Chiar în ziua aceea, în odaia aceasta s-au adunat vreo douăzeci de generali la sfat, bineînţeles numai vreo zece au avut loc în odaie, ceilalţi au stat prin tindă, iar doi au stat afară, cu capul vârât pe ferestre.

Mai târziu i s-au adus din Târgu-Măgurele scaune, pat şi două mese – una de scris în odaie şi alta pentru mâncare. Pe asta o avea în curte, într-un cort de pânză.

Pân-a fost vreme bună, domnitorul cu suita sa – vreo patruzeci de ofiţeri – mâncau în curte. Când ploua, mâncau cu toţii în tindă, pe rând, căci abia încăpeau câte şase la masă. Iar mesele lor nu erau mese de domn, nici măcar de om cu dare de mână. Mâncau din mâncarea soldaţilor, ciorbă şi rasol, şi câteodată friptură de berbec. Ouă, unt, zarzavat şi altele erau aduse în fiecare zi din Turnu-Măgurele, cale de 50 de kilometri. Vorba vine că erau aduse; într-adevăr nu le vedeau cu ochii câte 3–4 zile, iar, după ce

au dat ploile şi zăpada cu viscol, nu le-au mai văzut cu săptămânile.

Au fost zile când domnitorul a mâncat pâine cu unt, şi la amiazi şi seara, şi nu la masă, ci plimbându-se cu pâinea în mână prin odaie. Cam de la sărbătoarea Arhanghelilor, au început să lipsească de toate în tabără, chiar şi pâinea, şi atunci în cartierul domnitorului s-au scăzut la jumătate porţiunile de pâine, aşa că generalii din suită erau buni bucuroşi să aibă pâine goală, şi n-o aveau. Nu era chip să aduci de ale hranei din Turnu-Măgurele; se prăpădeau prin zăpadă carele cu merinde, ba mureau de frig boii din jug şi soldaţii cari îi mânau, ba în urmă – ca vârf la toate – vântul rupsese podul de peste Dunăre şi oştirile erau ursite să piară de foame. Prin Bulgaria satele erau pustiite cu totul: după ce de felul lor erau sărace, apoi mai ţinuse cu de-ale mâncării o sută douăzeci de mii de oameni timp de patru luni.

Ţarul Alexandru, care cheltuia pentru hrana sa câte o mie de lei pe zi, o ducea mai bine. Şi nici masa ţarului nu era masă de împărat: el avea cel mult trei feluri de mâncare, cu nimic mai bune şi mai bogate decât la un birt economic dintr-un orăşel.

Singurul lucru pe care-l avea cu prisos era vinul. Cei cari fumau o duceau rău cu tutunul. Odată, într-un sfat de generali, veni repede un ofiţer, scoase de sub manta o ghiulea de tun, umplută cu ţigări, şi o puse pe masă. A fost un chiot şi o veselie între generali, de părea că le-ai fi dat averea lumii, şi săriră să îmbrăţişeze şi să sărute pe ofiţer, căci niciunul nu avusese tutun de vreo câteva zile.

Aşa era în cartierul domnesc. În cartierul generalilor comandanţi era şi mai rău.

Iar oficerii de front răbdau în rând cu soldaţii. N-aveau cizme în picioare, dormeau în corturi pline de noroi şi rodeau coji de pâine. Căpitanii şi locotenenţii, pe părţile mai

mărginaşe, mâncau alături cu soldaţii porumb copt şi la prânz, şi la cină; apoi pâine cu brânză, cât a fost vreme bună. Iar după sosirea iernii, au răbdat vitejeşte şi de foame, şi de frig.

XI

În odăiţa aceea s-a canonit domnitorul nostru patru luni de zile, cu întrerupere de câteva nopţi în care s-a canonit mai rău.

Venise, adică, ţarul la Poradim, cu gândul să stea mai apropiat de Plevna câteva zile. Asta era cam pe la Sfântul Dumitru, pe o vreme cu ploaie şi cu viscol. Casa cea mai bună din sat trebuia dată acum ţarului, şi astfel domnitorul nostru a trebuit să plece prin sat, prin noroi şi ploaie, să-şi caute un bordei de locuit. Şi-a găsit unul pe o râpă, cel mai curăţel şi mai încăpător din sat, şi a stat acolo, iarăşi fără pat şi fără masă. A doua zi, cum plouase toată noaptea şi se desfundase râpa, l-a apucat groaza de noroiul de pe deal. Calul i se scufunda până în genuchi în noroi, iar mai devale, unde era pământul lipicios, era gata să rămâie înnomolit pe drum. Toată ziua au trebuit să lucreze soldaţii, ca să închipuiască un drum până-n coastă.

Această nouă locuinţă şi-o descrie însuşi domnitorul nostru astfel: „Bordeiul, acoperit cu paie, prin pereţii căruia bate vântul în bunăvoie de toate părţile, are două încăperi, dintre care una – tindă – e aproape toată ocupată de o vatră nespus de mare. Încercarea însă m-a învăţat că, îndată ce aprinzi focul pe vatră, nu e chip de stat în tindă din pricina fumului şi a mirosului greu. Cealaltă încăpere, în spatele vetrei, are numai o biată de ferestruică, lipită cu hârtie, şi e joasă şi umedă şi, ca şi tinda, fără podeală; cu toate acestea, ea fu aleasă să fie camera mea de dormit! Bordeiul are o curte largă, în care am întins corturile. Pentru domnii din suită şi pentru servitori s-a găsit adăpost prin bordeiele

vecine, căci în bordeiul meu abia este loc pentru mine singur!”

Cât au ținut căldurile, traiul din Poradim era de nesuferit. În apropiere se întindea tabăra, iar la vreo câțiva kilometri erau liniile de luptă, aşa că aerul era plin de miros de sânge, de cadavre putrezite, de cârpă arsă, de praf de puşcă şi de aerul mocnit, din pricina mulțimii celei mari de soldați adunați la un loc. Pe deasupra satului zburau corbii, întunecând cerul.

Iar, după ce au dat ploile, s-a făcut şi mai rău. Gerul care a urmat a mai curățit aerul, dar a îngreuiat viața prin corturi. Domnitorul nostru se scula până în ziuă şi alerga pe dealuri şi făcea inspecții.

Şi, cum țineau ploile întruna, el călărea ziua întreagă prin ploaie şi se întorcea târziu acasă, în puterea nopții. Pierdea drumurile, abia răzbea prin noroaie şi, orbecând printr-un întunerec ca iadul, sosea mort de oboseala acasă. Iar aici de cele mai multe ori găsea casa plină de fum – în zilele când bătea vântul – şi, neputând să doarmă în odaie, se culca afară, în cortul din curte, şi dârdâia toată noaptea de frig. Obosit aşa şi răzbit de ploaie, după ce sosea acasă şi mânca, stătea de vorbă cu generalii sfătuindu-se. De multe ori avea să lucreze singur, să scrie scrisori miniştrilor săi, doamnei ori părinților, şi stătea până după miezul nopții la masa cea de brad, tremurând de oboseală şi de frig. Scria la lampă, dar se întâmpla să se isprăvească petroleul în tabăra întreagă, şi atunci trebuia să se dezbrace prin întuneric şi să se culce de silă. Odată avea de isprăvit o scrisoare grabnic; era târziu noaptea şi i se sfârşise petroleul. El a isprăvit scrisoarea la lumina chibritelor, aprinzând un chibrit după altul şi ținându-l cu mâna stângă deasupra rândurilor pe hârtie. Când şi-a isprăvit chibriturile, trei cutii, şi-a încheiat şi scrisoarea.

Iar odihna, de care avea atâta nevoie, nu era odihnă. Toată noaptea urlau tunurile şi câteodată bubuia câte unul aşa de aproape şi de grozav, încât prinţul, şi generalii, şi toţi săreau de spaimă drept în mijlocul casei. Deşi obişnuiţi cu veşnicul cântec al tunurilor, erau veşnic îngrijaţi şi săreau din pat îndată ce începeau tunurile să bată mai des. Era grija unei năvale din partea turcilor.

Apoi, toată noaptea sunau trâmbiţele la apel, se da alarma şi tot satul se umplea de soldaţi, cari alergau cu vuiet şi se zbăteau ca furnicile.

A văzut însă domnitorul nostru nopţi şi mai amare. Când îl apuca noaptea şi viscolul pe dealuri, atunci, poate de teamă să nu piarză drumul şi să dea peste turci, poate nefiind cu putinţă să se lupte cu viscolul, era silit să doarmă prin şanţurile soldaţilor, prin bordeiele taberei, prin spitale. Odată a dormit pe o năsălie de dus morţii, într-un cort de ambulanţă, căci n-a avut unde să doarmă într-alt loc.

XII

Voind de o parte să vadă însuşi starea lucrurilor pretutindeni, iar de alta ca să fie văzut de soldaţii săi că stă în rând cu dânşii, unde e primejdia, domnitorul nostru de câteva ori era să-şi piardă viaţa.

Când a cercetat bateriile de la Calafat, înainte de începerea războiului, a scăpat ca prin minune de un obuz turcesc. Se urcase adecă pe coama şanţului şi cu ocheanul se uita peste Dunăre ca să vadă cum stau aşezate tunurile turceşti. Atunci, parcă ar fi ştiut anume, turcii au azvârlit un obuz drept spre locul unde era domnitorul. Obuzul s-a spart în faţa lui, azvârlind schije în toate părţile şi împroşcând pe generalii cari erau pe lângă el. Hainele domnitorului erau stropite de pământul răscolit de obuz.

La vâjâitura obuzului au încremenit şi soldaţii, şi generalii, ştiindu-l pe domn acolo. Iar domnul stete drept şi, scoţând

chipiul, l-a învârtit în aer arătând spre zidul Vidinului şi strigând: „Mi-e drag mie cântecul acesta!” – adică al obuzului, căci prin războaiele prin cari a fost înainte de a fi domn, el a stat multe zile sub bătaia tunurilor, ca ofiţer, şi le cunoştea cântecul.

Dacă ar fi tras turcii cu tunul numai cu două-trei palme mai departe, singur Dumnezeu ştie ce s-ar fi întâmplat.

Se vede că turcii într-adevăr ştiau şi ziua, şi ceasul, şi bateria în care va veni domnitorul nostru. Ei avea spioni prin toate oraşele de pe marginea Dunărei. Aceştia vor fi făcut semne cine ştie cum turcilor din Vidin să tragă pe locul ştiut. Altfel e greu de înţeles cum n-au tras turcii înainte de-a sosi domnul şi cum de au azvârlit cel dintâi obuz drept spre locul acela şi tocmai într-aceeaşi clipă. Dac-a fost numai o întâmplare, atunci întâmplării să-i mulţumim că ne-a scutit ţara şi neamul de o nenorocire aşa de mare.

Odată, în şanţurile de deasupra redutei Plevniţa, domnitorul a intrat în bătaia gloanţelor şi-a stat câteva minute în puterea morţii. Asta a fost la vreo două săptămâni după cucerirea Griviţei.

El voia să vadă şanţurile. A intrat în ele, s-a uitat la toate cu de-amănuntul, apoi a intrat într-o baterie şi a pus pe flăcăi să tragă cu tunul spre Plevniţa. Turcii trăgeau cu puşcile necontenit spre şanţuri, iar ai noştri răspundeau. Împuşcătura, în felul acesta, ţinea şi ziua, şi noaptea între noi şi turci.

Domnitorul a trecut printre soldaţii cari stăteau pitulaţi şi ocheau spre parapetul Plevniţei, după care stăteau şi turcii pitulaţi şi pândind. Soldaţii, văzând pe domnul lor acolo în vizuina peririi, au început să tragă din puşci mai cu inimă, iar turcii îşi înteţiră răspunsul, aşa că se porni deodată o împuşcătură aşa de iute şi deasă, încât domnului i-a fost cu neputinţă să mai stea acolo, mai ales că văzu în faţa lui cum

a căzut trăsnit de un plumb turcesc un sergent, cu care tocmai vorbea.

Aceste pilde ale domnului întăreau inima oştenilor şi în sufletul lor se sporea încrederea atât în căpetenia oştirii, cât şi în vrednicia lor.

În ziua luptei celei mari, domnitorul venise cu suita sa deasupra satului Griviţa, ca să vadă cum i se luptă flăcăii. Răpit de vederea luptei, el s-a apropiat tot mai tare, aşa că la urmă a ieşit la larg pe o colină, în bătaia puşcilor. El poate voia să îmbărbăteze pe dorobanţii şi vânătorii cari se zvârcoleau sub redută. Într-adevăr, flăcăii noştri săreau mai cu inimă, ştiind că-i vede viteazul lor domn. Dar răul era că, văzându-l ai noştri, l-au văzut şi turcii şi un obuz a venit vâjâind dintr-o redută şi s-a înfipt în pământ tocmai sub picioarele domnului. Iar după el, au început să curgă plumbii turceşti spre locul acela. Se înţelege, domnitorul s-a dat îndărăt cu multă părere de rău că nu poate sta aproape de vitejii săi.

Iar noaptea, care a urmat acestei zile, a petrecut-o domnul pe un deal, în ploaie şi fără foc. S-ar fi putut întâmpla să dea turcii peste el şi să-l prindă. Ce bucurie nebună ar fi fost în împărăţia sultanului, dacă ar fi prins pe căpetenia oştirilor creştine de la Plevna! Dar pe noi ne-a ferit Dumnezeu de atâta nenorocire, iar turcilor n-a voit profetul lor să le facă parte de aşa noroc! La întâmplarea aceasta mă voi întoarce cu povestirea.

De alte două ori s-a mai întâmplat ca domnul nostru să fie aproape căzut în mâinile turcilor.

Odată, când s-a dat lupta la redutele Dubnicului, peste Vid, el a stat cu un general rus dincoace de Vid, pe o colină, dând de ştire că acolo va fi toată ziua şi acolo să-l caute ofiţerii.

În ziua aceasta, toate tunurile creştinilor trăgeau spre Plevna, ca să facă pe Osman să creadă că iarăşi vom da

năvală de pretutindeni. Dar n-aveam gândul acesta; voiam numai să amăgim pe Osman, ca să stea cu oastea în Plevna şi să nu iasă într-ajutorul turcilor de peste râu, la Dubnic. Numai Dubnicul ne sta în gând. Şi, într-adevăr, am înşelat pe Osman – poate asta a fost cea dintâi şi cea de pe urmă dată când s-a înşelat Osman în chibzuirile lui: n-a dat ajutor celor din Dubnic, ţinându-şi oştirile prin redutele Plevnei gata de luptă.

Acolo, pe colină, domnitorul stete călare, urmărind lupta de la Dubnic. S-auzea tunul pretutindeni, iar mai pe aproape focuri de puşcă. El văzu pe dealurile din faţă-i răsărind batalioane de pedestrime turcească, deodată, ca din pământ, şi revărsându-se din multe părţi. Abia părăsi domnitorul colina şi ea şi fu înecată de oştirea turcească. Fusese un loc primejdios, şi domnitorul numai cu un fir de păr a fost departe de un păs grozav al sorţii!

Iar în ziua căderii Plevnei, seara, domnitorul plecase de pe şesul luptei la Tuceniţa, la împăratul, ca să-i ducă ştire de sfârşitul lui Osman. Pretutindeni era atunci o învălmăşeală de nespus, ca după o luptă mare.

Domnitorul trecu prin Plevna. Dar, în învălmăşeală, se rupse de el escadronul de roşiori care-l însoţea şi se pierduseră şi ofiţerii suitei.

Era întuneric de tot, iar domnul, călare şi abia cu patru ofiţeri după el, se încurcase pe strâmtele uliţi ale Plevnei şi nu putea să mai iasă pe şosea. Rătăciră multă vreme, iar la urmă îi cuprinse grija. Dacă Osman a lăsat oştirea ascunsă în Plevna, când a ieşit astă-dimineaţă, şi dacă vreo parte din oştirea aceea va da prin întunerec de nişte ofiţeri străini, ce va fi? Aceste gânduri îl munceau şi grija lor se făcu spaimă, când începură să se audă împuşcături dese prin marginile Plevnei.

Era, într-adevăr, oştirea turcească, cerchezii ascunşi, cari împuşcau acum asupra companiilor de creştini câți fură trimişi să ție pază oraşului peste noapte.
Iar domnul tot umbla rătăcind pe cotitele uliți. Caii li se împiedecau de morți şi de pietre azvârlite în drum din ruina caselor bătute de ruşi cu tunul. După multă umblare rătăcită, ajunseră pe şoseaua Griviței. De-aici începură s-alerge în galop. Dar nu-şi vedeau nici mâna, iar drumul – plin de gropi. Calul domnului s-a împiedecat de câteva ori, odată s-a încâlcit cu picioarele în sârmele tăiete ale telegrafului şi a azvârlit pe domn în şanț.
Mai pe aproape de sat, domnul cu ofițerii săi au ajuns carele noastre, cari duceau răniții din Plevna. Au trebuit să străbată printre care, aşteptând de multe ori în şanț până se perindau carele. Iar la un car, care se prăvălise în şanț cu răniți cu tot, au pus mâna înşişi ofițerii ca s-adune pe bieții soldați, cari se văitau, şi însuşi domnul le-a ajutat să ridice pe un rănit în car.
De la Grivița domnul a luat o căruță țărănească şi aşa a făcut drumul până la Radenița, unde ajunse după vreo cinci ceasuri.

XIII

În două rânduri era cât pe aci să fie ucis de obuzele turceşti, dincolo de Vid, pe partea unde sta oştirea rusească, o dată, într-o luni, tocmai în ziua în care cuceriră românii cetatea Rahovei.
La Plevna era o sărbătoare ostăşească în ziua aceasta. Ruşii sărbătoreau cucerirea Carsului, a unei puternice şi înfricoşate cetăți turceşti din Asia.
În valea Tuceniței, s-adunaseră oştirile creştine cu împăratul şi domnitorul nostru. Se făcu slujba dumnezeiască şi cântară muzicile militare. Toate tunurile au

dat salve, iar bubuitul lor era amestecat cu nesfârşitul strigăt de bucurie al soldaților.

Turcii, văzând adunate la un loc atâtea oştiri şi auzind tunurile bubuind, crezură că oştile noastre au gând de luptă şi că se gătesc de năvală. De aceea au sărit cu toții la parapet şi s-au ținut gata de bătaie.

După sfârşitul serbării, domnitorul a plecat să cerceteze nişte baterii de-ale ruşilor.

Ca să-şi scurteze drumul, a mers printr-o vale strâmtă. De-a dreapta, pe dealuri, erau redutele turceşti.

Era mare îndrăzneală să treci pe acolo. Dar de vro trei săptămâni, turcii din redutele de pe partea asta n-au mai tras cu tunul, cu toate că ruşii îi supărau întruna cu focul lor, semn că turcii duceau lipsă de ghiulele şi cruțau puținul cât îl aveau. Redutele erau ca adormite şi numai pedestrimea, ce se vedea câteodată în dosul lor, ținea pe ruşi în loc.

Încrezut în amorțeala redutelor, domnitorul s-a încumetat să treacă în fața lor.

Dar, precum am spus, turcii, bănuind pe ziua de azi o năvală a ruşilor, mai ales că-i văzură adunați, au stat cu ochii în patru.

Abia zăriră turcii ceata de călăreți şi, fără să-i ştie cine sunt, au început să verse foc asupra lor.

Domnitorul cu ofițerii începură s-alerge în galop. Focul turcesc se întețea mereu, căci turcii la urmă cunoscură pe călăreți şi văzură că între ei e şi căpetenia oştirilor de la Plevna şi era deci vrednic focul pe care-l azvârleau. Ce bucurie ar fi fost pe ei să sfârşească de zile pe răzvrătitul ghiaur – cum îi ziceau ei –, ce pleaşcă fără preț şi câtă răsplată de la sultanul, dac-ar fi ucis pe cel ce le sta acum în coaste cu atâta bărbăție!

O bombă a căzut chiar în mijlocul călăreților. Din întâmplare n-a omorât pe nimeni.

Ruşii, din baterii, când văzură primejdia, încremeniră. Dar comandantul lor îşi veni repede în fire şi deodată începură tunurile ruseşti să azvârle cu nespusă mânie foc spre redutele turcilor.

Obuzele zburau vâjiind şi şuierând peste capul domnitorului. El nu mai avea putinţă nici măcar să cunoască din care parte vin obuzurile. Alerga în goana calului spre bateriile ruseşti. Iar peste el şi peste călăreţi era un nor de fum de iarbă de puşcă, de nu se vedeau unul pe altul.

Când a ajuns la baterii, generalul rus îi zise: „Măria Ta, ai fost salutat frumos din partea turcilor, dar şi noi le-am răspuns numaidecât; dar rog pe Măria Ta să plece, să nu mai stea aici!”

XIV

Răspunderea pentru toate câte se întâmplau şi s-ar fi putut întâmpla la Plevna era lăsată numai pe seama domnitorului. Şi s-a întâmplat că, de câteva ori, la vreme de primejdie mare, ruşii şi-au căutat de sănătate lăsând pe domnitor singur, să facă ce ştie.

În ziua luptei celei mari, împăratul cu marele duce şi generalii ruşi s-au întâlnit cu domnul Carol pe o coamă de deal, care s-a numit după aceea „Observator”, căci mai târziu acolo venea de obicei împăratul ca să se uite peste tabără.

Era pe la amiazi. Urlau tunurile de pretutindeni, vro şase sute, se umpluse văzduhul de fum, clocoteau dealurile şi se rostogoleau de pe ele pietrele de zguduirea aerului. Şi prin toate văile se vedea pedestrime adunată pâlcuri, gata să sară pe redute.

În vremea ce stăteau acolo, s-auzi dintr-o dată la stânga o răpăitură de puşti şi un vuiet de năvală, care se tot apropia.

„Au ieşit turcii! S-au repezit la creştini!” – strigară generalii. Alta nu putea să fie, căci oştirile aveau poruncă să dea năvală mai târziu.

Şi tot creştea vuietul şi se întindea şi pe de ceealaltă parte. „Batalioanele lui Osman ies din Plevna, răz-besc pe ruşi şi-i iau la goană. Şi fug creştinii, împinşi de turci, şi s-apropie pedestrimea turcească şi pe urma ei aleargă rupând pământul călăreții lui Osman, ducând pustiire şi potop.”

Împăratul sări speriat, generalii s-adunară pe lângă el, îndemnându-l să plece. Toți se găteau să sară pe cai şi s-alerge departe, spre oştirea de sprijin.

Domnitorul nostru nu putea să plece. Şi nu voia. El a încălecat şi a plecat spre vuiet, ca să vadă ce-i.

Din norocire, n-a fost nici un rău. Turcii nu ieşiseră din Plevna, călăreții lui Osman erau pe pace în tabără. Se încăieraseră ruşii cu turcii înainte de vreme; asta era totul. Domnitorul s-a întors liniştit. Dar, dacă într-adevăr ar fi fost cum se credea la început, cine ar fi trebuit să s-azvârle în perire?

Lupta din ziua aceasta a fost fără izbândă. Ruşii au fost bătuți în toate locurile, unde au năzuit cu năvală. Noi am fost potopiți la Plevnița. Singura izbândă a fost a noastră, la Griviția.

Pe dealul „La Observator” aştepta împăratul sfârşitul luptei. Era seară. El mai iute ar fi crezut că pot curge apele la deal, decât că nu vor birui creştinii până de seară pe turci.

Dar rând pe rând îi veniră ştiri că ruşii au fost biruiți pretutindeni.

Sosise şi domnitorul, cu inima sfâşiată, şi-i spuse ce a fost, căci el toată ziua alergase din loc în loc şi era tot la spatele oştirilor. Pe când vorbeau amândoi, veni vestea că acum într-adevăr ieşise Osman cu oastea şi cutreiera văile, împrăştiind rămăşițele oştirii creştine. Nu era cine să-i stea împotrivă, căci toate oştirile noastre erau obosite şi strivite.

Împăratul, de spaimă că-l ajunge Osman cu oastea, a încălecat şi a plecat în galop cu generalii săi spre tabăra cea mai din urmă.

Sosi noaptea. Tunurile creştinilor tăcură, dar ale turcilor din Plevna urlau încă. Pretutindeni s-auzeau vaiete şi răcnete de răniţi – că rămaseră pe câmp vro douăzeci de mii de oameni răniţi, morţii erau peste cincisprezece mii –, pretutindeni se vedeau pâlcuri de oşteni îngroziţi, rămăşiţe din batalioane, tremurând de oboseală şi de frig, şi uzi până la piele, că plouase toată ziua.

În vremea aceasta de nespusă primejduire, domnitorul, în loc s-alerge pe urmele împăratului, a plecat prin văi să-şi adune oştirea, s-o întregească şi să ţie piept cu Osman.

El a stat toată noaptea cu marele duce pe un deal lângă Griviţa. Şi era întunerec şi ploua, şi, cu puţini pe lângă el, domnitorul a petrecut toată noaptea în bătaia focurilor turceşti. Flămând şi obosit, şi cu sufletul întristat de neizbânda luptei, de perirea atâtor oameni şi de ticăloasa şi primejduita stare în care au ajuns oştirile, el a mas, fără foc, învălit în manta, pe pământul gol. Nici măcar cort n-avea de adăpostire.

Şi de jur-împrejur s-au auzit toată noaptea vaietele răniţilor, cum cereau apă, cum se rugau să fie învăliţi, să fie duşi la spitale. Dar cine să s-apropie de ei? Pe deasupra lor zburau plumbii turceşti.

Amărâtă noapte a mai fost aceea pentru domnul românilor. Oştirea sa împrăştiată şi strivită, şi turcii neclintiţi din locul lor. Şi, dacă peste noapte vor sosi turcii, cum să se apere? Însuşi el, pentru paza sa, avea numai un batalion. Puteau să-l înconjoare turcii, să-l prindă, să-l omoare.

Iar mâne ce va fi? De unde s-aduci oştiri proaspete? Periră bieţii români cu nemiluita, şi mâne cum vor mai sta împotriva lui Osman? Mâne, fără îndoială, îi va izbi Osman.

Acum, noaptea, l-au ținut pe loc ploaia şi oboseala, căci şi ai lui s-au luptat toată ziua.

Aceste gânduri munceau sufletul domnitorului. Cu ce nădejde porniseră ai săi astă dimineață, şi iată ce s-a ales de ei! Şi parcă i se pustiise pământul şi i se întunecase mintea de supărare şi de grijă.

XV

Dar grijile cari l-au muncit după căderea Plevnei!

Când ai scormonit un furnicar, ți-e de mirare iuțimea alergării şi învălmăşagul furnicilor, cum dau una peste alta, pleacă înainte, se întorc, iarăşi pleacă înainte, se rostogolesc şi cad, se-ngrămădesc fără rost şi aleargă nedumerite şi cu firea pierdută.

Aşa a fost la Plevna, după căderea ei. Era un vălmăşag, de nu puteai să-i mai dai de căpătâi.

Ici batalioane alergând cu muzica în frunte, chiotind şi dând peste căruțe cu răniți, răsturnându-le peste morții adunați grămadă; dincolo pâlcuri de robiți turci, pe drumuri tunuri stricate, puşti aruncate, cai morți, boi trăgându-şi sufletul, căruțe răsturnate, răniți târându-se printre soldați de pază, vite speriate dând peste batalioane, vizitii mânând caii în fuga mare, femei țipând şi căutându-şi copiii, bătrâni răsturnați de mulțime, şi toți se împingeau, se striveau, neştiind de unde vin şi unde se duc, şi era țipăt, şi răcnet, şi cântec de muzici, şi chiot, şi vai de lume.

Şi alergau ofițerii, călcând lumea în picioare ca să dea porunci şi să liniştească lucrurile, şi le încurcau şi mai rău; şi cazacii beți băteau cu paturile puştii şi-n dreapta şi-n stânga, plesneau cu biciul în mulțime călăreții de pază, veneau cu vuiet în goana cailor tunarii cu tunurile şi nu se uitau peste cine dau. Iar cine era răsturnat, acolo rămânea, şi treceau peste el, şi cădeau claie peste grămadă cu toții.

Nici a doua zi, nici a treia zi nu s-a potolit învălmăşagul. Toate oştirile se îngrămădiseră în Plevna; oştirile lui Osman şi locuitorii turci ai oraşului mai sporiră furnicarul. Erau vro două sute douăzeci de mii de oameni, toți cu capul pierdut, unii de bucuria biruinței, alții de zăpăceala robiei.

Împăratul ruşilor a plecat a treia zi după căderea Plevnei, spre Bucureşti. Marele duce, a patra zi cu toți generalii ruşi şi au lăsat pe domnitorul nostru singur să facă rânduială în amarul acela de amestecătură de oameni.

Trei luni cât a stat el la Plevna, cârmuind luptele şi stăpânind tabăra, n-a avut atâta de lucru şi atâta bătaie de cap ca acum.

Două săptămâni a tot alergat şi a pus la cale lucrurile şi de abia a isprăvit.

Trei griji îi erau mai aproape de suflet. Ce să facă de acum cu oştirile româneşti, cu robiții turci şi cu răniții.

De oştirile ruşilor n-avea să mai poarte grijă. El a fost chemat de ruşi să ia comanda şi peste ei până la căderea Plevnei. Acum, el nu le mai era căpetenie, iar țarul putea să-şi trimită oştile unde o voi. Şi le-a şi trimes într-alte părți să se lupte.

Grija o avea numai de oştirea noastră. Se frământa cu gândul s-o trimeată de acum la Vidin, ca să-l bată. Era însă târziu în iarnă, spre Crăciun, viscol şi vreme aspră, podul peste Dunăre rupt şi hrană nu se găsea. Puțintica oştire ce plecase mai înainte şi bătuse Rahova stetea întroienită în zăpezi.

Grija robiților turci o lăsase ruşii, toată, pe seama domnitorului. Erau vro patruzeci de mii de oameni. Nu era nici hrană pentru ei, nici locuri de adăpost, nici lemne de foc. Trebuiau duşi, rând pe rând, la Turnu-Măgurele, ca să robească până la sfârşitul războiului în țară la noi şi în Rusia.

Dar dusul lor cerea pază de oşti, merinde şi trudă. Ruşii nu s-au mai gândit la nimic, i-au lăsat pe cap domnitorului să-i ducă unde-o şti şi cum o şti.

Şi aşa a trebuit să rupă din oştirea noastră o parte, ca să care robii. Porneau pe robi câte două mii, câte cinci mii deodată, iar ca strajă pe cale, plecau călăraşi dorobanți, câte un regiment ori două.

Cât amar au mai suferit aceşti robi, cei mai mulți goi şi fără bucățică de pâine, drum de cinci zile în puterea iernii! Şi cât au suferit şi flăcăii noştri, siliți să care robi pe o vreme grozavă, cum se pornise atunci.

Şi altă grijă şi mai mare o avea domnitorul cu răniții şi bolnavii. Erau şi turci vro zece mii, şi de ai noştri, ruşi şi români, pe atâția. Şi nu erau căruțe ca să-i ducă la Măgurele, şi nu erau doctori şi hrană; nu erau lemne, nu erau haine de învelit.

Dar, cu încetul, domnitorul Carol le-a dus la plinire pe toate. El n-a voit să plece din Plevna, până ce n-a văzut la adăpost pe toți robiții turci, pe toți răniții şi bolnavii, şi a plecat cel mai de pe urmă din Plevna.

Cu câtă alergătură şi cu ce bătaie de cap le-a dus la plinire pe toate, numai el şi Dumnezeu o ştie.

XVI

Soldatul rănit are nevoie de mângâiere, cel slab de încurajare, iar cel vrednic aşteaptă laudă.

Domnitorul a avut nu numai o deosebită dragoste să mângâie pe răniți, dar mai ales şi-a făcut obicei, pe timpul războiului, să meargă în fiecare zi prin spitale să vadă răniții.

Îşi iubea flăcăii şi i se sfâşia inima văzându-i perind, fără să le poată ajuta. Şi nu numai de români, ci şi de ruşi, şi chiar de turci purta grijă tot deopotrivă.

În spitalele noastre, de pe lângă Plevna, turcii răniți aveau tot aceeaşi îngrijire ca şi românii, mai ales că noi suntem din fire mai îngăduitori şi mai buni cu sufletul, şi apoi voiam să arătăm lumii că nu suntem sălbateci, cum se străduiau duşmanii să ne scoată nume. Multe rele ne-au spus turcii după război, bârfindu-ne ca duşmani biruiți, dar asta una ne-au lăsat-o curată ca soarele: că ne-am purtat cu ei mai bine de cum au fost ei vrednici.

După fiecare luptă, domnitorul alerga la spitale, fie ziuă, fie noapte, pe vreme bună ori pe viscol, ca să vadă cu ochii cum sunt îngrijiți oştenii. Şi erau vrednici de milă şi de iubire bieții noştri băieți, că se băteau cu inimă. Ar fi fost vrednici să-i purtăm pe palme şi să-i culcăm în sân, pe timpul războiului, dar nu era cu putință.

Se ducea pe la paturi, întreba pe răniți ce dureri au, îi mângâia, le punea decorațiuni pe piept şi ruga pe doctori să aibă în părintească pază pe răniți. Iar oştenilor le creştea inima, văzând cum domnul țării le pipăia rana, le dezmierda fruntea ca o mamă copiilor ei, şi însuşi le aducea paharul cu ceai, şi însuşi gusta dintâi din ceai cu lingurița şi apoi îl da flăcăului.

Când vedea pe vrunul într-un pat prea tare, poruncea să i se aducă paie; aducea el însuşi câte o plapomă şi învelea pe câte unul, le ajuta să se rădice şi să-şi puie iarăşi capul pe pernă. Şi, când mai dintru început, răni-ții se sileau să se rădice în pat, văzând pe domnitor intrând – că nu voiau, bieții, să stea culcați în fața lui –, el îi oprea: „Nu te ridica, dragul meu!"; zicea: „Când sunteți sănătoşi, mă ajutați voi pe mine, iar acum trebuie să v-ajut eu pe voi!"

Cu astfel de domn nu era lucru de minune că mergeau băieții la război ca la nuntă, cum zice Peneş Curcanul. Iar ce aveau oştenii pe inimă a spus-o aşa de frumos un pui de dorobanț din Putna. Pe acest dorobanț l-a întrebat doctorul glumind: „Ia spune, prietene, e bun om domnul Carol?" Iar

dorobanțul, dând din cap: „Bun, domfle doctor! Să-l ție Dumnezeu! Pentru om ca el nu-ți pare rău că trăieşti, dar nu-ți pare rău nici că mori!”

Vroind să cruțe sănătatea oştenilor, el se străduia să le înlesnească viața, după cât îl iertau împrejurările. Nu vi le pot înşira toate înlesnirile acestea, dar vă spui una ca să le judecați pe toate.

Prin şanțurile de dinaintea redutelor turceşti se schimbau străjerii noştri dimineața. Turcii erau la o azvârliturâ de băț şi trăgeau spre flăcăi în vremea schimbării străjilor.

Bieții străjeri aveau grea vieață. Nu e glumă să stai o noapte întreagă, pe viscol şi pe ploaie, sub ochii turcilor.

Domnitorul, într-o zi, pe vremea când plouase săptămâni de-a rândul, a găsit corturile ambulanței pline de bolnavi. Erau tot străjeri din şanțuri. Multora le degeraseră picioarele aşa de rău, că doctorii trebuiră să le spintece cizmele, ca să le scoată picioarele din ele.

El i-a îmbărbătat şi i-a mângâiat, apoi dete poruncă să se schimbe de aci înainte mai des străjile prin şanțuri.

Şi s-au schimbat mai des, cu toate că printr-asta se sporise alergătura şi grija ofițerilor.

În toate scrisorile sale, domnitorul se plânge întruna de soarta oştenilor şi nu era scrisoare în care să nu pomenească de ei, cu tânguire şi cu rupere de inimă. Şi, chiar când le mergea bine flăcăilor, el tot se plângea că „soldații mei sufer grozav” – şi-i lăuda mereu şi iarăşi îi plângea. Ăsta e obiceiul inimii părinților, care se tem şi de umbră, şi de soare că le-o face rău copiilor lor.

Odată, prin spitale, întrebând, după obicei, pe oşteni ce le pofteşte inima, că li se va da tot ce li se poate da în tabără, oştenii, sfiicioşi şi mulțumiți cu puțin, îi răspunseră: „Nimic, Măria Ta, avem de toate.” Dar ici-colo câte unul a răspuns că ar vrea o țigară.

El nu s-a gândit la asta, căci nu fumează, şi n-a zis nimic atunci, dar a scris fără preget în Bucureşti şi la vro câteva zile a sosit o mulțime de tutun trimis de doamna Elisabeta. Tutunul s-a împărțit celor de prin spitale, ca să le fie pe multă vreme; cât a rămas s-a împărțit flăcăilor din tabără. Cine fumează pricepe ce bucurie a fost pe cei din spitale, având tutun; îşi mai alungară urâtul, se făcuseră mai vorbăreți şi sufereau durerile mai în linişte.
Era un lucru de nimic, la urma urmei, dar inima îngrijită şi binevoitoare tocmai dintr-asta se cunoaşte, că nu trece cu vederea, ba chiar pândeşte toate lucrurile, fie cât de mici, cari pot face bucuria altora.

XVII

Pe oştenii vrednici domnitorul i-a avut totdeauna în mare cinste.
Îmi aduc aminte de o întâmplare, care arată şi cum e soldatul român şi cum e inima domnitorului.
Într-o zi, sta domnitorul într-o baterie la Calafat. Deodată se pornesc turcii cu obuzurile, şi un obuz trânti la pământ pe un tunar, umplându-l de noroi. Nu-i făcuse, de altfel, nici un rău. El a sărit repede în picioare şi, văzând că domnitorul se uită drept la el şi parcă încruntat, i se păru că-l mustră pentru mantaua înnoroiată. Domnitorul se uita însă cu spaimă şi cu milă, să vadă dacă l-a rănit obuzul.
„O curăț numaidecât" – zise flăcăul şi începu să dea cu mâinile pe manta, şi, cu toate că veneau plumbii şuierând, el sta în calea peririi şi nu se gândea să se ferească de ele, ci numai să-şi cureţe mantaua. Şi era speriat şi cu inima sărită, nu de obuz, ci de mustrarea domnitorului.
Iar domnitorul l-a bătut pe umăr şi l-a lăudat cu multe vorbe frumoase, spunându-i că trebuie să se gândească mai întâi la vieață, nu la manta şi la supărarea domnitorului, dar că se bucură că are astfel de oşteni.

Înainte de război, noi aveam o singură medalie, „Virtutea militară”. Ca neam pe jumătate robit, noi n-aveam voie să batem medalii.

După ce țara s-a rostit neatârnată şi s-a smuls de sub stăpânirea turcească, noi, ca stăpâni pe capul nostru, am început să ne purtăm ca stăpânii.

Domnitorul a bătut o medalie, „Steaua României”, cea dintâi a noastră ca neam liber[19], iar soldații, cari au primit această medalie, au căpătat şi capătă o pensie pe an.

Apoi, a mai bătut una, „Trecerea Dunării”, care s-a dat ca aducere-aminte soldaților cari au trecut în țara turcească. Medalia asta o cunoaşteți, că mulți o aveți câți ați ostăşit în tabără pe atunci.

Iar pe vremea războiului a mai bătut o medalie, a „Apărătorilor independenței”.

Cei mai tineri dintre câți cetesc cartea asta să bage bine de seamă câte greutăți şi câte amaruri au dus bieții noştri flăcăi în război şi, când vor vedea prin sat pe vrunul mai bătrân, de pe vremea războiului, cu medalie pe piept, să-şi aducă aminte că medaliile sunt semnul unei mari vrednicii şi de aceea în mare cinste să aibă medalia şi pe omul care o poartă, şi să se uite la el ca la o icoană. Cine i-a dat-o a ştiut el bine de ce i-o dă.

E adevărat că medalia e numai o bucățică de aramă ori de argint – cum zic cei ce n-o au. Dar şi crucea pe care o sărută milioane de oameni e numai o bucățică de lemn; şi sfântul patrafir, sub care ne punem capul, e numai o bucățică de pânză. Nu pânza, lemnul ori arama au preț pentru noi: ele sunt semne sfinte şi nelegiuit e omul care nu le bagă în seamă.

---

[19] Ordinul „Steaua României”, cu cinci clase, a fost înființat de Parlament în 9/21 mai 1877, ca prim act de suveranitate față de Poarta otomană.

Domnitorul a purtat mare grijă să împartă semne de vrednicie oştenilor săi şi de multe ori însuşi el a prins cu acul medalia pe piept câte unuia. Mare laudă pentru aceştia şi cu bună dreptate se pot mândri cu medalia, când o pun pe haină în zi de sărbătoare.

Dorobanţii moldoveni, cei mai din susul ţării, au fost cei dintâi cari s-au apropiat de focul turcesc la Giurgiu şi la Oltenița.

Când au plecat spre Calafat, şi-au făcut drumul prin Bucureşti. Aci s-au adunat pe câmpul Cotrocenilor şi, când a venit domnitorul să-i vadă, au ieşit din rând toți flăcăii cari au făcut vrednicii, chemați pe nume de căpitanii lor. Iar domnitorul le-a pus tuturor pe piept „Virtutea militară" de argint.

Nu ştiu cum or fi alții, dar eu mă cutremur şi mă simt petrecut de fiori, când văd ori cetesc lucruri de acestea. Şi când mă gândesc cum au ieşit atunci dorobanții noştri, mândri şi voinici în fața domnitorului şi a multor generali, şi cum au stat drepți ca bradul, şi cum a tresărit flăcăul când a auzit strigând „Ion al Stanei!" – iar acel Ion era el –, şi cum l-a măsurat cu ochii domnitorul, şi cum l-a lăudat în auzul a mii de oameni, şi cum mii de oameni i-au chiotit: „Să trăiască!" – când mă gândesc la acestea toate, îmi vin lăcrămile şi mă simt aşa de vesel, că parcă eu aş fi flăcăul acela.

Frumoasă soartă au avut aceşti dorobanți şi mare zi de bucurie le-a hărăzit Dumnezeu.

Dar şi mai mare bucurie a avut, tot în ziua aceea, un biet de tunar moldovean. El era scris pe listă, să fie decorat. Nu putuse însă bietul să vie cu ceilalți în rând. Zăcea în spital, lovit de o schijă de obuz. După ce domnitorul a isprăvit cu toți cei de pe câmpie, a zis către generali: „Mai avem un flăcău, în spital. El n-a putut să vie la noi; să mergem noi la el!"

Şi domnitorul, împreună cu doamna Elisaveta – că era şi ea la paradă – şi cu generalii după el, au mers la spital, au intrat în odaia rănitului şi apoi însăşi doamna Elisabeta i-a prins pe pept „Virtutea militară” de argint.
Fericită zi de aducere aminte pentru acest tunar!

XVIII

V-am povestit aiurea despre locuinţa domnitorului. Mă întorc iarăşi cu povestirea la neajunsurile şi oboselile pe cari le-a îndurat mai târziu în iarnă, după ce au dat ploile şi viscolul.
Inspecţiunile cele lungi şi nesfârşite îl oboseau zi cu zi. Oştirile creştine îşi aveau tabăra pe o lungime de vro cincizeci de kilometri, de jur împrejurul Plevnei; iar domnitorul le cerceta în fiecare zi, o dată pe ale românilor, o dată pe ale ruşilor.
Domnul era tot pe dealuri şi prin văi. Zile întregi nu se da jos din şea; mânca prin redute şi prin şanţurile oştirii, unde-l apuca vremea mesei ori foamea.
Soţiei sale, doamnei Elisaveta, îi scria într-un rând: „Eu sunt sănătos, dar mă cam doare mijlocul de statul în şea. Alaltăieri şi ieri am alergat toată ziua şi am dormit pe un pat de tabără. Bineînţeles, am dormit îmbrăcat.”
În ziua căderii Plevnei, de la patru dimineaţa a fost tot călare şi tot în goana calului până târziu, în puterea nopţii, şi, când a ajuns acasă, s-a azvârlit îmbrăcat în pat, frânt de oboseală, şi nici nu şi-a adus aminte că nu mâncase nimic cât a fost ziua de mare.
Altă dată scria: „Cu sănătatea mă laud bine, dar mă dor toate oasele, din pricină că patul din odaia mea e prea strâmt, de n-am unde să mă-nvârtesc, iar aşternutul e tare ca piatra.”
După ce se întorcea din inspecţii, seara, abia apuca să mănânce pe fugă şi pleca ori la împăratul, ori la marele

duce, să se sfătuiască. Abia se ținea pe picioare de ostenit, stând de vorbă cu ei. Iar, când se întorcea acasă, în puterea nopții, pe-ntunerec ca-n mormânt, se mai lupta cu drumul. Ulița prin Poradim era într-aşa de ticăloasă stare, că trăsura şi caii domnitorului acu-acu se vedeau în primejdie să se scufunde în noroi şi să nu mai iasă din el. Ba era primejdie ori să se răstoarne trăsura în gropile drumului, ori să se încurce între mulțimea de care şi de căruțe ale oştirii, înțepenindu-se între ele, încât să n-o poată vizitiul descurca până a doua zi. Pe lângă gropi şi bălți, drumul mai avea o piedecă, era plin de cai morți, cari periseră de oboseala drumului. Pe mulți i-au dat vizitiii şi soldații la o parte pe sub garduri, dar cei mai mulți erau pe mijlocul uliții, aşa că nu puteai răzbi cu trăsura de mulțimea lor.

Domnitorul făcea pe jos, de cele mai dese ori, drumul de la locuința sa, de la un capăt de sat, până la a împăratului. Se întorcea numai noroi acasă. I s-a întâmplat de a căzut în noroi şi el, şi generalii de după el. Împăratului i s-a întâmplat odată de a căzut cu cal cu tot, şi a fost un noroc că nu şi-a frânt gâtul.

Iar, după ce ajungea acasă, domnitorul scria ori scrisori, ori porunci oştirii, şi se nevoia cu trebile de acasă ale țării. Cuptorul făcea fum, şi domnitorul nu putea să doarmă în odaie. Se culca în cortul din curte, pe vreme de iarnă. După ce a început viscolul, a fost şi mai rău.

Iată vorbele sale: „Cum ningea toată noaptea, viscolind, zăpada era a doua zi până în brâu. Şi viscolul bătea cu toată urgia. Prin toate crăpăturile odăiței, unde e patul de tabără al meu, răzbea zăpada în odăiță, şi mai ales la prag şi prin tindă, cât e de mare, era atâta zăpadă înghețată, încât servitorul de de-afară nu putea deschide uşa. Eu trebuia să mă trudesc să dau într-o parte zăpada. Aveam în odaie un scaun de fier, şi cu spatele scaunului începeam să îndepărtez zăpada, ca şi cu o lopată. De făcut foc nici vorbă

nu era, căci viscolul, suflând pe coş, azvârlea afară focul din sobă."

Viscolul a ţinut aşa vro trei săptămâni.

Dar chiar şi voind să facă foc în sobă, pe vreme liniştită, nu era cu ce să-l facă. Tot domnitorul însuşi spune:

„Din pricina vântului ascuţit şi tare, şi mai ales din pricina lipsei de lemne, nimeni nu mai face foc în case; nimeni nu mai poate fierbe mâncare. Singura hrană ce mai avem, pânea, e aproape pe sfârşite. Mai spre seară, vântul, din cât bătea de cu mânie, a început să bată şi mai tare. Şi cât a fost noaptea de lungă, eu am tremurat de frig şi n-am putut să mă încălzesc. În odaie bate vântul ca pe câmpie, şi am fost silit să pui un scaun peste plapomă în pat, căci altfel vântul mi-ar fi luat plapoma de peste mine."

Pe viscolul acela, când nu puteau face foc în casă, domnitorul cu oaspeţii săi, generali şi prinţi ruşi ori streini, mâncau în cortul din curte. Vântul zguduia cortul ca pe un steag şi se lupta să-l răstoarne ori să-l ridice-n văzduh. Domnitorul cu oaspeţii tremurau în cort şi, ca să le fie cald măcar la picioare, stăteau vârâţi în paie până la brâu. Domnitorul a îndurat asprimile vremii şi a dus lipsa de multe-de-toate, tot aşa ca şi dorobanţii săi, dacă nu şi mai mult.

Nu trebuie să judecăm numai cu ochii şi să rostim vorba că alta a fost pătimirea dorobanţului din şanţ. O să zici: „Dorobanţul stătea în şanţ cu picioarele în zloată până-n glezne, iar domnitorul stetea în cort cu picioarele în paie, şi nu e totuna." O să zici: „Domnitorul dormea în pat, fie cât de tare şi de strâmt, dar dorobanţul dormea pe pământul gol, şi iarăşi nu e totuna!" Şi aşa poţi să-mi spui multe.

Dar eu zic altfel. Dorobanţul era obicinuit de acasă şi să mănânce pâne goală, şi să umble prin noroi şi prin zloată. El de mic ştia ce e odihna pe pământ gol. Dar domnitorul nu era obicinuit nici cu una. Şi aşa, dorobanţul în război nu era

scos din obiceiurile învățate de acasă, ori era prea puțin scos, dar domnitorului i se schimbase cu totul chipul vieții şi toate îi erau departe-departe de felul cum le-avea acasă. Şi-n lume toate îți sunt bune, când sunt aşa cum te-ai obicinuit să le vezi şi le ai de mic copil.

Şi de aceea zic că domnitorul a suferit tot aceleaşi greutăți ca şi dorobanții.

Şi e de mirare că nu s-a îmbolnăvit de atâta ger şi frig, de atâtea neajunsuri câte a îndurat.

Adevărat, pe atunci era bărbat în puterea vârstei – de treizeci şi opt de ani. Dar asta tot nu e un temei care să te apere de îmbolnăvire. Iată ce a spus el într-o scrisoare către soția sa, doamna Elisabeta:

„Fiecare a fost bolnav aici, mai greu ori mai uşor, numai eu, mulțumesc cerului, sunt deplin sănătos. Eu sunt învățat cu oboselile drumurilor lungi, şi de aceea mă simt aici în largul firii mele. Iar generalii ruşi n-au cap destul să se mire de trăinicia mea."

XIX

Gândesc că, din cele spuse pân-acum, ați văzut cu toată desluşirea atât greutățile câte le-a îndurat domnitorul în război, cât şi trebile ce avea să le facă, precum şi chipul cum îşi petrecea vremea.

Eu ştiu şi altele mai multe, dar mă tem că prea le spui cu grămada şi vă scot din sărita minții cu ele.

Dar tot nu mă rabdă inima să nu vă mai spui una. Asta însă e de veselie, că pân-acum tot de griji şi de necazuri am vorbit.

În tabără sunt, din vreme în vreme, zile de sărbători ostăşeşti. Sărbătorile legiuite ale bisericii nu se pot ține, căci duşmanii nu-ți dau răgaz.

În tabăra de la Plevna s-au ținut mai multe sărbători de acestea. Mai ales erau ale ruşilor, după izbânzile oştilor cari

se băteau cu turcii dincolo de mare, în Asia. Am avut şi noi ale noastre; cea mai de căpetenie s-a prăznuit după cucerirea cetății Rahovei.

Pe un câmp larg s-adunau oştirile, în haine de paradă. Veneau toți ofițerii; venea şi domnitorul nostru, şi împăratul ruşilor. La mijloc se ridica un altar, unde slujeau preoții ostăşeşti. Iar după sfânta slujbă li se da soldaților voie să se veselească şi să întindă hori prin văi. Li se da mâncare mai bună şi, dacă era cu putință, şi câte puțin vin, căci fără vin n-are veselia haz.

Ruşii îşi jucau *căzăceasca* lor, iar românii *chindiile* şi *brâul*. Dar s-amestecau, de altfel, şi vedeai cazaci de cei bărboşi şi cu haina până în pământ sărind ca țapii, de după gât cu dorobanții noştri, şi jucând după fluier vro *sârbă*. Iar pe dorobanți dincolo îi vedeai zvârcolindu-se să joace căzăceşte în rândul ruşilor, cu cari nu se înțelegeau la vorbe, dar îşi vorbeau întruna şi îndrugau din gură de credeai că vorbesc aceeaşi limbă şi că sunt dintr-acelaşi sat.

Domnitorului îi plăcea nespus de mult să stea la horă, privind pe dorobanți şi pe călăraşi. Şi râdea în rând cu ei şi se-nveselea. E mare lucru pentru oşteni să ştie că domnul țării şi al oştirii împarte cu ei şi grijile, şi necazurile, ca şi veselia.

Dar mai presus de toate îi însufleța pe flăcăi gândul că „Domnul Carol nu e mândru” – cum spuneau ei – „şi nu se fereşte de obiceiurile noastre. Că noi suntem oameni de rând şi nu ştim altfel, şi am lua foc cu gura pentru el, că stă între noi ca între ai lui şi nu ne bagă-n seamă că suntem țărani!”

Şi, aprinşi de foc şi îmbărbătați de ființa rea între ei a domnului, flăcăii tropoteau şi se învârteau, de nu-ți venea să crezi că ei, bieții, sunt frânți de oboseală şi sunt în gura şarpelui.

Mai întindeau ei hori şi într-alte zile, hori mai mici, ale unui batalion, pe ici, pe colo prin văi, după nai şi după fluier. La sărbători ostăşeşti se întindea hora mare, a mii de oameni şi le cântau muzicile militare.

Odată domnitorul, într-o inspecţie sosind fără veste, a găsit pe flăcăi, la *chindie*. Ei voiră să spargă hora, dar el le-a făcut semn să joace înainte şi s-a uitat la ei. Se trudeau destul bieţii oameni şi se luptau bine, şi după vorba din bătrâni: „Cine e vrednic la greutate e vrednic şi la horă."

Atunci a întrebat domnitorul pe un sergent: „Bine, băieţi, nu sunteţi voi destul de obosiţi, de vă mai apucaţi de altă trudă, de-a jocului?" Iar sergentul răspunse: „Aşa ni-e firea, Măria Ta! La horă nimeni nu se plânge de obosit. Şi apoi destul ne bate pământul; să-l mai batem şi noi pe el!"

Ieşise adică vorba între oşteni că se bat cu pământul, nu cu turcii, pentru că trăgeau cu puşca tot numai în pământul după care s-ascundeau turcii. Iar cum îi izbeau turcii de după pământ rădicat şi cum piereau, sărmanii, prin şanţuri sub pământ, ziceau că se bat cu pământul. Şi sergentul bine a spus că vreau şi ei să bată pământul, dacă nu altfel, măcar cu picioarele la horă.

Câteodată mai veneau şi bulgarii de prin satele vecine, la horă. Şi tot pe partea unde era oştirea românilor se îngrămădeau horile şi veseliile. Pe lângă pricina că românii jucau mai mult, era altă pricină mai mare: aici era biserica. Câte sate erau împrejurul Plevnei, mai aproape, ori n-aveau biserici, ori le aveau vechi şi neîncăpătoare. Iar la Poradim, unde locuia domnitorul, era o biserică frumoasă şi mare, şi avea clopote.

Iar celelalte biserici n-aveau clopote, căci bulgarii din împărăţia turcească nu aveau voie să puie clopote în turnul bisericii.

Biserica din Poradim o făcuse domnitorul cu cheltuiala sa. Adusese lemnăria şi piatra din Oltenia, adusese meşteri

zidari şi zugravi din Turnu-Măgurele, cumpărase icoane şi odăjdii, şi-a dat bulgarilor şi un preot.
Când s-a sfinţit biserica, au alergat bulgarii de prin toate satele, căci acuma întâia oară, după mult amar de ani, au auzit iarăşi cântece de clopot la o biserică de a lor.
Vrednicia domnitorului s-a arătat lumii şi prin clădirea bisericii aceştia. El nu se gândea numai la război, ci la multe-multe deodată. Ducea grija şi de sufletele creştinilor, şi le-a făcut casă de rugăciune. Şi între multe laude ce i se cuvin, o are şi pe aceea că, în ţara bulgarilor, el a făcut lui Dumnezeu cea dintâi biserică deplină.

XX

După atâtea trude şi griji, vrednic a fost domnitorul nostru să-i ajute Dumnezeu şi să-i ducă la plinire gândurile şi dorul.
El cu oastea sa a ridicat la mărire neamul românesc. Ne-a sporit puterea ţării, prin sine însuşi şi prin oştire, aşa de mult, că ruşii, chiar ruşii cei puternici, au căutat sprijin la noi, când s-au văzut vremelniceşte strâmtoraţi.
Ne-a scos ţara de sub stăpânirea turcească şi ne-a făcut să nu mai fim birnici ai păgânilor. Ne-a scos la iveală în lume şi ne-a aşezat în rândul altor neamuri cu nume şi cu vază. E adevărat că el le-a făcut toate acestea cu ajutorul oştirii şi al ţării, dar iarăşi e adevărat că, de nu-l aveam pe el domn, noi n-am fi avut oştire. Iar fără oştire la vremea ei, adică pe atunci când s-a pornit războiul, ţara ar fi fost rămasă pe seama vrăjmaşilor ca şi-ntr-alte rânduri.
Lumea i-a judecat îndeajuns faptele şi l-a răsplătit pentru ele, de o parte cu laude, de alta cu învoirea să-i dea ceea ce ceruse: neatârnarea ţării.
Ţara noastră i-a răsplătit faptele de război cu iubirea şi credinţa ce i-a arătat-o de atunci încoace, cu încrederea fiiască în el şi cu vădite semne de recunoştinţă.

El a dat multor viteji de-ai săi medalii, căci ele sunt semne ale vrunei vrednicii, iar oamenii se străduiesc să le aibă. El însă nu poate să-şi dea sieşi însuşi medalii, nici streine – ceea ce e uşor de înțeles – şi nici de ale sale, adecă de ale țării stăpânite de el. Lui îi poate da medalii de ale sale numai țara. De aceea, după întoarcerea din război, țara l-a rugat să primească medalia „Virtutea militară". A primit-o cu dragă inimă şi o poartă pe piept şi astăzi.

Multe medalii i-au dat şi domnitorii străini. Dintre ele, două sunt mai de căpetenie, pe care i le-au dat doi împărați, cei mai puternici din Europa, al Rusiei şi al Germaniei.

Țarul ruşilor, chiar a doua zi după lupta cea mare, când au luat românii Grivița, l-a îmbrățişat şi l-a rugat să primească o medalie de mare preț, a „Sfântului Gheorghe". Iar după căderea Plevnei, țarul i-a dat medalia numită a „Sfântului Andrei", pe care o dă rar şi pentru vitejii negrăit de mari. Țarul, în scrisorile lui, îi face domnitorului nesfârşite laude şi-l numeşte „cel mai bun prieten al meu" şi „mântuitorul oştilor ruseşti".[20]

„Cum se schimbă soarta! zice cronicarul nostru. Nu omul schimbă vremile, ci vremile pe om."

Nu e totdeauna adevărat că omul nu schimbă vremile. Le schimbă. Prințul Carol, domnul țării româneşti, a schimbat vremile. Odată şi turcii, şi ruşii se uitau la noi de peste umăr şi ne dădeau într-o parte, nu altfel decât aşa cum împinge omul la o parte cu piciorul un vreasc care-i stă în cale. Iar pe timpul războiului, ruşii s-au nădăjduit la noi şi turcii s-au făcut grămadă într-un colț.

---

[20] La 5/17 decembrie 1877, marele duce Nicolae aprecia astfel, po¬trivit Memoriilor regelui Carol I, meritele oştirii române: „Rezultatele strălucite care s-au dobândit la Plevna sunt datorate în mare parte cooperațiunii bravei armate române."

Dar e adevărat că vremile schimbă pe om. Şi ce dovadă v-aş da mai lămurită decât tot pe ruşi şi pe turci. Cum s-au schimbat ei, faţă cu noi, din ce au fost odată!

Împăratul Germaniei i-a trimes medalia deodată cu o scrisoare. Zicea în scrisoare aşa:

„Ţi-o spui încă o dată că simt într-adevăr mare bucurie să-ţi răsplătesc în vederea lumii faptele tale în război. Întreagă purtarea ta, în aşa de multe împrejurări grele la izbucnirea crâncenului război şi pe tot timpul cât a dăinuit el până-acum, vrednică a fost de această răsplătire, şi fără îndoială va fi băgată în seamă după cum i se cuvine, la vremea încheierii păcii. Aşa că şi eu atunci voi putea primi medalia pe care ai de gând să mi-o dai."

Vorba de la sfârşitul scrisorii, despre medalia ce avea de gând să i-o trimeată domnitorul Carol, e aşa:

Domnitorul rugase pe împăratul Germaniei să-i facă cinstea să primească şi să poarte pe piept o medalie de-a ţării noastre. Dar împăratul s-a dat îndărăt şi n-a voit s-o primească. Noi eram un neam robit, într-o ţară mică, iar lui, împăratului celui mare şi puternic, nu-i făcea cinste o laudă venită prea de jos şi se-mpotrivea să primească o medalie dintr-o mână necunoscută.

Dar, deodată cu războiul nostru, s-au întors lucrurile. Ne-am ridicat dintr-odată de la pământ, ne-am arătat puterile şi am ajuns şi noi oameni în rând cu lumea. De aceea zice împăratul Germaniei că acum, după război, are să primească medalia noastră; acum nu i-o dă o mână necunoscută şi nu vine lauda prea de jos.

Dacă n-ar fi alte mărturii pentru vrednicia ce ne-am câştigat-o prin război, asta singură una ar ajunge să lămurească pe cel neluminat.

3. Întoarcerea din război

XXI

Domnitorul a plecat cu totul din Plevna la două săptămâni după căderea ei.

În ziua plecării, era un ger cum nu mai fusese în iarna aceea. Zăpada era până în genunchi. Un escadron de roşiori plecase înainte să caute drumul acoperit de zăpadă şi să-l însemneze cu stâlpi.

Nu se găsea nici o sanie prin toate împrejurimile Plevnei. Domnitorul a trebuit să plece într-o căruță. Dar zăpada era aşa de mare pe-alocuri, în largul câmpiilor, încât nu puteau răzbi caii înhămați la căruță, cu toate că erau zece înhămați.

Pe ulițele satelor zăceau înghețați în zăpadă pahonți de-ai ruşilor şi țărani de-ai noştri, cari veniseră cu căruțele de la Turnu-Măgurele cu felurite treburi. Pretutindeni vedeai boi şi cai morți de-a lungul ulițelor. Iar afară, pe câmpie, zăceau turci înghețați, dintre cei plecați spre Dunăre, un şir nesfârşit de cadavre înghețate. La satul Trestenic, escorta domnitorului a ajuns un convoi de robiți turci. Îți era mai mare mila de ei. Abia se târau prin zăpadă până în brâu, galbeni şi prăpădiți de foame şi de boală, şi căzând ici-colo câte unul ca să rămâie peririi pe câmpie. Mulți erau aproape desculți, în tunici subțiri, fără altă haină pe ei, şi cu fesurile pe vârful capului.

Dincolo de Trestenic, escorta a pierdut drumul şi-a apucat peste câmpie. Vântul bătea cu toată puterea, şi zăpada viscolită răsturnase stâlpii puşi de roşiori. Venea uneori câte un nor de zăpadă şi acoperea cu totul escorta. Nu era chip de mers mai departe. Dar nici loc de poposit nu era.

Atunci domnitorul, care-şi luase cu el caii săi de călărie, s-a gândit că poate va înainta mai iute călare. I se strângea

inima de durere, văzând atâția oameni murind în zăpadă, auzind atâtea vaiete ale celor căzuți pe câmp, luptându-se cu moartea. Şi el nu putea să le ajute!

A plecat călare, cu puțini după el, căci mulți ofițeri din escortă n-aveau cai – le pieriseră la Plevna – şi astfel trebuiră să rămâie în căruțe. Aceştia se înzăpeziră pe câmpii şi abia a treia zi sosiră la Dunăre.

La fiecare pas înainte, domnul da peste cadavre şi peste alți oameni ce se luptau cu moartea. Mulți erau şi dorobanți morți, mulți şi călăraşi, cari zăceau înghețați cu cai cu tot. Ferice de-aceia peste cari s-a întins liniştea morții şi n-aveau să se mai lupte degeaba cu moartea!

Acest drum era mai grozav decât o câmpie de luptă. Sfâşiitoare de inimi erau gloatele pe cari le-a cuprins moartea în brațele de gheață. Împrejurul unei roate de căruță steteau turcii grămadă, pe roată şi-au aprins bieții cel din urmă foc şi steteau pe lângă el înghețați şi rodeau cojile de pâne!

Cu cât se apropia drumul de Nicopole, cu atâta creştea numărul turcilor morți pe câmpii.

Calul domnitorului sforăind se rădica în două picioare şi nu mai voia să treacă peste atâtea cadavre de oameni şi de animale. Dar domnitorul nu avu putința să stea în drum. Adeseori el descăleca, ducând calul de frâu până ce trecea peste cadavre. Dar şi astfel domnitorul mergea pe jos câte-o bucată lungă de drum, ca să se mai încălzească puțin, căci vântul bătea ascuțit şi cu ace de gheață.

Cam pe-asfințitul soarelui, domnitorul ajunse pe podereiele Nicopolei, pe cari zăceau cadavrele în şiruri, adevărate şiruri, om lângă om! Grozavă privelişte! Şi jalnică întoarcere acasă a biruitorului domn!

Ofițerii garnizoanei din Nicopole, toți români, autoritățile civile şi prefectul rus îi ieşiră domnului întru întâmpinare. Domnul merse întâi în cetățuia oraşului, apoi scoborî în

oraş pe-o coastă de deal repede şi grozav de lunecoasă. În piaţă, înaintea cartierului domnesc, steteau înşiraţi dorobanţii din Putna, rămăşiţele celor ce s-au bătut la Plevniţa, şi cei din Tecuci.

Ulițele oraşului semănau cu o tabără pustiită. O ne-spusă mulțime de care şi de căruțe steteau înțepenite; mulți vizitii zăceau aici, înghețați de frig şi morți lângă căruțele lor.

Masa la amiazi, a doua zi, a luat-o domnitorul în cetățuie, în mijlocul ofițerilor săi. Până la cetățuie s-a urcat pe jos, pe alunecuşul coastei înghețate.

La întoarcere, domnitorul a trecut pe la şanțurile de întărire ale cetățuiei. În şanțuri, erau adăpostiți mii de turci: pe un ger de nesuferit, aceşti nenorociți de oameni erau siliți să doarmă afară pe zăpadă, fără de aşternut şi fără haină de-nvelit. Vaietul lor s-auzea străbătând prin întunerecul nopții jalnic şi fioros.

Înşişi dorobanţii din piaţă au trebuit să doarmă, peste noapte, pe zăpadă, fără adăpostire, căci în Nicopole erau atunci unsprezece mii de turci robiți; iar cei ce-i păzeau abia erau la vro două mii.

XXII

A doua zi, domnitorul a trecut Dunărea, pe un vaporaş, la Turnu-Măgurele.

Pe malul Dunării era adunată o mulțime de popor, cât vedeai cu ochii. Era vremea rea şi ger.

Dunărea era bătută de vânt. Sloii de gheaţă trosneau, izbindu-se unii de alții şi se băteau, ridicându-se în ciocnirea lor şi sfărâmându-se cu vuiet. Nu mai departe decât ieri, un vapor care trecea peste râu cu turci robiți a fost prins de sloi şi înțepenit în mijlocul apei, încât nu s-a putut mişca nici într-o parte şi-a stat robit până de seară.

Mulțimea de pe malul românesc urmărea cu inima scăzută vaporaşul care se legăna în toate părțile şi se frământa izbit

de valuri şi de gheţuri. Era vuiet spăimântător, mai ales că din podul cel mare, rupt de furtună cu vreo două săptămâni înainte, mai rămăsese câteva picioare, iar gheţurile se loveau de ele şi săreau îndărăt cu nespusă trosnire. Vaporaşul era izbit mereu, încât făcea drumul îndărăt pe cât îl făcea înainte, şi acum-acum putea să-l acopere sloii şi să-l dea în adânc.

Cei de pe mal vedeau pe domnitorul lor stând pe podul vaporaşului, într-o stare aşa de primejdioasă şi cu răpunere de cap. Însuşi domnitorul spune că toată vremea a stat gătit să sară în râu, dacă s-ar fi întâmplat cumva să se fi sfărâmat vaporaşul de gheţuri.

În urmă, după nespusă trudă, vaporaşul a ajuns la mal. Domnitorul, cu inima plină de veselie şi cu sufletul înălţat, a sărit din vapor, punând piciorul pe pământul ţării sale. Patru luni a fost departe de ţară, patru luni a zăbovit pe pământ străin, cârmuind luptele miilor de oameni şi ducând la biruinţă pe ai săi. Şi acum simţea şi el bucurie în suflet că-şi vede ţara şi că s-a întors sănătos din vizuinile primejdiei. Faţa lui era puţin trasă şi se vedea că e obosit de trudă.

Un chiot nesfârşit al mulţimii a întâmpinat pe viteazul domn. Miile de oameni salutară, cu strigăte de veselie, pe cel ce ne-a redeşteptat mărirea strămoşilor, mulţumindu-i pentru trudele lui, mărturisindu-i credinţa şi iubirea de care aşa vrednic era.

Domnitorul, cu inima sărită de bucurie, le-a mulţumit tuturor. Altă răsplătire pentru toate trudele lui nu putea mulţimea poporului să-i dea decât dovezi de iubire, de credinţă şi de bucurie că-l vede sănătos. Dar e mult atâta şi fericit e domnitorul care se poate lăuda cu iubirea poporului, care se poate bizui pe credinţa lui şi ştie că bucuriile mulţimii sunt pornite din inimă curată.

De la port până în oraş, drum de-o jumătate de ceas, domnitorul a mers într-o sanie, la pas, iar mulţimea în urma lui venea chiotind mereu şi aducându-l în triumf.

I s-a gătit locuinţă în casele primarului. După atâta viaţă trăită în tabără, odăile unei case cu lumină şi cu căldură i s-au părut un rai. Însuşi el spune[21] că, după patru luni de trai în şanţuri, se simţea străin, ca dintr-o altă lume, văzându-se într-o odaie caldă şi aşezându-se pe un scaun, ca să şadă mai cumsecade.

Câte-a mai suferit şi el în război!

În urmă a mers la biserică, unde s-a cetit sfânta slujbă pentru bună întoarcerea sa şi pentru biruinţele românilor.

Apoi, peste zi, domnitorul a cercetat spitalul ostăşesc şi, văzând că prin oraş şi pe câmpie zac încă mulţime de morţi, mai ales turci din cei robiţi şi aduşi în ţară, a dat poruncă să se îngroape numaidecât toţi morţii răsipiţi. Vederea acestei ticăloşii a războiului a întristat inima milosului domn şi i-a scurtat bucuria ce-o avea de fericita sa întoarcere în ţară.

El a mulţămit tuturor, câţi s-au nevoit întru ajutorarea răniţilor, mai îndeosebi a mulţămit doctorilor; a mângâiat răniţii şi le-a răsplătit vitejia cu medalii „Virtutea Militară”.

Seara a fost sărbătoare mare în oraş, cu făclii şi cu muzici. Mulţimea adunată a arătat multă iubire domnului care s-a întors încununat cu biruinţe.

A doua zi, luni, domnitorul a cercetat spitalele Crucei roşii şi ale societăţilor de doamne. Drumul era anevoios. Viscolul nu mai contenea şi zăpada pe alocuri era până în şolduri. Soldaţii curăţau mereu drumul de la o baracă la alta, ca să facă domnului cale, dar abia isprăviau şi drumul se întroienea din nou. În tot locul el a rămas mulţămit de buna

---

[21] Aici, ca şi în alte pasaje ale cărţii unde povesteşte fapte ale regelui, Coşbuc se bazează pe Memoriile scrise de Carol I.

îngrijire ce se da răniților şi-a mulțămit doamnelor, cari au alergat cu atâta iubire de aproapele să dea ajutor celor slabi. A vorbit pe rând cu toți răniții, întrebându-i ce dureri au, unde s-au luptat şi, când apoi îi mângâia cu vorbe, le punea însuşi pe piept medalii şi îi lăuda pentru purtarea lor. Intrând din baracă în baracă, a ajuns şi la lazaretul unde erau numai răniți turci. Aici domnitorul s-a oprit, nevrând să intre, dar a rugat pe doctori să dea turcilor toate îngrijirile ca şi soldaților români şi să nu facă deosebire între ei, căci români ori turci, oameni sunt şi s-au luptat şi unii, şi alții pentru țara lor.

Vrednică inimă de domn! Răniții turci, poate, văzând pe omul care le-a biruit țara şi le-a croit soarta aceasta, s-ar fi amărât întru inima lor, şi unui rănit îi trebuie linişte, şi nu amărăciunea aceasta. Domnitorul a voit să-i scutească şi n-a intrat la ei.

N-a voit să vadă nici pe robiții turci, cari erau adunați pe o câmpie afară din oraş. Dar a primit în locuința sa pe colonelul turc, care a apărat reduta Griviței în ziua luptei celei mari, la 30 august. Acest colonel era între cei robiți. Domnitorul a vorbit multă vreme cu el şi l-a întrebat multe, apoi l-a lăudat pentru vitejia ce-a arătat-o ținând piept vânătorilor şi dorobanților noştri, împingându-i de trei ori îndărăt.

Domnitorul, cu gândurile în multe părți, era îngrijat de soarta oştirii noastre, care plecase asupra Vidinului şi tocmai acum era pe drumuri, pe viscolul grozav ce se pornise. Dar i-au sosit la Măgurele veşti că oştirea a apucat să se adăpostească prin sate, până a nu fi prinsă de viscol. Ştirile acestea i-au mai înveselit inima.

XXIII

A treia zi, marți după-amiazi, domnitorul a plecat spre Piteşti. Deodată cu el a plecat multă lume din Turnu-

Măgurele. Dar nu se găseau sănii în oraş. Atâta lume trecuse pe acolo şi atâtea sănii au fost vândute, încât acum nu se mai găsea nici una. Călăraşii făceau pentru generali şi doctori sănii cum puteau; tăiau tălpoaie din scânduri de brad şi înjghebau nişte sănii ca vai de lume!

Se lăsase o negură deasă; sania domnitorului abia răzbea prin zăpadă. Câmpia pustie pretutindeni şi numai ici-colo se vedeau cai morţi şi turci îngheţaţi, rămaşi din convoiurile de robiţi.

Barba domnitorului era numai ţurţoaie de gheaţă. Îl străbătuse gerul până în oase. Nu mai era chip de mers înainte pe câmpia întroienită şi pustie, şi aşa domnitorul fu silit să doarmă în Roşiorii-de-Vede.

A patra zi, miercuri, domnitorul a plecat mai departe. Era cu mult mai frig decât ieri. Şi cu toate că sute de ţărani se străduiseră toată noaptea şi azi toată ziua să înlăture zăpada şi să facă drum neted, sania domnitorului s-a luptat cu nămeţii şi cu drumul, şi numai cu greutate putea răzbate pe câmpie.

Noaptea a venit repede. După ce s-a întunecat, sania n-a putut să înainteze decât numai la pas, iar drumul până la Costeşti, la gară, era îndelungat.

După o călătorie de o zi întreagă, domnitorul sosi la gara Costeşti, cam pe vremea cinei.

Trenul stetea gata de plecare.

În urmă, frânt de oboseală şi flămând, domnitorul sosi în puterea nopţei la Piteşti. Aici, ca şi la Măgurele, îl aştepta mare mulţime de oameni, aşa că nu încăpea pe peronul gării şi stetea îndesuită pe piaţa gării.

De la gară, domnul cu mulţimea a mers de-a dreptul la biserică, unde l-a întâmpinat mitropolitul din Bucureşti şi episcopul de Argeş. După slujbă, domnul a luat parte la un banchet, cu toate că de-abia se ţinea pe picioare de oboseală.

Piteştenii i-au făcut o primire frumoasă. Tot oraşul era numai lumini, şi strigătele mulţimii: „Trăiască domnitorul! Trăiască România!” nu se mai sfârşeau.

A cincea zi, joi, domnitorul a primit răspunsurile adunărilor legiuitoare. Lucrul cu aceste răspunsuri este aşa. De câte ori s-adună – o dată pe an – legiuitorii ţării, ca să facă legi, după chibzuinţă şi nevoie, domnitorul ceteşte un „Mesagiu”, o scrisoare, în care le spune cum stă ţara, ce nevoi are, ce ar fi de făcut, după gândul său, pentru binele ei. Iar legiuitorii se sfătuiesc între ei, se chibzuiesc şi răspund domnitorului, dacă se învoiesc cu cele spuse de el şi, după ştiinţa lor, îl sfătuiesc ori îl desfătuiesc să facă vrun lucru.

Aceste răspunsuri i se aduc la palat, când e în Bucureşti. De astă dată, pe vremea când s-au adunat legiuitorii, el era la Plevna şi aici trebuia să i se aducă răspunsul. Dar vremea rea şi ruperea podului de peste Dunăre n-a dat răgaz de plecarea celor ce aveau să ducă răspunsul.

Iar în răspuns spuneau legiuitorii că se bucură şi ei, ca şi întreaga ţară, că oastea română, sub cârmuirea cea cuminte a domnitorului, şi-a făcut pe deplin datoria, că de acum neatârnarea ţării e lucru împlinit. Mai spuneau că ţara a jertfit tot ce-a putut, veselă şi de bunăvoie, pentru apărarea ei, că ea va sta cu credinţă pe lângă tron. Şi făgăduiau legiutorii că vor face o lege, ca să dea ajutoare văduvelor şi orfanilor rămaşi după cei căzuţi în război.

Peste zi, domnitorul a cercetat spitalele. Apoi, însoţit de mitropolitul din Bucureşti, a plecat la gară, unde s-adunase lume mai multă decât ieri, urându-i domnului sănătate şi bine.

La Goleşti, domnul s-a dat jos din tren şi, mergând la mormântul generalului Golescu, a pus pe mormânt o coroană. Acest Golescu a fost român cu toată inima şi s-a străduit pentru neamul nostru şi mult bine a simţit ţara pe urmele lui. El a fost unul din cei trei bărbaţi, cari ţineau

stăpânirea țării noastre, ca împlinitori ai domniei, pe vremea când a fost adus domn în țară principele Carol. Golescu murise cu câteva zile înainte de asta şi domnitorul ținea mult să-şi dovedească recunoştința şi să arate că răsplăteşte vredniciile oamenilor mari.[22]

La gara Titu, domnul a fost întâmpinat de soția sa, doamna Elisaveta, care nu-şi văzuse soțul de patru luni. Câtă grije a dus şi ea, ştiindu-şi soțul departe în tabără, pe pământ duşman şi într-atâtea primejdii!

Şi la Goleşti, şi la Titu era adunată lume, iar gările erau împodobite de sărbătoare. În tot lungul drumului de la Măgurele până la Bucureşti, domnitorul a văzut cu ochii săi bucuria mulțimii şi s-a încredințat însuşi cât de îngrijată a fost țara noastră pentru vieața domnului şi pentru izbânda armatelor.

Şi Dumnezeu l-a adus îndărăt şi pe el, şi pe armată, sănătoşi cu toții şi cu izbândă smulsă din mâna duşmanilor noştri de veacuri.

Avea destul temei să fie mândru domnitorul de atâta grije ce a dus-o țara; şi putea să fie mândră țara că are un domn aşa de viteaz şi o oaste aşa de voinică.

XXIV

Dar cea mai frumoasă primire i s-a făcut în capitală, precum se şi cuvine capitalei, căci are şi mai multă putință.

---

[22] Generalul Nicolae Golescu (1810–1877), fiul lui Dinicu Go¬lescu, a fost, între altele, prefect al poliției, în 1839, unul dintre conducătoriii mişcării revoluționare din 1848, ministru de externe, în 1859, şi membru al locotenenței domneşti instituite după abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza.

Cât e de lung drumul de la palat până la gară, mulțimea adunată era aşa de înglotită, că nu puteau străbate trăsurile.

Din faptul zilei lumea începuse să furnice pe drumuri. Casele erau numai steaguri şi flori, drumurile numai podoabe, şi ici-colo porți triumfale cu slove de aur, spunând numele redutelor şi cetăților bătute de români.

Era şi ziua frumoasă.

Cel care l-a primit când s-a dat jos din tren a fost primarul capitalei, care-i dete pâne şi sare, urându-i de bună sosire. Iar domnitorul i-a mulțumit şi a rugat apoi mulțimea să vie împreună cu el la mitropolie, ca să mulțumească lui Dumnezeu pentru toate.

Domnitorul, în trăsură deschisă, alături cu doamna, plecă la biserică. După el, mulțimea, cu strigăte, cu muzici, un nesfârşit alai.

Pe cale, din toate casele arunca mulțimea flori în trăsura domnitorului.

În piața teatrului, la fereastra unui hotel, stetea Osman-paşa, care se oprise puțină vreme în Bucureşti, în drumul spre Rusia, unde avea să stea ca robit.[23] Domnitorul l-a cunoscut îndată, iar Osman s-a plecat cu umilință şi a salutat pe domnitor.

Trăsura mergea la pas. Lumea se îngrămădea pe lângă trăsură, vădindu-şi bucuria prin necontenite urale. Nu se poate scrie ce-a fost atunci, aşa de mare lucru a fost. Vuietul mulțimii se îneca în cântecele clopotelor de la toate bisericele din Bucureşti şi pe deasupra tuturor s-auzea bubuitul tunurilor.

---

[23] Osman-paşa a putut fi cazat la hotelul Broft (în locul căruia s-a ridicat actualul hotel Continental), aflat chiar în fața Teatrului Național, sau la hotelul ținut de francezul Donat Hugues, situat şi el în apropiere.

La Mitropolie, domnul a fost primit de mitropolitul şi de toţi arhiereii, în haine de sărbători împărăteşti. După sfânta slujbă, el a intrat în sala adunării deputaţilor şi, suindu-se pe tron, a vorbit legiuitorilor ţării.

Printre alte vorbe ce le-a spus, a vorbit şi de oaste şi a zis: „Multe greutăţi, multe nevoi am avut de biruit. De şease luni încoace s-au petrecut lucruri mari şi hotărâtoare. Locul meu, în împrejurări aşa de grele, era în fruntea oastei, care apăra moşia românească, onoarea şi neatârnarea ei. Ştie ţara întreagă cum şi-a făcut oastea datoria sa, cum a dus în plinire toată nădejdea pusă într-însa, adeverind şi nestrămutata mea încredere în oastea ţării... Sunt mândru că am fost în capul ei, pe când ea şi-a vărsat sângele pentru neatârnarea scumpei noastre patrii. Dumnezeu să binecuvânteze România cea neatârnată şi de-a pururi să întărească viteaza noastră armată!”

Apoi preşedintele adunării legiutoare[24] i-a răspuns şi, între multe vorbe frumoase, i-a zis şi acestea: „Fii binecuvântat în capitala României, căpitane al oastei şi domn al ţării, care ai făcut din vitejia ta scut hotarelor şi neatârnării ţării, iar din virtuţile tale o temelie neclintită a legilor!”

După aceasta, domnitorul, însoţit de mulţimea ce venise cu el, s-a întors la palat.

Seara, a venit lumea cu facle şi cu muzici la palat. Iar după aceea domnul cu doamna au ieşit cu trăsura şi au străbătut stradele în vederea mulţimii, care nu-şi mai putea stăpâni bucuria.

---

[24] Preşedinte al Camerei Deputaţilor era cunoscutul om politic C. A. Rosetti (1816–1885), care îndeplinea concomitent şi funcţia de primar al capitalei.

OASTEA

1. Trecerea Dunării

I

Spun cărțile vechi ale neamului nostru că, într-o iarnă, Mihai-Viteazul a trecut Dunărea pe la Nicopole, pe gheață, şi a năvălit cu oştile în țara turcească.

A bătut întâi cetatea Nicopolei şi a pus steag românesc pe zidurile ei, a bătut Rusciucul, a aprins Drâstiorul, apoi s-a azvârlit asupra tăriilor turceşti mai din inima țării, a bătut Plevna şi a cutreierat câmpiile Bulgariei, ducând spaimă şi pierire. A ajuns până la Vidin şi l-a bătut zece zile de-a rândul. Iar când s-a întors, a adus cu el nenumărată mulțime de turci robiți, şi steaguri, şi tunuri de ale sultanului, şi cirezi de boi şi averi de ale păgânilor, cât nu se pot numi cu numele.

Până la el nici un domn român nu trecuse Dunărea cu năvală de oşti şi nici de la el încoace n-a mai trecut-o nimeni până în zilele noastre.

Sunt trei sute de ani de atunci.

Mihai trecuse Dunărea numai ca să-şi răzbune inima şi s-arate turcilor că şi cu mâna stângă se poate românul lupta. Se lăudase, adică, sultanul că va trimite oşti, cât frunză şi iarbă, să-nece Muntenia şi să taie „dreapta" lui Mihai, înțelegând puterea oştilor munteneşti – că sunt mâna dreaptă a domniei. Iar Mihai a râs şi i-a răspuns că se va lupta cu mâna stângă şi tot va răpune pe turci. Vorba i se potrivea în două feluri, anume că, după pierzarea oştilor, va ridica țara – mâna stângă a domniei – şi tot nu se va lăsa, şi într-alt chip aşa: că Mihai, fiind stângaci de felul său,

învârtea sabia şi securea cu stânga, şi lui stânga îi era de priinţă în războiu, nu dreapta.

Şi s-au potrivit lucrurile, din voia lui Dumnezeu, că după trei sute de ani domnitorul Carol a trecut Dunărea să bată pe turci cu amândouă mâinile, şi cu oastea, şi cu ţara. Căci ţara întreagă s-a luptat la Plevna, nu numai cu gândul şi cu sufletul, ci şi cu braţele. Dorobănţimea era ţara ridicată în picioare.

Şi s-a potrivit că o parte din oştirea noastră tot pe la Nicopole a trecut Dunărea; şi că pe Nicopole românii au pus mai întâi steag românesc, luând cetatea în stăpânire. Bătrânele ziduri ale Nicopolei vor fi cunoscut steagul românesc şi-şi vor fi adus aminte de vremea lui Mihai Viteazul!

Şi parcă a fost lucru jurat că Osman alergase tocmai la Plevna, într-un orăşel care nu era cetate şi la care nu se gândise nimeni pân-atunci, nici turcii, nici ruşii. A fost întâmplătoare tăbărârea lui Osman la Plevna, precum întâmplătoare a fost şi vorba domnului Carol despre ea înainte de începerea războiului.

Domnul Carol, adecă, pe când se sfătuia într-o zi cu împăratul ruşilor şi cu generalii săi, despre drumurile ce trebuiau să le apuce oştile ruseşti, a întins pe masă harta ţării bulgăreşti şi, uitându-se mult pe ea, a pus degetul dintr-odată pe locul unde era scrisă Plevna. „Locul acesta să-l apucaţi de cu bună vreme şi să vă întăriţi în Plevna!”

A zâmbit împăratul şi s-au mirat generalii de vorba domnului Carol. Ce-i dase prin gând? Plevna nici cu întărire de ziduri nu era şi nici oştire nu avea într-însa, şi locul pe acolo e strâmt, nu e pentru lupte şi pentru înglotire de oşti.

Dar mai spre iarnă, când era la Plevna războiu mare, şi-a adus într-o zi ţarul aminte şi-a zis domnitorului Carol: „Ne-ai profeţit de Plevna. Ce bine era dacă te ascultam!” Iar domnitorul a răspuns că n-a profeţit nimic, a vorbit

întâmplător despre Plevna şi că însuşi el s-a mirat pe urmă de vorba ce-a spus-o. Când s-a uitat pe hartă, a văzut că la Plevna se împreună multe drumuri mari şi, fără să ştie cum, l-a împins gândul să zică vorbele ce le-a zis.

Oricum vom socoti lucrurile, Plevna a fost scrisă în cartea sorții românilor, de la începutul vieții noastre ca neam pe lume.

Ce ți-e scris pe frunte ți-e pus, şi numele Plevnei de veacuri, de la naşterea neamului român, ne-a fost pus pe frunte.

Dacă nu se izvodea Plevna în drumul ruşilor, noi poate n-am fi trecut Dunărea şi nu ne-am fi războit, căci ruşii ne tot opreau cu răul, să nu ne amestecăm în război. Dar poate tot am fi trecut. Limpede însă ca lumi-na soarelui rămâne lucru că, dacă n-ar fi răsărit Plevna să zăpăcească drumul ruşilor, ruşii nu ne-ar fi chemat într-ajutor.

Ne-a fost menit de soartă să mai dăm o dată ochi cu Plevna. Ne-a fost menit ca la Plevna să ne arătăm vitejia străveche, acolo să ne dovedim virtutea ostăşească, din Plevna să ne smulgem neatârnarea țării şi libertatea neamului.

Mihai Viteazul a trecut Dunărea în grabă şi pe-un pod făcut de întâmplarea vremii[25]. Dar când am trecut a doua oară peste Dunăre, am plecat cu chibzuială şi cu cumpăt, şi ne-am făcut înşine pod peste râu, ca să plecăm temeinic. N-am alergat ca oştile lui Mihai, numai ca să batem pe turci şi să ne întoarcem cu pradă; am alergat să răpunem jugul turcesc şi să ne întoarcem cu drepturile vechi ale țării, cu mărirea şi strălucirea puterii româneşti pe care ne-o țineau turcii zălogită.

La Plevna, la Rahova, la Vidin! Pe-acolo a fost drumul lui Mihai, tot pe-acolo a fost şi al strănepoților săi.

---

[25] În ianuarie 1595, Mihai Viteazul a trecut în Bulgaria pe Dunărea înghețată.

II

Când s-au adunat oştirile noastre, în primăvara anului 1877, aveam şasezeci de mii de oameni sub steag, cu o sută nouăzeci de tunuri şi cu douăsprezece mii de cai.

Aceştia au intrat de-a dreptul în foc. La nevoie mai aveam vro patrusprezece mii de recruți, cari s-au deprins cu armele toată vara, aşa că-n toamnă erau gata să intre şi ei în foc. Iar ca oaste de sprijin, care să vie pe urmă, aveam gloatele, în număr de vro treizeci şi cinci de mii de oameni. Dar de ele n-a fost nevoie.

Eram peste o sută de mii de bărbați gata să intrăm în foc. Pe lângă Dunăre, pân-a nu trece la Plevna, dorobănțimea s-a deprins repede cu traiul taberei, cu mişcările iuți şi straşnic rânduite ale oştirilor.

Cât era ziua, ei se luau la întrecere să facă vânătoare de turci. Ascunşi prin trestişul bălților, pe după coline, pe după copaci, pândeau pe turcii de peste Dunăre şi-i luau la ochi. Şi le plăcea vieața asta.

Zilnicele hărțuieli cu turcii îi făceau din zi în zi mai isteți, mai ageri şi mai iscusiți în obiceiurile purtării de lupte. Iar alarmele nesfârşite îi deprinsese să fie iuți şi gata de bătaie.

Mare lucru au dovedit dorobanții cu marşurile lor. Sătenii, cum erau deprinşi să umble mult pe jos şi să urce dealurile, uimiseră pe străini cu trăinicia umbletului, mai ales că străinii credeau că pe dorobanți îi va obosi marşul făcut iute şi cu rânduiala obiceiului ostăşesc.

Dorobanții în mai multe rânduri au făcut marşuri câte trei zile şi patru zile de-a rândul, câte şasezeci de kilometri pe zi. Iar apoi, când poposeau, în loc să se culce, se prindeau la horă: câte un cioban scotea fluierul şi începea să cânte, iar regimentul întreg juca.

Tot aşa călăraşii.

Ei au fost, cât a ţinut războiul, tot pe drumuri, ca să vegheze împrejurimile şi să ispitească puterile turcilor. Iar când s-au izbit cu turcii, au făcut isprăvi de mirat.
Caii lor, obişnuiţi cu drumurile şi cu oboseala alergăturii, deprinşi şi cu foamea şi neştiind ce e îngrijirea boierească, au făcut de mare minciună profeţiile răutăcioase ale străinilor.
La podul Hârleţului, când s-au luat călăraşii, cu roşiorii şi cu ulanii ruşilor după pedestrimea turcească, ulanii erau în frunte cu roşiorii, că aveau cai buni, iar călăraşii mai pe urmă. Şi au fugit cu toţii după turci, tăindu-i, dar caii ulanilor, bine hrăniţi şi îngrijiţi, de la un loc au obosit, au obosit şi ai roşiorilor, călăraşii însă au trecut înainte şi s-au ţinut de turci multă vreme. Cine merge încet, merge mai departe!
Ruşii numeau pe călăraşi „cerchezi români” şi-i alăturau în vitejie cu cazacii. Nu se potriveau cu cazacii la isteţimea călăritului, dar erau una cu ei la alergătură; căci şi unii, şi alţii aveau cai ţărăneşti şi obişnuiţi să fugă şi flămânzi. Călăraşii nu luau şelele de pe cai cu săptămânile. Grăunţe nu prea aveau să le dea. Cum erau caii, aşa şi stăpânii lor, răbdători peste măsură şi trainici. Pe vremea ploilor la Plevna, călăraşii dormeau pe pământul gol; biruiţi de oboseală, petreceau frâul calului pe după mână şi se culcau ici-colo câte unul, îndesându-şi gluga în cap până peste ochi, şi adormeau ascultând cum bate ploaia. Şi petreceau noaptea aşa, în ploaie, şi calul, şi călăraşul, iar a doua zi începeau alergătura.
Călăraşii stăteau încinşi ziua şi noaptea, totdeauna gata să încalece şi să plece, aşa că turcii n-au putut să-i lovească fără veste niciodată.

III

Oştile au trecut Dunărea pe rând vreme de patru săptămâni. După întâia înfrângere a ruşilor la Plevna, au trecut pe la Nicopole şase regimente de pedestrime şi trei de călăreţi, ca să ia în pază Nicopolea şi să ţină vegheate drumurile despre Vidin.

Cel dintâi regiment care a intrat în ţara duşmanului a fost al cincilea de linie. Era regiment moldovenesc. După el au trecut dorobanţii şi călăraşii din Moldova-de-Sus: botoşănenii, dorohoienii, cei din Neamţu şi din Suceava, din Bacău, din Roman, din Iaşi şi din Vaslui.

Ieşenii şi vasluienii au ţinut pază cetăţii Nicopolei, iar ceilalţi dorobanţi şi oşteni de linie s-au risipit prin văile Bulgariei până la Plevna.

Ruşii au fost bătuţi la Plevna şi ne-au cerut din nou ajutor în sporire de oşti.

Atunci oştirile din Moldova-de-Sus au înaintat până sub Plevna, iar în locul lor au trecut de peste Dunăre altă parte din armata noastră: dorobănţimea din Moldova-de-Jos, cu călăreţii ei. Au trecut anume cei din Fălciu şi din Tutova, gălăţenii şi tecucenii, şi dorobanţii râmniceni şi brăileni.

Pe lângă dorobanţi, au trecut şi regimente de linie şi tunuri.

La Plevna, lucrurile se încurcaseră tot mai mult şi ruşii ne cerură a treia oară ajutorul. Atunci au trecut peste Dunăre şi dorobanţii din Muntenia-Mare cu călăreţii lor: teleormănenii, vlăscenii, bucureştenii şi ilfovenii, cei de la Prahova şi din Dâmboviţa, din Ialomiţa şi din Buzău.

Rândul întâi de oştire a moldovenilor din ţara de sus a trecut pe podul ruşilor de la Turnu-Măgurele. Asta a fost înainte de Proorocul Ilie.

Rândul al doilea, al moldovenilor din ţara de jos, a trecut tot pe la Nicopole, cu vapoarele, după Proorocul Ilie la vreo săptămână.

Iar al treilea rând, al dorobănţimii din Muntenia-Mare, cu călăreţii ei şi cu roşiorii, a trecut pe podul nostru, făcut la Corabia. Asta s-a întâmplat la o lună după trecerea celeilalte oştiri, cam la o săptămână după Sfântă Măria-mare.
A patra parte din oştire a rămas în ţară, de-a lungul Dunării. Aceasta era dorobănţimea şi călăraşii oltenilor. Războiul se petrecea în Bulgaria, de-a lungul Olteniei, iar turcii puteau bine şi iute să treacă în ţară la noi. De aceea oltenii au rămas să-şi păzească ţara.
În război au fost trimise mai întâi oştirile cele mai îndepărtate de câmpul luptei, moldovenii de la Botoşani, apoi rând pe rând tot cele mai de aproape.
Dar nici oltenii n-au stat tot în ţară. Regimentele care intrau într-un foc cumplit al turcilor şi erau strivite şi obosite, se întorceau în ţară, luând locul oltenilor; iar oltenii plecau în locul lor. Aşa că la urmă toată dorobănţimea oltenilor trecu dincolo de râu, aruncându-se în foc, proaspătă şi întreagă, când celelalte oştiri erau frânte de oboseală.
Pe atunci regimentele de dorobanţi şi de călăraşi erau mai puţine decât astăzi. Fiecare judeţ da câte un batalion de dorobanţi şi câte un stol de călăraşi.
Unele regimente au intrat mai mult în foc, altele mai puţin; unele au făcut vitejii mai lăudate, altele mai puţin lăudate. Aceasta e numai o săritură a întâmplării.
Unele n-au avut prilej să le facă, altele n-au avut noroc. Toţi oştenii noştri s-au purtat viteşte. Toţi au răbdat neajunsurile pricinuite de viaţa din tabără, cu aceeaşi vrednicie. În focul gloanţelor duşmane, în bălţile şanţurilor de adăpost, noaptea, pe întunerec ca-n mormânt, stând străjeri prin pustietatea văilor, în spital răniţi, fără mâncare şi fără foc pe vreme de viscol – pretutindeni flăcăii noştri au avut aceeaşi inimă, ca şi în zilele liniştite. Zice Peneş Curcanul:

„Ne zvârcolim în sânge,
Nici unul însă, dragi copii,
Nici unul nu se plânge.”

2. Pedestrimea

IV

Plevna e un orăşel bulgăresc pe râul Vidului, cale de o zi şi jumătate, cu picioarele, de la Dunăre spre munți.
Când vorbim de ea, nu înțelegem oraşul, ci tabăra întărită a lui Osman, de la vreo şapte-opt sate. Deasupra acestor sate, redutele aşezate cu măiestrie închideau drumul prin văi.
De când poartă oamenii războaie, toate oştirile au ştiut să-şi facă şanțuri şi taberi întărite, dar nu şi-au pus nădejdea numai în ele. Turcii însă s-au obişnuit aşa de mult cu ridicarea de adăposturi, încât au ajuns cu vremea nespus de iscusiți în treaba asta. E o vorbă veche: „De turc să te temi, când e după meterez.”
Tăria cetățuilor nu stă atâta în pereții lor, cât în iscusința aşezării. În trei zile, câte au trecut de la sosirea lui Osman în Plevna până la venirea ruşilor asupra lui, Osman îşi făcuse în grabă câteva redute, aşa de bine chibzuite, că ruşii au fost bătuți de două ori, una după alta, la Plevna.
Apoi, pe vremea înglotirii oştirilor creştine la Plevna, Osman şi-a tot făcut redute. Turcii săpau cu atâta râvnă, încât la urmă aveau peste treizeci de cetățui legate între ele cu şanțuri adânci, pline de pedestrime. De nici o parte nu te puteai apropia de Plevna.
Redutele, închipuind cetățui de pământ, sânt aşezate pe creste de dealuri, ca să stăpânească împrejurimea, mai ales pe râpi şi tot în locuri unde e greu de străbătut.

Plevnița era pe coama unei râpi. Valea de sub ea – vestita Vale a Lacrămilor, cum au botezat-o flăcăii noştri – era largă, fără adăpost, iar dealul din față, repede şi gol. Românii au trebuit să scoboare dealul din față, să treacă valea şi să urce râpa, ținându-se de buruieni şi proptindu-se în puşcă, iar turcii îi tot ocheau.

O redută la Smârdan era tot pe-o râpă, în malul râului Delenca. Era iarna, şi râul, numai sloi. Dorobanții au trecut prin apă şi le era apa până la piept; ei țineau puşca şi geanta cu plumbii ridicată peste cap. Iar, în vremea cât treceau râul, turcii trăgeau cu plumbii şi cu obuzele în grămadă.

Redutele au de jur-împrejur un şanț adânc şi larg. Pereții lor se ridicau de-a dreptul din şanț, aşa că înălțimea pereților din fundul şanțului până pe coamă e de câte cinci şi şase metri. În şanț stau turcii, cu baionetele ridicate în sus, după parapet stau pitiți cei ce trag cu puşca, de li se văd numai fesurile şi baionetele sclipind, iar mai jos, în ferestrui făcute anume, steteau gurile de tun.

Afară de şanțul acesta, redutele aveau alte şanțuri, numite redanuri, de la cincizeci până la 500 de paşi departe.

Pe deal, în fața redutei, turcii săpau gropi şi le ascundeau cu frunze, ca să cadă năvălitorii unii peste alții, împiedecându-se de cei ce-au dat în groapă.

La Plevnița era pe râpa Văii Lacrimilor un tufiş. Turcii, bănuind că românii vor năzui spre tufiş, ca spre un adăpost, l-au încurcat cu sârmă legată de la o tufă la alta. Într-adevăr, românii au intrat în tufiş şi n-au mai ieşit, căci s-au încurcat în sârme, şi, până se luptau să se descurce, turcii i-au potopit cu obuze.

Locul din fața redutei, pe unde aveau să vie năvălitorii, dacă era prea jos, îl ridicau turcii cărând pământ pe el, aşa ca să le fie cu îndemână să tragă din redută în năvălitori: să-i poată „rade”, cum ziceau ai noştri.

Coama şanţului celui de sub redută era făcută din două rânduri de gard, umplute cu pământ. Parii gardului erau lăsaţi lungi şi ascuţiţi pe deasupra pământului, şi legaţi cu rânduri-rânduri de sârmă cu ghimpi, aşa că românii, când voiau să sară în şanţ, se-nţepau în pari, se împiedicau în sârmă şi căzeau în baionetele turcilor din şanţ. Chiar turcii îi trăgeau cu cârligele în şanţ, cum au făcut la Plevniţa, şi-i tăiau cu topoarele.

Prin şanţ se-ncingea bătaia piept la piept: trântă, izbituri cu patul puştii, sugrumături şi toate chipurile morţii. Turcii trebuiau dovediţi: ori ucişi, ori fugăriţi din şanţ.

Pentru săritul în şanţ şi urcatul pe redute, românii duceau cu ei, în vremea năvalei, faşine, pământ în saci, sarcini de nuiele, de strujeni de porumb şi scări.

Faşinele şi pământul îl azvârleau în şanţ ca să-l umplă, scările le lipeau de pereţii redutei şi se urcau. Atunci, de pe parapet turcii, plecaţi spre români, îi străpungeau cu baionetele, îi izbeau cu topoarele în cap, îi loveau cu patul puştii şi se răsturnau românii cu scări cu tot în şanţ.

Redutele, înlăuntrul lor, au adăposturi: de-a curmezişul lor pământul e lăsat întreg în formă de cruce, ca nişte pereţi groşi, cari împart reduta în chip de odăi. Într-aceşti pereţi sânt săpate ganguri, şi-n ganguri ţineau turcii muniţia, acolo dormeau pe timp de ploaie.

Redutele au pe partea cea mai vegheată o gură, pe sub pământ, pe unde intră şi ies turcii în şanţ, şi din şanţ afară pe deal.

V

Şi s-au aruncat flăcăii noştri cu vitejească urgie asupra redutelor şi le-au smuls din mâna păgânilor.

Povestea războiului nostru e povestea cuceririi redutelor, căci lupte la larg n-am purtat cu turcii, ca într-alte războaie

câte le-am avut cu ei. Toate luptele au fost cu năvală dintr-o parte, nu cu izbire de oşti dintr-amândouă părţile.
Năvalele cele mai de căpetenie din tot războiul au fost la Griviţa, la Plevniţa, la Rahova şi la Smârdan. Toate s-au petrecut cam într-acelaşi fel.
Griviţa şi Plevniţa erau două redute spre răsărit de la Plevna. În ziua de 30 august, au sărit toate puterile creştine, ruşi şi români deodată, asupra redutelor lui Osman. Ruşii asupra celor de la miazăzi, iar noi asupra celor de la răsărit.
Această năvală a tuturor oştirilor, a vro optzeci de mii de oameni, se numeşte lupta cea mare. A fost cea dintâi a tuturor oştirilor şi cea mai de pe urmă. Noi am cucerit Griviţa şi-am fost bătuţi la Plevniţa, iar ruşii au fost bătuţi pretutindeni.
Au murit în ziua aceasta vro douăsprezece mii de ruşi şi la vro mie de români.
La Rahova s-au bătut românii târziu, în toamnă, cam pe la sărbătoarea Arhanghelilor; iar la Smârdan, în iarnă, după Bobotează.
Rahova avea vro patru redute; pe două le-au cucerit românii, iar dintr-alte două au fugit turcii, ducând cu ei tunurile. La Smârdan au fost trei redute, şi pe toate le-au cucerit ai noştri cu baioneta.
Mai multă moarte a fost la Griviţa. Vânătorii batalionului al doilea, cu dorobanţii botoşeneni, s-aruncară asupra redutei. Vânătorii, în frunte, ochind cu puşca, dorobanţii, mai în urmă, alergând în şiruri strânse de companie, fără să tragă cu puşca. Turcii îi trăsneau din patru locuri.
La şanţul redutei, un rând de turci stetea în picioare pe coama şanţului, iar altul în şanţ. Aceştia trăgeau printre picioarele celor ce steteau pe coamă. Tot aşa pe parapetul redutei.

Potopiți de focul turcesc, ai noştri n-au apucat s-ajungă nici până la şanț. Se umpluse locul de morți. Românii s-au dat îndărăt după o movilă.

După scurtă vreme au năvălit iară. Acum săriră şi dorobanții din Roman şi cu toții izbutiră să intre în redan, dar, când au voit să iasă din el şi să alerge spre redută, aşa i-au pustiit de tare turcii, că trebuiră să se dea iarăşi îndărăt după movilă.

Turcii fugăriți din şanțuri s-au întors în ele.

Acum săriră românii a treia oară, vânătorii, dorobanții din Botoşani şi Dorohoi, cei din Roman şi Bacău, ajutați şi de regimentul al cincilea de linie.

Era prăpădenie negrăită. Românii se împedecau de morții lor; se făcuse dealul roşu de sânge şi era un fum de puşcă, de te îneca, iar urletul tunurilor îți lua auzul. Cădeau ca frunzele ai noştri, dar alergau cât îi ținea răsufletul şi-au intrat în redan, şi-au ieşit din el, şi-ar fi ajuns la şanțul redutei, la luptă piept la piept, dacă nu le soseau turcilor într-ajutor harapii trimeşi de Osman.

Şi, când s-au aruncat buzații de harapi, cei negri ca tăciunele, au părit pe ai noştri şi i-au dat îndărăt. Şi iarăşi s-au adăpostit moldovenii după movilă, acum striviți cu totul, numai apă de obosiți. Muriseră vreo patru sute dintre ei, şi peste o mie parte zăceau ciuntiți, pe sub redută, parte se târau spre ambulanță.

Şi nu s-au lăsat. Au sărit a patra oară. Acum porniseră şi ruşii, să ocolească reduta. Şi, în sfârşit, au răzbit printre morții şi căzuții lor, au alungat pe turcii din redan, au ajuns la şanțul redutei, au sărit în el şi, acum se umpluse şanțul de morți, au pus scări şi s-au urcat pe redută, şi au intrat în ea.

Ce-a fost acolo, în redută, numai Dumnezeu o ştie cu de-amănuntul.

Aşa a fost la Griviţa. La Smârdan tot aşa, dar aci izbutiră ai noştri – două regimente de linie şi dorobanţii din Brăila şi din Râmnic – de la năvala dintâi. Cei din redutele Rahovei n-au aşteptat lupta piept la piept; când au văzut pe dorobanţii din Ilfov şi din Muscel că tot vin, au fugit cu tunurile. Pe câţi n-au apucat să fugă i-au ucis dorobanţii.

La Griviţa, au pus mâna românii pe patru tunuri şi pe un steag. Turcii parte au fugit, parte au murit în luptă, aşa că românii n-au prins turci.

Au prins mulţi la Smârdan. În fiecare redută au pus mâna ai noştri pe câte două tunuri – de toate şase – şi au prins la vreo mie de turci, căci n-apucaseră să fugă, fiind copleşiţi de toate părţile. Când au intrat românii în redute, au găsit pe turci într-un colţ; îşi aruncaseră puştile şi, stând în genunchi, se rugau: „Aman! Aman!”

La Rahova, prin redute, n-au prins românii nici turci, nici tunuri, căci fugiseră turcii de cu vreme. Dar i-au prins românii a doua zi la Hârleţ, cu tunuri cu tot, precum voi povesti mai târziu. Voiseră turcii să fugă la Vidin şi-au încăput pe mâna dorobanţilor din Mehedinţi.

VI

Am purtat însă şi lupte de apărare, adică turcii au fost cei ce au năvălit, iar noi le-am ţinut calea. Aşa a fost la Griviţa, la Hârleţ şi la Inova.

Precum au ştiut românii să dea năvală, tot aşa s-au priceput şi cum să ţie piept.

După ce au cucerit ai noştri Griviţa, marţi seara, turcii din Plevniţa au tot împroşcat pe români cu plumbi şi cu ghiulele cât a fost noaptea de mare.

Miercuri dimineaţa, până-n ziuă, turcii din Plevniţa au pornit cu multă putere asupra Griviţei, în care se aflau românii abia de-aseară.

Veniră hoţeşte, cu linişte şi cu umblet pe brânci. Românii, obosiţi de lupta de ieri, vegheau cu ochii pe jumătate închişi, iar turcii năd̆ăjduiau să-i izbească pe neaşteptate. Dar nu le-a fost turcilor de nici un folos umbletul. Românii i-au simţit; au sărit la arme şi i-au primit cu ploaie de plumbi. După vreun ceas de luptă, turcii, lăsând o mulţime de morţi pe câmpie, au rupt-o la fugă.

De data asta am fost şi noi mulţi, şi lauda ni se cuvine mai ales pentru veghearea şi graba cu care am sărit la arme. Altfel însă a fost la Rahova, la podul Hârleţului. Aici românii erau numai o mână de oameni, iar turcii vreo patru-cinci mii şi, cu toate acestea, n-au putut rupe printre ai noştri. La Hârleţ am arătat şi noi că ştim să batem cu puţini pe mulţi.

Lucrul a fost aşa: Turcii din Rahova, strâmtoraţi din toate părţile de români, au voit să fugă peste noapte la Vidin. Aveau un singur drum, peste apa Schitului.

Românii, prin iscoditori, au prins de veste că turcii au gând de fugă şi au pus dincolo de râu, în capul podului, un batalion de dorobanţi, ca să le închidă calea. Toată noaptea au aşteptat mehedinţenii pe turci. Se vede că turcii bănuiau că românii n-o să-i lase să fugă în bună pace, de aceea şi-au ales vreme de fugă în faptul dimineţii. Credeau că vor găsi pe mehedinţeni obosiţi de nesomn şi negăţiţi de năvală.

Mehedinţenii îşi făcuseră şanţuri şi steteau pitiţi. Auziseră de departe tropotul cailor şi scârţâitul carelor, dar au lăsat pe turci în pace până în capul podului. Atunci au început să descarce puştile.

Turcii deschiseră şi ei focul şi intrară pe pod. N-aveau altă cale; trebuiau să răzbească pe aici, şi pereau cu grămada şi se tot îndesau pe pod.

Ar fi fost vai de olteni, dac-ar fi slăbit focul şi dac-ar fi apucat turcii să treacă podul.

Mai mult de un ceas s-au zvârcolit acolo. Nu s-au lăsat nici unii, nici alţii. În urmă mehedinţenii, văzând că turcii au să-

i copleşească, şi-au luat inima în dinţi şi-au ieşit din şanţuri. Au năvălit cu baionetele pe pod.
Săreau acum turcii ca broaştele în râu; se îmbulzeau îndărăt, cădeau unii peste alţii, şi era vai şi amar de ei.
O seamă apucaseră să-şi facă pod mai la vale, răsturnând carele cu făină în apă. Tunarii turci au luat tunurile pe braţe şi le-au trecut prin apă până-n piept. Vrednici oşteni, dar nu le-a fost de folos vitejia.
În vremea aceasta, se făcuse ziuă cum se cade. Alergară într-ajutorul oltenilor câteva compănii, ieşiră la iveală şi călăreţii noştri, iar tunurile începură să izbească în mulţime pe turci, cari treceau peste podul făcut din care.
Din toată turcimea nu s-au ales nici zece la un loc. Câţi nu s-au înecat şi n-au fost ucişi de plumbi şi de ghiulele au ajuns pe mâinile călăraşilor.
Românii au pus mâna pe mulţi turci, pe tunuri, pe puşti, pe vro sută cincizeci de care cu făină şi cu orez, cu plumbi şi cu praf de puşcă, pe o mulţime de boi şi de cai.

VII

Să vă spun acum ce a fost la Inova. Păţania de aici e învăţătură chiar şi pentru cei orbiţi de ură, că românul se teme mai mult de ruşine decât de moarte.
A doua zi după cucerirea redutelor şi a satului Smârdan, turcii au venit de două ori asupra românilor, voind să-i alunge din sat şi să le smulgă redutele.
De rândul dintâi era să ne meargă rău. Ai noştri erau puţini şi aveau câte şapte plumbi de om, iar turcii câte o sută cincizeci fiecare. Şi veneau cu mare iuţime. Ce să facă românii? Puţini erau, plumbi n-aveau. Românilor li se dase poruncă să nu tragă în turci, ci să-i aştepte până ce se vor apropia de ajuns şi apoi să sară cu baioneta. Flăcăii însă nu şi-au putut ţine inima şi au tras de şase ori una după alta. S-au pomenit că mai au un singur plumb, iar turcii le

stricară socoteala: se opriseră la vro şase sute de paşi şi trăgeau cumplit spre români. Nu s-apropiau, ca să intre în baionete, iar românilor le era peste mână să iasă din adăposturi şi să alerge atâta drum prin ploaia de gloanţe. Atunci sosiră câteva companii de români, ca să ajute cu plumbii lor – tot câte şapte de om! – celor din şanţuri. Turcii, neavând de unde să ştie că ai noştri n-au plumbi, s-au speriat de companiile cari sosiseră şi au plecat îndărăt. De-ar fi avut ai noştri gloanţe, cum s-ar mai fi aruncat după turci şi i-ar fi luat la goană cât e câmpia!

De rândul al doilea, românii aveau plumbi din belşug, dar turcii veniseră de patru ori mai mulţi, cu tunuri şi cu mai multă îndrăzneală. S-a încins o luptă de gloanţe în toată legea. Turcii ne băteau şi cu tunurile, şi mulţi români pieriră apărând şanţurile lor.

Turcii se îndărătniceau tot mai cu nădejde. Vidinul era aproape, şi din el puteau sosi în toată clipa batalioane turceşti. Era rău de noi.

Atunci săriră dorobanţii şi din dreapta, şi din stânga, în coastele turcilor. Turcii, adunaţi la un loc, între trei focuri, se frământau în loc şi nu se lăsau. Dar iată că răsăriră deodată călăraşii noştri suceveni şi se îndesară în turci. Izbiţi cu vârtute din toate părţile, turcii apucară la fugă, petrecuţi de călăreţii noştri, cari îi tot îndemnau cu sabia să fugă mai iute.

Şi cu atâta spaimă fugeau turcii, că poate fug şi astăzi, dacă mai trăiesc. Nu s-au mai arătat nicăiri de atunci prin părţile Vidinului. Aceasta a fost cea din urmă luptă a românilor în tot războiul.

VIII

Eu n-am de gând să vă povestesc nici toate luptele, câte le-am purtat, nici pe rând cum s-au întâmplat. Vă spun aşa, când de ici, când de colo câte o luptă, cum îmi vine în minte.

De altfel vrednicia oşteanului nu s-arată numai în luptă şi în mergerea spre peire, ci-n multe altele. Îmi aduc aminte de-o vrednicie a dorobanţilor, de care s-au mirat străinii. Anume îndărătnicia cu care ţineau să nu-şi piardă puşca. La puşcă ţineau românii mai mult decât la viaţă. E adevărat că în război singurul sprijin al soldatului e arma, singura sa mântuire, şi de aceea o preţuieşte aşa de mult. Dorobanţii, însă, erau peste măsură de îndărătnici, când era vorba să-şi dea puşca. Când căpitanul Crăcalia a luat din mâna unui dorobanţ puşca şi a început să înainteze trăgând, dorobanţul s-a ţinut după căpitan, cu neîncredere şi cu vădită mâhnire. Dorobanţul a fost rănit, dar abia ţinându-se, mergea înainte, să-şi vadă soarta puştii. Iar, când a căzut căpitanul ucis, dorobanţul i-a smuls puşca şi a căzut grămadă jos, dându-şi sufletul. Voia să moară cu puşca în mână.

Răniţii, cari îşi trăgeau sufletul, se târau după puşca lor, pe care o scăpaseră. Şi cea mai grozavă durere a lor era să-i ducă la ambulanţă fără puşcă. Se împotriveau să fie ridicaţi din locul unde căzuseră, dacă n-aveau puşca în mână. Şi, întinşi pe targă, murind, ei se gâlceveau cu sanitarii: aceştia cereau să lase puşca pe câmpie – căci îi împiedica în umbletul lor –, ori să le-o dea lor în spate. Răniţii se împotriveau, strângând puşca în braţe; nu voiau nici măcar s-o puie alături de ei, pe targă.

Cei ce se puteau târî singuri până la ambulanţă treceau întâi pe la comandanţi, ca să le dea în seamă puşca. Voiau să fie ştiut de toţi că ei n-au azvârlit arma şi că şi-au făcut datoria. S-a întâmplat de multe ori că, în corturile ambulanţei, sosea câte un soldat, aşa de greu rănit, încât cădea lungit şi fără răsuflet la picioarele doctorului, şi abia putând să zică: „Uite puşca mea, domnule doctor”, murea gemând. Iar pe câmpul de luptă, când se întâmpla ca ai noştri să se retragă, fără să-şi poată culege morţii şi răniţii,

cei căzuți se rugau de cunoscuți ori de prietenii lor, cari erau teferi, să le ia puştile: „Du şi puşca mea şi spune-i căpitanului a cui e, să nu creadă că am lăsat-o în mâna turcilor.” Era destul de jalnic lucru pentru ostaşii cari se retrăgeau, să lase pe frații lor răniți pe câmpie, nesocotindu-le rugările să-i ia cu dânşii. Le făceau atâta bine, că le luau puştile.

Şi aşa s-a făcut că noi am pierdut în război puține puşti. „Trebuie să dau seamă de ea, că e a stăpânirii”, zise la Vidin un soldat, care zăcea pe câmp, cu amândouă mâinile ciuntite din umeri, fără puşcă – i-o luaseră turcii –, şi nu se plângea de durerile peirii cari îl năpădeau, ci de lipsa puştii. Ale lor nu şi le pierdeau, dar de-ale turcilor aduceau destule. Era mare vitejie pentru ei să smulgă puşca turcului, şi cel ce smulgea mai multe era mai cu vază în companie. Unii erau cuprinşi de lăcomia să meargă în foc numai anume ca să smulgă puşti turceşti şi să le arate tovarăşilor. Mare râset a fost la Smârdan, când un dorobanț s-a întors din luptă cu vro douăzeci de fesuri.

„Cum Dumnezeu le-ai adunat tu pe-atâtea?” l-a întrebat un căpitan. „Mi-au luat puşca; şi, ca să nu zică ăştia că nici n-am fost în foc, am adunat fesuri de turci morți, ca s-arăt c-am fost la peire.”

Odată, la Grivița, un căprar, după ce s-a văzut fără puşcă, s-a repezit la un ofițer turc, pe care-l văzu mai întâi, şi, punându-i piedică, l-a trântit şi l-a sugrumat.

La apel căprarul n-avea puşcă, dar în schimb avea două revolvere şi peste brâu era încins cu o sabie de ofițer turcesc.

Chipiurile şi căciulele şi le perdeau mai des. Era lesne să le cază chipiul ori în vălmăşală, ori fiind azvârlit de câte un glonț, şi nu era cuminte lucru să zăboveşti căutându-l. Mai ales în vălmăşagul luptei piept la piept, până să te pleci

după chipiu, dai vreme duşmanului să-ţi sfărâme capul cu patul puştii. Pierderea chipiului nici nu se băga în seamă. S-a întâmplat la al doilea atac al Griviţei, că un soldat rănit la picior se dete deoparte şi, stând pe un răzor, s-a desculţat de-o cizmă, ca să caute rana, apoi şi de cealaltă, crezându-se rănit la amândouă picioarele. În vremea aceasta, românii fură împinşi îndărăt. În grabă, soldatul n-a apucat să se încalţe şi a început să fugă desculţ. Acesta e singurul soldat care şi-a pierdut în timpul luptei cizmele, iar păţania lui rămase de vorbă, şi toţi cunoşteau „locul unde şi-a pierdut ăla cizmele".

IX

Dar ştiu şi altă vrednicie, care, alături cu ascultarea şi cu iscusinţa, sunt temelia puterii oştirilor, şi pe care au dovedit-o oştenii noştri, mai ales dorobanţii. Aceasta e ţinerea unul la altul.

E adevărat că e mai aproape cămaşa decât sumanul şi, când eşti ajuns la rău, te gândeşti întâi la tine şi apoi la alţii. Dar să te gândeşti numai la tine şi să te bucuri că tu scapi, primejduind pe alţii şi lăsându-i în strâmtoare, asta nu e nici omeneşte, nici creştineşte.

La Plevniţa, s-a întâmplat, în ziua luptei celei mari, că un dorobanţ, rănit la picior, dar încă în putere să umble schiopătând, a dat în drum de alţi doi dorobanţi, cari se luptau cu moartea. El gândea că, dacă i-ar duce la ambulanţă în grabă, poate şi-ar veni oamenii în fire. Dar din urmă veneau gloanţele turceşti. Zăbava era cu primejdie, el obosit şi slab, iar başibuzucii ieşiseră din redută ca să omoare pe românii căzuţi pe deal.

Ce s-o mai fi gândit, nu ştiu. Dar a apucat de gulerul hainei pe cei căzuţi unul dincoace şi altul dincolo, şi a început să-i târâie după el. Şi-i şuierau gloanţele pe la urechi. El ar fi

putut să scape, fugind ori târându-se pe brânci, dar îi era de cei doi.

În urmă l-a izbit un glonț şi el căzu mort. Sanitarii l-au găsit acolo, întins între ceilalți doi, morți şi ei. Şi atât de tare îşi încleştase mâinile în haina fârtaților, încât nimeni n-a fost în stare să i le deschidă şi au trebuit să taie hainele pe lângă pumnii încleştați, ca să-l poată descurca. Şi l-au îngropat aşa, cu pumnii strânşi, având în fiecare pumn câte o bucățică de haină.

Frumoasă mărturie o să aibă el pe cealaltă lume, în mâinile sale! Mărturie despre iubirea de-aproapelui, iubirea soților săi de luptă şi străduință de-a sări pentru altul.

Pildă înălțătoare de inimi a fost purtarea dorobanților în războiu, când era vorba să nu se lase unul pe altul la rău. V-aş putea spune multe întâmplări, cari să stea mărturie în fața lumii, cât de alipit e românul cu inima de soții săi.

Spuneau doctorii străini, veniți de prin lume ca să vadă războiul, că în viața lor n-au să uite pe dorobanții cari erau aduşi de sanitari la ambulanțe. Care dorobanț, cum intra în cort, se uita întâi împrejur să vază cine dintre-ai lor e rănit. Apoi începea să întrebe pe doctori cum îi merge cu rana lui Ion, şi lui Petru, şi lui Pavel, că sunt din satul lui şi i-a văzut căzând. Într-un târziu de tot, după ce se plângea şi se tânguia de soarta tuturor pe câți îi cunoştea, într-un târziu se gândea şi la sine şi, întinzând piciorul cu osul strivit de-o ghiulea, zicea înduioşat: „la vezi, domnule doctor, ce e cu piciorul meu?”

Adevărul e că dorobanții dintr-aceeaşi companie erau mai toți rude între ei. Unchiul era alături cu nepotul, naşul umăr la umăr cu finul, cuscrul lângă cumătru, cumnații la un loc, dincolo la un loc doi veri, doi vecini cu casa în sat, prieteni din copilărie şi cunoscuți cu toții. Era frumoasă oastea dorobanților, şi nicăiri în oştirile străine nu s-a

întâmplat să fie o potrivire aşa de fericită a oştenilor, ca la noi.

Şi e lucru de înţeles că dorobanţii ţineau unii la alţii mai altfel decât oştenii de linie, cari de cele mai multe ori erau adunaţi cu furca, precum se întâmplă pretutindeni în oştirile de linie, unul fiind de la răsărit şi altul de la apus. Cu lacrămile în ochi povestea un doctor român ce-a văzut el odată la Grivița.

Înainte de luptă se tot plângea un dorobanţ către altul, mai tânăr, că a visat rău de câteva nopţi şi că ştie de-a bună seamă că va fi ucis la luptă. Cel mai tânăr îi zicea: „Nu mai fi copil! Fă-ţi suflet şi nu te lua după visuri!” Pe timpul luptei s-a întâmplat că un harap sări cu baioneta spre dorobanţul cel ce-şi visase moartea şi era gata să-l străpungă, dar atunci dorobanţul cel tânăr s-aruncă spre harap răsturnându-l pe spate cu o izbitură din patul puştii. Într-aceeaşi clipă însă, el fu izbit cu baioneta de alt turc în spate, deasupra şelelor şi căzu fără simţiri.

Când l-au adus la ambulanţe, doctorul văzu că bietul dorobanţ e pierdut, şi că mare lucru de va trăi câteva ceasuri. Şi spune doctorul: „Când şi-a deschis ochii, m-a întrebat, trăgându-şi sufletul: «Ce e cu dorobanţul cutare, a murit în luptă, ori trăieşte?» Întreba de cel ce visase că va muri. Eu nu ştiam nimic, dar i-am răspuns că e viu şi teafăr – cu toate că, după ştirile de mai târziu, el era mort pe câmpul de luptă – şi atunci s-a liniştit omul. «Eu mor, domnule doctor, zise el; ştiu eu bine că mor, dar îmi pare bine că am scăpat de moarte pe bietul om, că era să-l străpungă harapul! Eu sunt flăcău, el om însurat şi are copii, şi era să-i rămână copiii pe drumuri. Îmi pare bine că trăieşte», zise flăcăul şi... muri.”

El murea şi se bucura de viaţa altuia, se fericea că a mântuit cu moartea sa pe altul.

M-am întristat că doctorul nu ştia să-mi spuie numele acestui dorobanţ. Era din Muscel, atâta ştia. Vrednic a fost flăcăul acesta să fie pomenit prin toate cărţile neamului nostru, ca veşnic să-i rămâie numele şi fapta de laudă şi de pildă, cât or vecui românii pe lume.

X

În război, duşmanul ţi-e duşman numai câtă vreme are armă şi se apără. Îndată ce azvârle arma şi se dă prins, ori după ce-a căzut rănit şi se luptă cu durerile ori poate cu moartea, trebuie să ai milă de el, ca de orice om. Nu e creştineşte să-l batjocoreşti ori să-l omori.

În fierbinţeala mâniei, se întâmplă că soldaţii omoară fără milă pe duşmanii cari se dau robi şi chiar pe răniţii cari se zvârcolesc în ţărână. Dar mânia e una, şi voinicia e alta.

În război se joacă soarta cu oamenii şi se poate ca biruitorul de azi să fie biruit mâine. Iar, dacă eşti rănit, şi-n loc de apă duşmanul îţi dă o lovitură cu patul puştii, şi-n loc să te ajute să te ridici, te străpunge cu sabia, e aceasta lucru de om? Ce-ţi doreşti să nu ţi se întâmple, să bagi de seamă să nu se întâmple nici altuia.

Turcii s-au purtat neomeneşte cu noi. Şi-au bătut joc de cei morţi ai noştri, mai ales la Plevniţa, unde ne-au biruit de trei ori, rămânând cei răniţi în puterea lor. Au tăiat cu topoarele pe maiorii Şonţu şi Nicolae Ion, pe căpitanii Năstase şi Mărăcineanu, iar pe câţi soldaţi i-or fi tăiat aşa, după moarte, Dumnezeu ştie.

Împuşcau în glumă, luându-se la întrecere, pe răniţii noştri, cari zăceau pe sub redutele lor; trimeteau pe başibuzuci să omoare pe bieţii români cari rămâneau pe dealuri cu gloanţele-n ei, pe cei ciuntiţi de vii de ghiulele. Pe cei prinşi îi batjocoreau, îi omorau de vii, îi dumicau bucăţi. Pe un ofiţer rus în Plevna l-au pus să fugă, după ce i-au spintecat

burta, şi râdeau cu hohot cum se împiedeca omul în mațele ce-i curgeau din el.

După lupta cea mare au rămas morții noştri în preajma bătăii puştilor turceşti vro trei săptămâni, de se umpluse văzduhul de miros greu şi s-adunaseră corbii munților ca un nor pe câmpie. Turcii nu lăsau pe sanitarii noştri să se apropie de redute ca să culeagă morții, şi împuşcau şi în sanitari, şi-n doctori. Pentru aceasta ne-am plâns tuturor stăpânirilor, ca să vadă lumea cine sunt turcii.

Degeaba a scris domnitorul nostru lui Osman să lase pe sanitari s-adune morții. Osman a răspuns că nu poate, de teamă ca nu cumva sanitarii, apropiindu-se de redute, să-i ispitească din ochi aşezarea şi puterea redutelor.

Numai după ce s-au îmbolnăvit turcii de miros greu şi n-au putut să mai trăiască în putrezirea cărnurilor, numai atunci s-a îndurat Osman să ne dea voie să îngropăm morții.

Asta a fost o pată pe numele cel strălucit al lui Osman.

Viteaz om şi cuminte, dar la suflet tot păgân.

Turcii se lăudau într-o vreme că au în Plevna vro trei sute de flăcăi de-ai noştri, prinşi în răstimpuri. Dar, când au intrat oştirile noastre în Plevna, n-au găsit nici un român. Se vede că pe toți îi sfârşise de zile Osman.

Noi am fost cu totul altfel. În aprinderea mâniei au mai alunecat şi-ai noştri să-şi piardă cumpătul. Într-o redută la Smârdan, flăcăii, amărâți de răul ce li-l făcuse focul turcesc, s-au năpustit pe turcii cari îşi azvârliseră armele şi steteau în genunchi cerând iertare, şi i-au străpuns cu baionetele. Dar, îndată ce şi-au luat seama, s-au oprit.

Sanitarii noştri adunau de pe câmpie tot cu aceeaşi inimă pe turci ca şi pe români, şi-i duceau în spate la ambulanțe, îi culcau într-acelaşi pat şi le dau aceleaşi mâncări. Doctorii căutau pe turci ca şi pe români şi nici nu le răsărea gândul în cap să facă deosebire între ei şi-ai noştri.

Aşa e creştineşte.

Turcii ştiau bine ce fac ei cu ai noştri şi s-aşteptau s-o pată tot aşa. Se împotriveau din răsputeri să fie duşi de români la ambulanţe.

După căderea Plevnei, pe şesul dintre oraş şi Vid, doctorii noştri găsiră un ofiţer turc, scăldat în sânge, tăvălindu-se de dureri pe zăpadă. Au voit să-l ridice şi să-l ducă la spital, dar oficerul turc se împotrivea şi răcnea parcă ar fi fost dus la înjunghiere, şi, în groaza lui, se prindea cu mâna de zăpadă, ca să nu-l ridice ai noştri.

Pe dealul Bucovei, tot într-aceeaşi zi, câţiva ofiţeri văzură pe un dorobanţ ţinând de mânecă pe un turc trântit jos. S-apropiară de el, crezând că bate pe turc.

„Nu-l bat, răspunse dorobanţul, ferească-mă Dumnezeu de păcat! Dimpotrivă, vreau să-l duc cu binele la ambulanţă, că e rănit, şi nu vrea deloc."

Turcul s-a ridicat în genunchi. Era bătrân de vro şasezeci de ani, cu barba albă peste piept, şi plângea şi ţinea mânile împreunate, rugându-se în limba lui să nu-l omoare. Ai noştri i-au vorbit blând, că doară va pricepe că nu-i va face nimeni nimica alta decât binele, şi-i arătau că-i vor lega rana din care curgea sânge. Turcul tremura din tot trupul şi se ruga tot mai văicărindu-se. Un ofiţer îi dete o ţigară, semn că românii nu-i voiesc răul; dar turcul n-a voit să primească ţigara.

Şi românii făceau tot aşa, când cădeau în mâinile turcilor, dar ei ştiau la ce se duc. Era alta.

Pe prinşii turci îi aveam în milă şi-n cinste. Cei robiţi la Plevna mulţămeau lui Dumnezeu că au ajuns robii noştri. Ofiţerii români au dat ofiţerilor turci loc în corturile lor, steteau de vorbă prieteneşte cu ei. Iar dorobanţii împărţeau lemnele de foc, pânea şi tutunul cu soldaţii turci.

Un doctor povesteşte o întâmplare frumoasă, pe care a văzut-o la Turnu-Măgurele. Prinşii turci erau pe o câmpie, păziţi de dorobanţi, şi n-aveau voie să treacă peste un

anumit loc. Dorobanţii aveau porunca să împuşte de-a dreptul ori pe cine ar încerca să treacă. Într-o zi, un soldat turc a văzut un muc de ţigară aruncat dincolo de linie şi a dat să treacă linia să-l ridice.

Doctorul a înlemnit, ştiind că dorobanţul are porunca să tragă. Dar flăcăul nostru, în loc să puie puşca la ochi, s-a plecat şi, rădicând un băţ care-i era din întâmplare la picioare, a ameninţat cu băţul pe turc, ca un părinte pe un fiu neascultător. Iar turcul s-a dat îndărăt, înţelegând ameninţarea aceasta aşa de blândă şi de omenească.

Afară de turcii prinşi de noi, în luptele de la Rahova şi Smârdan, ni s-au mai dat vro zece mii dintre cei prinşi la Plevna, iar de vro trei ori pe atâţia li s-au cuvenit ruşilor. Prinşii găzduiţi de noi, până după încheierea păcii, au dus-o aşa de bine, încât plângeau la plecare şi mulţi nici n-au plecat deloc în ţara lor.

3. Tunarii şi săpătorii

XI

Cu două lucruri am întrecut noi pe ruşi în războiu, cu tunurile şi cu iscusinţa adăpostirii.

Ruşii aveau multe tunuri la Plevna, poate şi de cinci ori mai multe, dar mai slabe la făptură şi mai scurte la bătaia ghiulelei. Nici nu ţineau ei la tunuri.

După obiceiul de războiu al lor, ruşii n-au răbdare să tot lovească pe duşman cu ghiulele. Îndată ce-l văd, sar pe el cu baioneta.

Şi la Plevna au voit să sară aşa, chiar a doua zi după împreunarea oştirilor noastre cu ale lor. Degeaba le spunea domnitorul nostru că redutele sunt prea tari ca să le iei cu iureşul, că vitejia şi îndrăzneala năvălirii e fără folos când ai

să te urci pe ziduri, în focul pedestrimii duşmane. Cu mare greu a putut să le abată gândul de năvală cu pripă. Şi aşa redutele au fost bătute cu tunurile trei zile, iar a patra zi tot s-a dat năvală, după placul ruşilor.

E adevărat că la năvală ei sunt iscusiți şi se duc orbeşte. S-au învățat aşa, poate, unde au oştiri mari şi biruiesc pe protivnic cu mulțimea.

A rămas însă dovedit, la Plevna, că mulțimea şi năvala nu aduc nici un bine, când duşmanul se ştie adăpostit cu iscusință.

Noi am avut tunuri mai trainice, cu bătaie mai lungă. Ne erau la fel cu ale turcilor. Şi trăgeau bine turcii. Dar se vede că, având obuzele cumpărate de mult, le-au ținut fără nici o grijă şi li s-au stricat, aşa că abia jumătate din ele luau foc.

Domnitorul nostru îşi pusese tot sufletul să aibă tunuri bune, iar oastea tunarilor să-i fie aleasă. Şi se şi uitau ruşii cu coada ochiului la tunarii noştri: flăcăii toți voinici şi isteți la umbletul cu tunurile, caii puternici, îngrijiți şi bine deprinşi cu manevrarea, hamurile tari şi frumoase, iar tunurile de cea mai bună schijă. Apoi ofițerii, toți până la unul, destoinici şi cu învățătură de prin şcoalele ostăşeşti ale străinilor.

La Vidin odată, turcii au tras cu tunul de mai multe ori spre adăposturile noastre de la Calafat. Ai noştri au tăcut, dar unul dintre ofițeri, mai mult în glumă, a țintit cu tunul drept în gura unui tun turcesc şi a tras. Tunul turcesc s-a sfărâmat, iar turcii şi-au scos tunurile de unde le aveau şi s-au ascuns.

Şi la Smârdan s-a petrecut una tot aşa, a doua zi, după cucerirea satului. Turcii se întorseseră cu multă urgie asupra adăposturilor noastre. Nu trebuia mult şi ne-ar fi biruit. Se dase poruncă tunarilor noştri să-şi mântuie tunurile şi să fugă.

Atunci un ofițer, bun ochitor, întoarse tunul şi ținti în gura unui tun turcesc, care sta mai îndrăzneț în fața românilor. A nemerit drept în gură; tunul a sărit țăndări în toate părțile, tunarii şi caii au zburat spre cer. Acest lucru atâta spaimă a băgat în turci, că şi-au adunat companiile şi-au rupt-o la fugă.

La Vidin, în redută, erau mulți turci şi, când au văzut că vin românii, au sărit cu toții pe parapet. Ne-ar fi dat mult de lucru până să-i alungăm. Dar un tun de-al nostru aşa de bine a fost îndreptat în redută, că la a doua împuşcătură obuzul a nemerit în grămada cu iarbă de puşcă din mijlocul redutei. Mulți turci au sărit în aer, cu pământ şi cu lemne în amestec, iar ceilalți au fugit.

Tunarii noştri au avut mult de lucru. Aproape patru luni s-au tot gâlcevit cu turcii de peste Dunăre, până să înceapă războiul în toată legea. Iar la Plevna alte trei luni au tot bătut spre redute.

Tunarii îşi făceau şanțurile adânci şi largi; din pământul scos din şanț îşi ridicau parapete cu ferestrui pentru țevile tunurilor. Prin şanț dormeau flăcăii şi caii, îşi țineau hainele şi munițiunile.

Când eşti departe, cunoşti după fum de unde vine ghiuleaua. Întâi vezi un norişor de fum alb care se ridică, apoi după vreo două clipe şi mai mult, auzi bubuitura. Obuzul, când se izbeşte de pământ, ori se sparge de-a dreptul, ori se învârteşte ca o sfârlează şi scurmă pământul dintâi, şi apoi plesneşte azvârlindu-şi aşchiile şi pământul scurmat în toate părțile. Oamenii, izbiți de pământul scurmat sau de aşchiile obuzului, mor, cad răniți ori numai îmbătați de cap, după cum au fost de aproape şi după cât de tare au fost izbiți. Pe cei mai de aproape aşchiile mari îi rup în două şi-i azvârl cât colo, le taie picioarele, îi ciuntesc. Pentru tunuri e mare primejdie să stea pe câmp deschis, în bătaia tunurilor vrăjmaşului. Ghiuleaua străină ori omoară

tunarii şi caii, ori sfărâmă tunurile sau numai le strică roţile şi atunci, neputând să fie duse, ele cad în mâna duşmanului.

Îndrăzneaţă purtare a avut căpitanul Hertel, pe dealurile Griviţei, la 27 august, când vasluienii şi ieşenii s-au aruncat asupra redanului din faţa Griviţei!

Căpitanul, vrând să ajute pe dorobanţi, a alergat cu tunurile tot după ei pe deal, stând şi trăgând spre redute, şi iarăşi plecând. Turcii din redute au lăsat pe dorobanţi în pace şi au ochit cu tunurile spre tunurile noastre, ne-au omorât toţi caii, toţi flăcăii, ne-au stricat roţile tunurilor şi pe Hertel l-au trântit la pământ.

Atunci a venit cu alte tunuri căpitanul Lupaşcu, în goana cailor şi, stând şi el pe dealul deschis, a tras spre turci.

Dorobanţii au cucerit redanul, iar Lupaşcu a alergat în urmă cu tunurile în redan şi s-a adăpostit.

Pentru fapta lor, împăratul ruşilor a trimes tuturor tunarilor, câţi au rămas vii, câte o cruce de-a „Sfântului Gheorghe”.

XII

Tunarii îşi duceau tunurile într-un deal, undeva şi, după ce băteau adăposturile turceşti cele mai apropia-te şi alungau pe turci, şi le duceau pe altă coamă mai apropiată, şi tot aşa înaintau dintr-un loc într-altul, spre inima puterii lui Osman. Erau pe multe dealuri risipiţi cu tunurile.

De multe ori săreau turcii din redute cu tunurile asupra unei baterii româneşti şi atâta o împroşcau, până ce sileau pe ai noştri să-şi schimbe adăpostul într-altă parte mai scutită.

Schimbările de adăposturi le făceau noaptea, căci ziua îi vedeau turcii şi-i izbeau.

Ce greutate pe bieţii oameni! Rătăceau prin întunerec scoborând văile şi suind dealurile, umblând în linişte ca să

nu fie simțiți. Şi se înnomoleau tunurile pe dealuri, caii nu puteau să le urnească, iar flăcăii trebuiau să puie umărul. Ba se mai răsturnau tunurile şi trebuiau ridicate pe brațe. Şi toată munca asta o făceau pe ploaie, pe ninsoare cu viscol, pe ger şi-n puterea nopții!

Şanțurile de adăpost şi le mai săpau şi ziua, căci n-apucau să le isprăvească noaptea. Şi săpau mereu, iar pe deasupra lor şuierau fără contenire plumbii, vâjiau obuzele. Dacă vrun flăcău ieşea, din întâmplare, numai cu un pas de sub acoperişul adăpostului, îl vedeai căzând izbit de glonț.

Uneori câte un obuz cădea în şanț, scurma pământul şi plesnea. Atunci toți flăcăii se împrăştiau, căutând scăpare. Când îşi închipuieşte cetitorul toată viața aceasta nelinişt ită a tunarilor, gândesc că i se zbârleşte părul de câtă jale şi linişte posomorâtă o fi fost prin bateriile noastre. Şi n-a fost jale deloc.

Povesteşte un sergent, care a fost rănit în şanț de o spărtură de obuz:

„Ne-am obicinuit iute-iute cu viața aceasta. Toată ziua steteam la tunuri ochind, şi vorbeam de câte în lună şi în soare, ca şi când n-am fi avut pe turc în față.

Ocheam, dam foc, aduceam ghiulele, fără să ne gândim la plumbii ce veneau.

Dar nici nu-i auzeam. Şi ne şuierau peste cap, parcă era plin văzduhul de şerpi. Câteodată zicea vrunul: «Ia ascultă, mă, cum şuieră!» Şi noi începeam să râdem cu hohote. Ne înveseleam de sunetul ghiulelelor. Numai când venea câte un obuz vâjiind iute şi pătrunzându-te până-n oase cu zâzâitul său, ne plecam capetele făr voie, chipul ca să ne ferim.

Când ochea ofițerul şi ieşea ghiuleaua, nu ne puteam răbda să nu scoatem capul peste parapet, ca să vedem ce ispravă am făcut. Şi, când o vedeam că izbeşte în vrun colț de parapet şi azvârle pământ în redută, auzeai pe câte unul:

«Ei, na-vă pilaf, turcilor!» şi râdeam cu toţii. Iar când obuzul nostru făcea zăpăceală ori spaimă între turci, ne tăvăleam de râs.

Şi aşa, cât era ziua ne ţineam de drăcii, parcă eram anume puşi să dăm cu tunul ca s-avem de ce râde. Şi ne luam la întrecere cu tunurile, să scoatem pe ale turcilor din adăpostire, şi ce hohot era când vedeam pe turci sărind în văzduh izbiţi de obuze.

Se întâmpla şi prin baterii câte una. Odată, mai în marginea şanţului, stetea un flăcău ţinând doi cai de căpestre. Şi s-a întâmplat să vie un obuz şi să cadă tocmai lângă flăcău, şi spărturile obuzului au omorât şi pe soldat, şi pe cai, împărţindu-i bucăţele şi azvârlindu-i în lături.

Dar asta nu ne strica inima. Îngropam pe cel mort şi ne apucam de râs.

Ni se întâmplau şi lucruri de cari trebuia să râzi. Era unul dintre noi, un vlăscean, toată ziua cu luleaua-n dinţi. Într-o zi, singur ştie cum, ajunsese mai în margine, şi atunci şşş! vine un glonţ şi-i azvârle luleaua din gură, spărgându-i-o.

«Ei, uite-te, comedia dracului, zise el, mâhnit, acu cine să-mi dea mie o lulea?»

Iar ceialalţi ne strâmbam de râs, căci vlăsceanul nu se gândea la moartea care-i trecuse pe sub nas, ci numai la lulea şi se uita la hârburi, scărpinându-se în ceafă.

Tunarii ziceau obuzului «purcică». Vorba asta a iscodit-o un sergent, Costache Popescu, la Calafat. Era glumeţ şi, de câte ori venea ghiuleaua aşa de jos, încât lua cu puterea vântului chipiurile flăcăilor din cap, el striga: «De ce n-ai prins-o, mă!» Şi, când venea altă ghiulea şi flăcăii se plecau vârându-şi capul în piept, le zicea: «Mai pe vine, băieţi, că ne înghite purcica!»

Dar într-o zi a venit «purcica» şi s-a oprit în Popescu. Vâjâise o ghiulea peste baterie şi Popescu tocmai zisese unui voluntar de lângă el: «Ia întinde mâna şi-o prinde, că e

minge!» când sosi un obuz şi rupse pe Popescu în două, de peste piept, azvârlindu-i capul la dreapta şi trupul la stânga. El a fost cel dintâi care a murit dintre tunari. Îl cunoşteau toți în regiment, şi vorba lui cu «purcica» a rămas de poveste.”

XIII

Iar iscusința românului de-a se adăposti în fața duşmanului este o firească urmare a deşteptăciunei sale.

Domnitorul nostru, înainte de-a fi domn al românilor, mai văzuse războaie şi pricepea multe meşteşuguri istețe întru ale purtării luptelor. El se strădui să aibă, pe lângă artilerie bună, şi oşteni pricepuți la ridicarea de întăriri şi săpături de adăpost.

Când am intrat în război, aveam o oştire de geniu mai bună şi mai isteață decât a ruşilor.

Şi mai aveam un lucru bun. Toți pedestraşii şi tunarii aveau, pe lângă armă, şi câte-o sapă. Pentru asta ne batjocoreau ruşii, zicând că românii merg să se bată cu sapele. Dar la Plevna, într-adevăr cu sapele ne-am bătut, iar ruşii au dat din colț în colț să-şi aducă şi ei sape.

Ruşii au stat multă vreme fără adăpostiri la Plevna, în bătaia puştilor şi a tunurilor. În ziua luptei celei mari, generalul Scobelef[26] care trecuse cu cazacii Dunărea înot, cucerise o redută şi câteva dealuri de la turci. Dar în urmă, scoşi din redută, ruşii rămaseră deodată pe dealul deschis: înainte nu puteau merge de focul plumbilor, îndărăt era şi mai rău, căci ajungeau tot mai în focul drept al turcilor, iar adăpostire n-aveau.

---

[26] Generalul rus Skobelef se numea de fapt Dimitri Ivanovici Skobelev (1821–1880).

Atunci, în groaza peririi, au simțit şi ruşii care e binele pe care l-au urmărit românii cu sapa lor. Ruşii, parte adunau pe morții lor şi făceau din ei zid după care se adăposteau – şi aveau destui, căci periră peste şapte mii de ruşi acolo –, parte se trudeau să sape cu tesacurile un şanț cât de cât şi scoteau pământul cu capacele bidoanelor. Săpau ofițerii cu săbiile, scormoneau flăcăii cu unghiile pământul, ca să intre în pământ.

Acest lucru nu li se putea întâmpla românilor. Ei, îndată ce nu puteau să mai înainteze de foc şi nu puteau, ori nu voiau să se dea îndărăt, îşi săpau cât ai bate din palme un şanț; azvârleau pământul ca un parapet şi, culcați pe pântece ori în genunchi, ocheau spre turci. Erau isteți în săpare, căci se deprindeau în vreme de pace cu asta.

Când le venea bine, ieşeau deodată din şanț cu „Ura!...” şi s-aruncau spre duşman, iarăşi făceau în grabă un şanț şi se adăposteau, şi tot aşa s-apropiau de redute din azvârliturâ în azvârliturâ. Iar, dacă n-aveau noroc de izbândă, când erau la retragere nu rămâneau deschişi cu totul, căci, tot aşa adăpostindu-se din loc în loc, se întorceau în bună pace.

În ziua luptei celei mari, după ce toate oştirile creştine au fost împinse îndărăt de turci, ele aveau porunca să stea aproape de duşman.

Şi au stat. Pe când ruşii se fereau de plumbii ce le şuierau pe la urechi, plecându-se ori dând capul acu la dreapta, acu la stânga, românii steteau în şanțuri, şi mânia focului turcesc nu le strica nimic.

La vro câteva zile după luptă, marele duce cu mulți generali ruşi a alergat pe dealuri să vadă cum stau oştirile. Când a văzut pe români adăpostiți aşa de bine, iar pe ruşi stând pe loc deschis ori prin porumb, a scris domnitorului nostru: „Dă poruncă ruşilor să-şi facă şi ei neîntârziat adăposturi ca românii.”

Dar ruşii n-aveau sape.
De trei lucruri, pe cari le-au făcut românii cu sapa, s-au mirat străinii şi ne-au făcut laudă: redutele noastre şi drumurile acoperite, şanţurile de apropiere spre Plevniţa şi bordeiele de locuit.
Românii pe partea lor şi-au săpat redute mari, în faţa redutelor turceşti, cu parapete înalte, cu şanţuri împrejur şi cu locuri de aşezat tunurile. Îndoită menire aveau redutele: să fie loc de scutire şi de adăpost românilor, câtă vreme pândesc pe duşman, şi loc de împotrivire în ziua când Osman ar fi încercat să iasă în larg şi să fugă din Plevna.
Aveam vro treizeci de redute, mai mari şi mai mici, împrăştiate pe dealuri ca nişte suliţi în coastele lui Osman. Toate îşi aveau numele lor: Carol, Tudor, Craiova, Bucureşti, Transilvania, Bucovina şi aşa mai încolo.
Iar redutele erau legate cu drumuri ascunse, parte cu şanţuri. Drumul ascuns era netezit frumos, ca să poată umbla mai cu înlesnire tunurile, iar spre partea turci-lor aveau parapete de pământ, înalte, încât ascundeau şi pe călăreţ.
Aceste toate erau tot aşa de cu pricepere aşezate şi cu temei făcute, ca şi ale turcilor.
Iar şanţurile de apropiere şi le săpaseră românii pe câmpia dintre Griviţa lor şi Plevniţa. Acestea porneau din reduta Griviţei şi tăiau câmpia până la Plevniţa în toate chipurile; erau foarte multe şi se încrucişau şi se vârau unele într-altele. Şi aşa de îndrăzneţi erau cu săpătura, încât ajunseseră să meargă cu şanţurile până sub reduta turcilor, ca să puie iarbă de puşcă şi s-azvârlă-n nori pe turci cu redută cu tot.
Şanţurile erau largi, de putea să meargă un car prin ele, şi adânci, de nu se vedea călăreţul. Iar sub poalele Plevniţei, unde era un şanţ adânc al turcilor, românii au săpat pe sub

şanţul lor, aşa că bieţii oameni erau vârâţi la şase metri sub pământ.
Şi cu câtă greutate săpau! N-aveau aer întru adâncul acela; iar pământul trebuia cărat prin toate şanţurile până la Griviţa. Turcii trăgeau necontenit în şanţuri, la întâmplare, şi ucideau pe mulţi săpători. Uneori turcii săpau şi ei şanţuri, în calea noastră, ca să ne taie şanţul, şi să întâmpla să dea şanţul lor în şanţul nostru. Atunci românii trebuiau să închidă şanţul acolo şi să-l abată în altă parte.
Şi trebuiau să sape în linişte, ca să nu-i audă turcii. Şi era noroi în şanţuri, şi apă, mai târziu zloată. Le putrezeau cizmele în picioare, le degerau degetele, şi săpau înainte. Străinii îşi duceau mâna la cap de mirare, căci şanţurile româneşti nu dovedeau numai pricepere, ci şi dragoste de muncă şi îndelungată răbdare.
Iar bordeie de locuit şi-au săpat în toamnă. Când a dat frigul iernii, i-au găsit pe toţi adăpostiţi în pământ. Şi le-au prins nespus de bine bordeiele, mai ales că lipseau lemnele de foc împrejurul Plevnei.
Mai la urmă şi-au adus şi ruşii sape şi şi-au făcut şi ei bordeie. Şi-au făcut câteva întăriri în chip de redute, dar nici pe de departe nu se potriveau cu ale românilor. Iar şanţuri de apropiere spre redutele turceşti n-au să-pat nicăiri.

XIV

În ziua ieşirii lui Osman din Plevna, redutele noastre şi şanţurile de apropiere ne-au răsplătit cu nepreţuită răsplată truda săpăturii lor.
Ele şi numai ele au fost pricina că noi am fost pe urma lui Osman înaintea ruşilor, că cea dintâi oaste care a intrat în Plevna a fost românească şi că Osman s-a dat prins unui general român.

Noi, cu redutele noastre, steteam piept la piept cu turcii, iar Griviţa ne era în mijlocul redutelor turceşti. Când şi-a adunat Osman oştirile de prin redute, îngrămădindu-le pe şesul Plevnei ca să ia largul, românii, fiind aproape, au sărit după Osman, aruncându-se întâi în Plevna şi apoi pe şesul oraşului, în spatele oştirii turceşti.

Românii din Griviţa încă de cu seară au băgat de seamă că turcii şi-au scos tunurile din ferestruile Plevniţei. Toată lumea s-aştepta dintr-o zi într-alta să vadă pe Osman ieşind cu oştirile şi încercând să străbată printre batalioanele creştine. Şi-acum, văzând românii că turcii şi-au dus tunurile din Plevniţa, au dat ştire tuturor românilor şi ruşilor.

Dar în Plevniţa s-au văzut toată noaptea focurile străjerilor ca şi într-alte nopţi, s-au auzit obicinuitele strigări ale ofiţerilor care cercetau străjile. Era o apucătură a lui Osman: vro câţiva oameni făceau focuri şi zgomote, ca să amăgească pe români.

Peste noapte le-a venit veste celor din Griviţa că românii dintr-alte redute au văzut şi ei cum şi-au scos turcii tunurile din redute. Mai despre ziuă veni alt rând de veşti, că anume călăreţii noştri de peste Vid au văzut mai spre seară pedestrime turcească adunându-se în şesul Plevnei, că au văzut care încărcate coborând spre Vid şi că mulţime mare de oameni să îngrămădesc spre râu.

Iar românii din redutele lor cele apropiate de Opanez au auzit toată noaptea zgomot în şesul Plevniţei, ca de mare mulţime ce s-adună; toată noaptea au auzit pe turci cum îşi aruncă un pod de bârne peste Vid şi lucrează cu zor.

Osman, într-adevăr, ieşi a doua zi din Plevna cu toată puterea oştilor. Avea de gând să spargă oastea ruşilor de pe şesul de dincolo de Vid; iar, dacă nu i-ar fi fost cu izbândă, gândea să se întoarcă îndărăt în redute.

A plecat din faptul zilei, dar numai cu jumătate oştirea. Altă jumătate o lăsase în redutele de la Crişin, în faţa ruşilor, şi la Opanez, în faţa românilor, ca să împiedice pe creştini de-a scoborî în şesul Plevnei după el.

Ruşii de la Crişin, până în ziuă, au sărit asupra redutelor turceşti, crezându-le goale. Tot aşa românii asupra Opanezului. Dar, găsind multă putere de turci în redute, s-au încăierat la luptă cumplită, şi ruşii, şi-ai noştri.

În vremea aceasta, Osman trecuse Vidul şi, aruncându-se pe ruşii de pe şes, i-a bătut. N-a putut însă să le rupă şirurile întregii oştiri. Întâmplându-se apoi ca Osman să fie rănit la picior şi să cadă de pe cal, oştirea lui s-a dat îndărăt. Osman atunci dete oştirii poruncă să alerge spre Plevna şi să intre iarăşi în redute. Însuşi el venea într-o trăsură în fruntea batalioanelor.

Dar în Plevna, în oraş, erau români, pe drumul Plevnei spre Vidin scoborau batalioane româneşti!

Ai noştri din Griviţa au trimes şi ei până în ziuă pe un sergent cu vro zece flăcăi să vadă ce e în Plevniţa. Flăcăii s-au apropiat pe brânci. Nimeni din redută n-a tras în ei. Au ajuns sub parapetele redutei, au ocolit-o, au intrat în ea pe gura ei, şi Plevniţa, turbata Plevniţă, care i-a îngrozit trei luni de zile, era goală.

Repede ies batalioanele noastre din Griviţa şi, lăsând strajă destul de tare în Plevniţa, sar asupra Bucovei, a redutelor din marginea Plevnei. Bat şi ucid, şi prind pe turcii din ele şi, fiind aşa de aproape, intră în Plevna. Lăsă un batalion în oraş, iar ceilalţi plecă pe urmele lui Osman, peste râu.

Şi, pe când se-ntorcea Osman cu gândul să intre iarăşi în Plevna sa, în redutele de pe dealuri, dă cu ochii de oastea românească, care înainta spre el. Atunci, văzând că totul s-a isprăvit, se întoarse repede iarăşi spre râu şi, ajungând la o căscioară de pe malul apei, a trimes un ofiţer la români ca

să le spuie să înceteze focul, căci el cu toată oştirea se dă prins.
Generalul nostru Cerchez[27] a dat mai întâi ochi cu Osman. Într-un târziu, au sosit şi generalii ruşi de peste Vid. Atunci ruşii şi cu românii au contenit focul, iar soldaţii turci şi-au azvârlit puştile şi s-au dat prinşi.
E lucru adevărat că, dacă românii n-ar fi intrat în Plevna şi n-ar fi tăiat drumul lui Osman, nici atunci Osman n-ar fi fost mântuit, căci, strâmtorat de oştirile ruşilor cari îl împingeau de peste Vid, el ar fi fost bătut în oraş. Vezi bine că numai cu multă perire de oameni. Şi, chiar de ar fi intrat iarăşi în redute, n-ar mai fi putut să se ţie decât vro zi, două. I se stricase tot rostul.
Dar aşa cum a fost, a fost mai bine. Nu s-a mai făcut perire de oameni şi vărsare de sânge, şi s-a isprăvit greul şi amarul mai devreme. Iar partea noastră de laudă nu ne-o lăsăm tăgăduită: fapta că românii au pus mai întâi piciorul în Plevna n-a fost o întâmplare.

4. Apărarea steagurilor

XV

Aşa e scris în cartea soldatului[28]:
„Dacă vrun flăcău se-ntoarce din luptă fără puşcă, ruşinea e numai a lui; dacă s-ar întoarce fără puşti un regiment întreg, numai a regimentului e ruşinea pătită.

---

[27] Generalul Mihail Cristodulo Cerchez (1839–1884).

[28] „Cartea soldatului” este, desigur, Regulamentul militar în uz în perioada războiului de independenţă.

Dar când un regiment se-ntoarce fără steag, ruşinea e a oştirii întregi şi a ţării. Semnele de mândrie şi de mărire ale oştilor sunt steagurile lor."

Când au plecat dorobanţii la război, ziceau străinii cari nu ne iubeau că, la cea dintâi izbire cu duşmanii, când va fi încăierare pentru steag, dorobanţii vor azvârli steagul şi vor rupe-o la fugă.

Poate nu credeau nici ei cele spuse. Puţintei la minte şi împăienjeniţi la vedere trebuiau să fie străinii, dacă ar fi crezut cu mâna pe inimă că noi, românii, suntem un neam adunat de pe gârlă şi nu ştim ce e mândria şi cinstea.

N-am cerut să ne crează pe cuvânt. Am dovedit-o.

Întâi la redanul Griviţei, a treia zi după sosirea oştilor noastre la Plevna. Căzuserăm ca dintr-un pom, nici vreme n-avuserăm să ne odihnim puţin, şi-am şi intrat în foc.

Tunurile noastre băteau Griviţa, iar pedestrimea sta ascunsă prin văi, aşteptând năvala. Dar turcii dintr-un redan ocheau cât era ziua în tunarii noştri, aşa că într-o vreme ni-i alungară de unde stăteau.

Atunci domnitorul a dat poruncă dorobanţilor din Vaslui şi din Iaşi să s-arunce asupra redanului şi să scoată pe turci din el. Nu era treabă uşoară. În redan erau mulţi păgâni, înapoia lor năprasnica redută a Griviţei, iar mai în fund şi pe de lături, alte redute cu multe guri de tunuri.

Era ca şi cum dorobanţii ar fi trebuit să s-arunce drept în mijlocul puterii păgâne şi să prindă rădăcini acolo.

Vasluienii plecară rupţi în două. Înainte, flăcăi răzleţi şi trăgând cu puşca; după ei, companii strânse, cu baioneta întinsă. În mijloc, aveau steagul.

Prin ploaia de gloanţe răzbiră cu toţii până la redan. Aici se încinse luptă voinicească, piept la piept. Se dovedeau cu baionetele, cu patul puştei, cu dinţii, cu sugrumătura, cu trânta, cu piedica şi cu toate câte îşi aduceau aminte.

Turcii se îngrămădiseră asupra steagului. Se vede că şi ei credeau că pe steaguri româneşti pui tot aşa de lesne mâna ca pe un băţ din gard. Şi voiau să ne facă de ruşine tocmai de la început.

Apărătorii steagului au fost trântiţi la pământ cât ai bate în palme. Sergentul-major Alecu Alexandrescu a căzut cu capul crăpat de un topor. Steagul era în mâna lui. Peste el se făcuseră cu toţii o claie peste grămadă, ca să smulgă steagul. După multă zvârcolire, sergentul Scărlătescu smulse steagul şi ieşi la larg.

Flăcăii noştri alergau şi se îndesau pe lângă el. Turcii se repeziră din nou; Scărlătescu căzu străpuns cu baioneta, şi iarăşi se făcură cu toţii claie pe grămadă, şi iarăşi mântuiră dorobanţii steagul.

În vremea zvârcolirilor de aici, sergentul Dumitru Pungă dete cu ochii de un ofiţer turc, mititel şi slab, care se tot zvârcolea cu ai săi spre steag, răsturnând cu fiecare foc de revolver câte un român. Pungă se aruncă la ofiţer, îl prinde de peste mijloc, aşa cum după horă prind flăcăii pe fete şi le ridică în sus, îl suceşte o dată în dreapta şi o dată în stânga şi, înălţându-l cât capul, îl azvârli de o piatră ce era acolo, frângându-l de peste mijloc. Şi acolo a rămas ofiţerul. Dar şi bietului Pungă atâta i-a fost, că tot într-aceeaşi clipă i-a tras un turc cu patul puştii în ceafă şi l-a culcat de veci.

Turcii mai slăbiră, căci trebuiau să-şi apere şanţul în care începuseră dorobanţii să intre. Atunci vro zece flăcăi de ai noştri se făcură roată pe lângă steag, şi fiecare se năzuia să-l ţie el în mână, aşa că toţi erau cu mâna stângă pe prăjina steagului, iar cu dreapta se apărau.

Aşa îşi mântuiră dorobanţii steagul. În urmă intrară cu steag cu tot în redan, căci turcii, după ce căzură ca frunzele şi se văzură copleşiţi de voinicii noştri, se deteră îndărăt în reduta Griviţei, împroşcând de acolo pe români cu gloanţe.

Redanul a rămas al nostru. La spatele lui s-au aşezat temeinic tunurile noastre şi acolo au rămas, cu un ghimpe în ochii turcilor, până la sfârşitul Plevnei. Acesta era locul numit prin cărți „La Movilă”.
Domnitorului nostru, când a auzit ce bine s-au purtat dorobanții, îi crescu inima. În tabăra românească s-au înveselit cu toții. Aceasta a fost cea dintâi luptă a românilor, botezul de sânge, şi cu câtă izbândă!
Împăratul ruşilor a trimes cincizeci de cruci de-ale „Sfântului Gheorghe”, ca să li se împartă celor mai viteji dintre dorobanți şi dintre tunari. Iar domnul Carol a decorat steagul regimentului şi printr-un ordin de zi l-a lăudat cu mare laudă şi l-a dat ca pildă tuturor regimentelor.
Au fost vasluieni dorobanții aceştia – regimentul 13 – şi de aceea poetul Alecsandri spune că Peneş Curcanul cel vestit a fost din Vaslui. Ştiți cum începe poezia:

„Plecat-am nouă din Vaslui
Şi cu sergentul zece.”

Câți or fi trăind dintre ei să aibă parte de tot binele şi, de-or fi cetind cartea aceasta, să se bucure că vitejia lor o să fie veşnic pomenită prin cărțile neamului nostru.

XVI

Dar povestea cu steagul dorobanților din Teleorman?
Era la Plevnița, într-o vineri, cu o săptămână înainte de Sfânta Paraschiva. Dorobanții din Teleorman, amestecați cu puțintei din Vlaşca, năvăliră asupra redutei.

Aceasta era a treia încercare ca s-o cucerim. O izbise Şonţu şi Mărăcineanu[29], în ziua luptei celei mari, apoi Nicolae Ion, la o săptămână după aceea.

Nici de data asta n-am avut noroc. Cu toate că mai intraseră în foc alte două regimente, turcii, îngrămădindu-şi toate puterile asupra noastră, ne-au împins îndărăt.

Pe căpitanul Gănescu l-au tras turcii cu cângile în şanţ la ei şi l-au tăiat cu topoarele. Tot aşa pe locotenentul Lemnea. Ofiţerii noştri s-aşternură câmpului, răniţi.

Într-o vreme, aproape de şanţul redutei, sergentul Ilie Petcu ajunsese cu steagul regimentului într-un loc primejduit. Cei ce apărau steagul se răriseră. Şi, iată, vine o schije de obuz şi răstoarnă pe Petcu. Nu era mort şi ţinea strâns în mână prăjina steagului. Dar numai prăjina, căci spărtura obuzului lovise steagul, rupându-i prăjina sus de tot, tocmai sub pânză.

Steagul, azvârlit de puterea obuzului, a zburat departe şi a căzut pe coama şanţului turcesc.

Turcii nu se mai uitau după steagurile noastre, dar acuma, văzându-l pe acesta căzut lângă ei, s-au repezit să-l apuce. Cei din şanţ au întins cârligele după el, iar un turc mai apropiat întinsese mâna să-l tragă în şanţ.

„Steagul, steagul!” strigară dorobanţii, speriaţi că-l pierd.

Atunci sergentul Toader Hristea s-aruncă deodată spre steag şi, chibzuind că n-o să-l poată nici smulge aşa de iute din mâna turcului, nici să-l apuce înaintea lui, s-a trântit cât era de lung peste steag, acoperindu-l cu trupul.

Turcul care întinsese mâna, buimăcit de întâmplarea aceasta, şi-a tras mâna repede îndărăt, căci Hristea i-o prinsese sub piept.

---

[29] Maiorul Gheorghe Şonţu, căpitanul Nicolae Valter Mărăcineanu şi locotenentul Dumitru Lemnea sunt unii dintre cei mai cunoscuţi eroi ai războiului de independenţă din 1877–1878.

L-au lovit turcii pe Hristea cu cârligele în cap, dar el s-a rădicat repede şi, strigând: „E la mine, copii!”, a arătat dorobanţilor steagul. „După steag, băieţi!”, mai zise el şi săriră cu toţii înainte, înflăcăraţi de vitejia iutelui sergent. Şi mai era de gândit să poată turcii smulge steaguri din mâni de voinici aşa de sprinteni şi de inimoşi ca Hristea? În tot războiul, noi n-am pierdut nici un steag. Nu erau flăcăii noştri aşa de slabi, ca să aducă ţării atâta ruşine. Dar de la turci am smuls multe steaguri. Şi, după semnele vitejiei noastre, le-am fi smuls şi mai multe, dar nu le aveau. Osman dase poruncă regimentelor din Plevna să-şi îngroape steagurile ori să le ardă mai bine, numai să nu cadă în mâna duşmanilor. Când s-a dat Osman prins, ne-a închinat şi câteva steaguri, singurele pe care le aveau. Iar la Vidin, când s-a închinat cetatea, ne-am ales şi cu vro câteva steaguri.

Dar pe două le-am dobândit cu puterea şi cu vitejia, în luptă, le-am smuls din mâini de bărbaţi voinici, nu le-am găsit închinate şi azvârlite jos, înaintea noastră.

Iar întâmplarea smulgerii lor a fost aşa.

Pe unul, mai mic, l-a scos din mâna unui cerchez roşiorul Petre Mohor. Întâlnindu-se într-o zi un escadron de călăraşi, pe câmpia Etropolului, cu o ceată de cerchezi călări, s-au izbit cu iuţime şi-au început să se taie cu săbiile. Se vede că cerchezii erau anume trimişi cu steagul, să-l ducă undeva. Ai noştri au pus pe fugă pe cerchezi. În toiul izbirii lor, cerchezul, care purta steagul înfăşurat pe umeri, a dat să fugă înainte, ca să mântuie steagul. Câţiva călăraşi i-au ieşit înainte, iar Mohor şi-a repezit calul spre cerchez. Acesta a izbit calul lui Mohor cu sabia peste ochi, dar şi Mohor a izbit pe cerchez în umăr şi a pus mâna pe prăjina steagului. Caii se ridicară în două picioare. Mohor lăsase frâul pe coamă şi cu o mână trăgea steagul, cu alta izbea românește pe cerchez. Acesta ţinea frâul cu dinţii, strângea într-o mână

steagul şi cu alta trăgea focuri de revolver. Şi s-au învălmăşit acolo amândoi, şi-n urmă Mohor smulse steagul, iar cerchezul, primind câteva de cheltuială, a rupt-o la fugă. Cu celălalt steag a fost un lucru mai încurcat. Acesta era şi mai vrednic să te osteneşti pentru el.

Era un steag mare, de mătase verde, cu ciucuri de aur, şi cu aurituri pe mărgini. La mijloc avea semnul legii turceşti: luna în chip de seceră, cusută cu fir de aur, iar împrejurul ei erau slove turceşti cu învățături din biblia lui Mahomet, toate de aur. Era vechi şi, după marginile cam destrămate, se vedea că era purtat prin multe războaie.

Când au intrat, după a patra năvală, vânătorii şi dorobanții în Griviţa, steagul era în redută. După ce văzură turcii că s-a sfârşit cu ei şi că e pierdută reduta, au fugit spre Plevniţa şi spre tabăra de la Bucov. În zăpăceala lor, au întârziat cu steagul, neducându-l la adăpost de cu bună vreme.

Se făcuse un vălmăşag de nespus în redută. Românii intrau, ruşii năvăleau, turcii parte se împotriveau, parte răzbeau printre ai noştri să fugă. Te îneca fumul de puşcă, şi reduta era plină de morți.

Într-acel amestec de oameni, vânătorul Ion Grigore dă cu ochii de turcul care purta steagul. Turcul, năzuind spre un colț de redută, ca să iasă la larg, alunecă şi căzu. Unii spun că ar fi fost azvârlit de pe parapet de ai noştri. Vânătorul, cu baioneta pe puşcă, se repezi spre turc să-l străpungă; turcul, un om de vro patruzeci de ani, înalt şi puternic de te înfiora, se întoarse liniştit spre român şi dete de câteva ori foc cu revolverul.

N-a nimerit, iar Ion Grigore îl străpunse cu baioneta pe sub furca pieptului. Până ce să apuce Ion Grigore să smulgă steagul din mâna turcului, l-ar fi străpuns turcii cari sosiră, dacă n-ar fi sărit într-ajutor alți doi vânători, un căprar şi un sergent. Unul dintre turci pusese mâna pe steag, în vreme ce celălalt ținea drumul vânătorilor.

Turcul care apucase steagul spunea mai târziu – căci a fost prins – că, dacă ar fi apucat în mână steagul, avea de gând să-l ascundă sub manta şi să sară peste parapet. Dar, din nefericirea lui, turcul cel rănit nu lăsa steagul din mână, nici chiar tovarăşului său.

Vânătorii au trântit pământului pe amândoi turcii, pe unul mort, pe altul rănit. Apoi au tras un glonţ în capul turcului cu steagul, i-au descleştat mâna şi au luat steagul.

A doua zi, maiorul vânătorilor, Candiano[30], cu tustrei vânătorii au dus steagul şi l-au aruncat la picioarele domnitorului. Iar domnitorul le-a mulţămit cu mare laudă. Însuşi împăratul ruşilor se-nveseli cu inima de smulgerea acestui steag.

5. C**ălă**reţii

XVII

Dintr-un început, rostul călăreţilor noştri la Plevna a fost să deschidă drumurile pedestrimii, alungând cetele de turci. Mai târziu, au avut să ţină în pază drumurile noastre, să cutreiere laturile şi să le vegheze, iar drumurile turcilor să le încurce, împedicând sosirea oştirilor ajutătoare şi a carelor cu muniţiuni în Plevna.

De două ori i-au sosit lui Osman oşti într-ajutor.

Întâi zece mii de oameni, aduşi de un paşă, cumnat al sultanului, venind de pe drumul Sofiei. Oastea a intrat nesupărată de nimeni în Plevna, căci drumul Sofiei era dincolo de râul Vidului, iar pe-acolo nu era pedestrime creştină.

---

[30] Alexandru Candiano-Popescu a fost maior în trupele de vânători.

Două drumuri mari erau dincolo de Vid: spre Sofia, la deal, şi spre Rahova, către Dunăre. Amândouă erau în mâna turcilor. Şi văzură creştinii că, până ce vor fi deschise drumurile acestea, îi vor sosi ajutoare lui Osman şi că împresurarea e fără folos numai pe o parte a Plevnei. Atunci călărimea ruşilor s-a îndesuit pe drumul Sofiei, iar roşiorii şi o parte din călăraşii noştri, pe drumul Rahovei, ca să-l închidă.

Paşa, cumnatul sultanului, îşi făcuse însă redute tari pe drumul Sofiei, la Teliş şi la Dubnic, şi lăsase în ele la vro zece mii de oameni, ca să-i apere şi să-i vegheze drumul. Şi a pornit a doua oară paşa, aducând oaste lui Osman şi o nenumărată mulțime de care cu făină, cu plumbi, cu de toate. Şi l-a hărțuit călărimea ruşilor, izbindu-l pe de toate părțile, dar s-a apărat vitejeşte turcul şi, sprijinit şi de redutele din drum, a intrat în Plevna.

Ar fi adus oştire şi de-a treia oară, dacă nu s-ar fi gândit creştinii să treacă peste râu pedestrime, să bată întâi redutele care apărau drumul şi apoi să s-aşeze cu tunuri şi cu baionete în calea paşei. Între pedestrimea trecută, au fost vro câteva batalioane de români, pe lângă ruşi. Şi s-a făcut luptă mare la Dubnic şi la Teliş, şi au cucerit creştinii redutele, prinzând pe turcii din ele. Mare vitejie au arătat românii la Dubnic şi multă laudă li se cuvine!

După asta a început să se înglotească pedestrimea creştină dincolo de râu, împresurând Plevna şi pe partea aceea. Şi n-a mai putut Osman să primească ajutoare de-afară, şi de aci înainte a fost închis cu totul.

Roşiorii şi călăraşii, cari erau pe drumul Rahovei, au luat în stăpânire toată partea locului şi au tot izbit îndărăt stolurile de cerchezi, cari se țineau pe acolo.

Au prins de câteva ori convoiuri de care cu făină şi cu plumbi, pornite spre Plevna, au prins şi cirezi de boi.

Roşiorii şi călăraşii s-au tot îndepărtat la Plevna, iar în

urmă, împreunându-se cu puțintica oştire de dorobanți care era pe lângă Dunăre, au tot înaintat, călărimea cu pedestrimea, ajungând până la Rahova, şi s-au apucat s-o bată.

De aci înainte s-a schimbat rostul călărimii noastre, căci oştirea care a cucerit Rahova nu s-a mai întors la Plevna, ci a tot mers înainte spre Vidin şi a făcut războiul pe lângă Dunăre, neamestecat cu ruşii. De la Rahova începe războiul nostru curat românesc.

Oştirea aceasta era ajutată de peste Dunăre de oştirea de strajă din tabăra Calafatului. Dar era puțintică, iar de la Plevna nu se putea rupe altă oştire ca să-i vie într-ajutor. A înaintat însă încet, încet, bătând pe turci. Iar, după ce a căzut Plevna, toată oştirea noastră – afară de câteva regimente cari au adus pe robiții turci în țară – a plecat de la Plevna la Vidin, ca să-l bată.

De la Rahova înainte, cât a ținut războiul, călăraşii şi roşiorii parte au iscodit drumurile şi locurile, cale de o zi înaintea pedestrimii, parte au stat pe lângă pedestrime şi i-a dat ajutor în lupte. Ciocniri cu călăreții turci au avut mai în toate zilele, dar fără perdere de oameni, căci turcii nu prea se întindeau la vorbă şi fugeau.

Luptă mai cu vârtute au purtat la podul Hârlețului şi la Smârdan. Despre ele v-am povestit mai înainte, la luptele pedestrimii.

O parte din călăraşi a rămas tot la Plevna, până la căderea ei, ca să fie alergători cu porunci de la o tabără la alta. Dintre roşiori a stat la Plevna, până la sfârşit, numai un escadron, care ținea pază domnului Carol şi-l însoțea pretutindeni.

XVIII

Lupte mari, ca-ntr-alte războaie, n-au purtat călăreții noştri, din pricină că războiul nu s-a petrecut la largul câmpiilor, ci

tot pe dealuri şi prin văi, pe la redute. A fost război de tunuri şi de baionete.

Lupte mai mici au purtat destule, iar ciocniri cu stoluri mărunte şi răzleţe au avut în toate zilele. Acestea au fost aşa de multe, încât nu le-aş isprăvi nici într-o săptămână, dacă m-aş apuca să le înşir.

Iar eu n-am nici loc, nici gând să scriu povestea luptelor. Dacă m-aţi întreba cum s-au purtat călăreţii noştri în luptă, v-aş spune numai o singură întâmplare, aceea a lui Petre Mohor, când a smuls la Cneaja un steag turcesc. V-am povestit întâmplarea, când am vorbit despre steaguri. Aşa s-au purtat în luptă călăreţii noştri pretutindeni: au fugărit pe turci şi le-au închis drumurile.

Iar, dacă m-aţi întreba cum s-au purtat ca alergători cu ştiri şi cu porunci, şi ca ajutători ai pedestrimii, apoi ascultaţi o poveste.

În vremea unei lupte pe sub dealurile Rahovei, un colonel, care cârmuia lupta, avea mare zor să trimeată o poruncă unor companii cari se băteau într-altă parte.

El a trimes un călăraş. Acesta, trebuind să treacă pe loc deschis pe sub focul plumbilor turceşti, n-a scăpat de moarte. L-a văzut însuşi colonelul cum a căzut mort de pe cal. Iar calul a apucat câmpii, speriat de zgomot.

Colonelul a trimes alt călăraş. Acestuia îi împuşcară turcii calul, şi bietul om, rănit şi el la frunte, a căzut sub cal.

Trimiţând pe-al treilea călăraş, colonelul îi zise: „Fă ce ştii, dar să duci porunca! E nevoie mare şi ne potopesc turcii, dacă nu dăm de ştire compăniilor ce trebuie să facă!”

Călăraşul a dat pinten calului şi a plecat. Când a ajuns în bătaia puştilor turceşti, el a descălecat, a dat calului drumul şi s-a întins pe pământ. Ai noştri s-au uitat după el cum se târa furişându-se de la o piatră la alta, adăpostindu-se mereu, cum aştepta să treacă peste el unda de plumbi – căci turcii îl luaseră la ochi – şi cum sărea deodată, aruncându-

se după alt adăpost, cum se făcea broască pe după răzoare. În urmă, l-au pierdut din vedere.

După vro două ceasuri, când îşi pierduseră cu toţii nădejdea să-l mai vadă, iată-l că soseşte. Se târâse în coate şi în genunchi atâta drum, încât i se rupsese mantaua şi tunica, şi-i curgea sânge din coate şi din genunchi. Iar când a ajuns la colonel, a căzut jos şi n-a putut să vorbească de oboseală şi a arătat numai cu mâna spre cingătoarea brâului, unde avea ascunsă hârtia pe care i-o dase ca răspuns un căpitan.

Asta va să zică credinţă şi împlinire a datoriei!

Pe pieptul unui asemenea om stau aşa de frumos crucile „Virtuţii militare". Nu ştim care e numele acestui călăraş, căci vrednic este să-l ştie toată suflarea românească şi să-l pomenim în toate zilele vieţei noastre.

Nu e nimic aşa de frumos pe lume ca ţinerea credinţei şi mai vrednic nu e nimic decât împlinirea datoriei tale. Iar călăraşul acesta să ne fie pildă tuturor.

6. Tabăra Plevnei

XIX

Închipuindu-mi viaţa flăcăilor noştri prin şanţurile Plevnei, îmi aduc aminte de vorba din bătrâni: „Să nu dai, Doamne, omului cât poate răbda!"

Cine ar avea vreme şi pricepere destulă să scrie mai cu de-amănuntul cât de mult au răbdat românii, prin şanţuri şi prin redute, ar înspăimânta lumea cu spusele lui. Dacă n-aş şti pe român cu sufletul aşa de trainic şi de pornit să sufere toate greutăţile pentru binele ţării, eu, unul, n-aş crede odată cu capul că sunt pe lume oameni până într-atâta de răbdători.

Schimbul flăcăilor de strajă prin şanţurile înaintate se făcea dimineaţa. Iată, după spusele unuia care a văzut, cum îşi petreceau străjerii în şanţuri.

Ploua ziua întreagă. Străjerii n-aveau nici un fel de adăpostire. Până către amiazi, flăcăii nu simţeau oboseală. Oricât de întunecat era cerul, tot mai străbătea puţină căldură printre nori.

La amiazi, străjerii îşi scoteau pânea şi pastrama, trăgeau o înghiţitură de ţuică şi mâncau. Le era frig la picioare, că stăteau în apă până în glezne, dar tot se mai simţeau vii. Mai tropoteau din picioare, săreau, mai strângeau din umeri, şi cu ochii aprinşi pândeau pe turcii de după parapet, iar mâna înfierbântată simţea o răcoare plăcută stând pe ţeava rece a puştii.

Mai spre seară, începea să bată vântul ascuţit şi rece. Flăcăii, cu obrajii vineţi şi cu buzele roşii, începeau să simtă frigul străbătându-i. Cu cât s-apropia noaptea, vântul rece şi umed despre Marea Neagră şuiera tot mai jalnic şi mai cu putere, şi îngheţa aerul. Ploaia începea să răpăie deodată cu sosirea nopţii; picurii mari şi grei, azvârliţi de vânt, izbeau pe oşteni în faţă şi-i sileau să-şi închidă ochii.

Apa curge acum şiroaie de pe feţele oştenilor; mantaua prinde umezeală, făcându-se tot mai grea. Un fior de frig cutremură pe flăcăi şi le străbate până în măduva oaselor. Ei simt cum începe să le alunece apa pe piept şi pe spate, şi fără voie pun mâinile pe mantaua şi pe cămaşa de la piept, silindu-se în neştire să îndepărteze de piele vestmântul ud. Dar nu le ajuta nimic.

În sfârşit, apa se prelinge de-a lungul mantalei şi curge ca un pârâu. Flăcăii simt apa de pe gât cum li se scurge de-a lungul spatelor, o simt pe piept şi pe trupul întreg, până ce-ajunge în cizme şi în opinci, iar ploaia se vărsa cu găleata şi vântul urla prin văi, şuierând despicat pe coamele parapetelor. E noapte cu totul.

Bieții străjeri, ținând puşca între genunchi, îşi dezamorțesc mânile înghețate, frecându-le; sar prin baltă până în genunchi şi joacă. E vremea cinei. Dar pânea lor din traistă, străbătută de apă, e numai un aluat, iar pastrama e moale ca o cârpă. Iar degetele le sunt aşa de înghețate, încât flăcăii, de sila durerii, când le îndoiesc, îşi lasă pastrama nemâncată.

Din vreme în vreme, s-aude undeva, în depărtarea serii, urletul unui tun ori răpăituri de puşcă. Iar când se întoarce vântul, străbat până în şanțuri sunete de marşuri războinice ori de horă, căci în tabără cântă muzicile în fiecare seară. Aceste sunete, venite ca de pe altă lume, mai întăresc sufletul flăcăilor. Ei parcă tot mai simt o rămăşiță de viață omenească în ei, auzind tunuri şi frânturi de cântece şi văzând împrejur focurile mărunte ce sclipesc în depărtare ca nişte ochi de lupi; înainte focurile din tabăra duşmană, şi la spate focurile taberei lor.

Dar trupul din ce în ce li se înțepeneşte, ploaia şi vântul parcă tot sporesc, rând pe rând se sting focurile din taberi şi deodată se revarsă asupra lor o întunecime ca a mormântului. Nu se mai aude nimic împrejur, decât ploaia şi vântul, şi sufletul bieților oameni se topeşte-n ei, şi începe să le fie urât, şi se simt parcă îngropați de vii ori azvârliți undeva la marginea pământului, despărțiți de toată lumea. Şi noaptea e lungă, e lungă, e fără sfârşit. Şi nu s-aude nici bătaie de ceasornic, nici cântec de cocoş, nici strigăt de om, ca să mai curme lungimea vremii şi s-o măsoare.

Tremurând din tot trupul şi dârdâind cu dinții, străjerii veghează astfel o noapte întreagă.

În sfârşit, pe deasupra dealurilor se iveşte alba strălucire a zorilor, aducătoare de mântuire. Dar până la mântuire mai este de trecut cea mai cumplită vreme a străjuirii. Înainte de răsăritul soarelui, frigul e în toată puterea lui. Nimic nu poate să mai încălzească trupul înghețat al flăcăilor, nici

restul de țuică din ploscă. Iar când sosesc la ei oştenii ca să-i schimbe, îi găsesc tremurând ca scuturați de friguri, cu ochii fără strălucire, turburi şi abia putând să-i deschidă. Şi fața le e suptă, vânătă, verde, şi buzele fără sânge. Abia pot să vorbească şi, slabi, ei se târăsc prin şanțuri, cu genunchii îndoiți, frânți de oboseală şi ca ieşiți din morminte.
Se duc încet spre tabără, ca să se odihnească. Iar locul lor îl iau alți flăcăi, ca să sufere aceleaşi chinuri până a doua zi.

XX

Aş vrea să vă povestesc, câte le ştiu, şi despre casa şi masa oştenilor noştri pe vremea războiului. Aşa vine vorba, casa şi masa. Dac-ai întreba pe cei ce-au făcut războiul cum le-a mers cu masa şi cu casa, ar izbucni în hohote de râs şi ți-ar răspunde: „Bine!"
Aşa răspunde şi sergentul din poezia lui Alecsandri.
Îl întâlneşte pe drumul Vasluiului un regiment rusesc, care mergea la Plevna. Colonelul stă de vorbă cu el:
„— De unde vii, creştine?
— Vin tocmai de la Plevna.
— Cum e pe-acolo?
— Bine!"
Şi tot aşa a răspuns un dorobanț rănit la braț de-o baionetă, intrând în ambulanța de la Grivița: – „I-ați bătut pe turci?" a întrebat doctorul. – „Bătut!" răspunse flăcăul. – „Şi ce e pe-acolo, prin vale?" – „Ce să fie! Iad şi prăpădenie, numai fum şi sânge, dar încolo, bine şi pace."
Ce-o fi înțeles el cu binele şi pacea lui, nu ştiu. Dar dacă la Plevna a fost bine, apoi mare lucru trebuie să fie atunci când o-ncepe românul să spuie că e rău.
Până ce a fost vreme bună şi caldă, oştenii noştri nici nu s-au gândit la adăposturi. Dormeau pe pământul gol, aşternându-şi mantaua. După ce-a dat frigul, cam de pe la

Sfântul Dumitru, cei din tabăra Plevnei au început să-şi facă bordeie.

Călătorul care se apropia de Plevna, pe drumul ce ducea spre tabără, vedea pe dealuri şi pe văi numai bordeie şi mantale întinse la soare, dacă era vremea bună, şi cunoştea după aceste că acolo e tabără. Dar fum nu se vedea mai niciodată. Oştirea nu prea avea lemne de foc. Câte păduri au fost pe lângă Plevna s-au isprăvit cu vremea; şi vă puteţi gândi, ce belşug de lemne de foc era în tabără, când ele trebuiau aduse tocmai din munţii Muscelului, scoborâte pe Olt, trecute peste Dunăre şi duse la Plevna.

Dar şi fără foc, cei din bordeie tot erau adăpostiţi măcar de vânt şi ploaie. Şi acei ce erau cu schimbul prin redute aveau puţină adăpostire, căci în redute aveau săpate bordeie, unde-şi ţineau muniţia, şi-n ele era loc şi de ei.

Cei din oştirea de pază, cari trebuiau să stea gata de luptă în toată vremea, căci puteau să iasă turcii şi să izbească taberile, o duceau rău. În toiul iernii, pe vremea nesfârşitelor ploi, au trăit mai tot în corturi şi, cu toate că îşi săpau şanţuri pe lângă cort ca să nu curgă apă pe sub ei, dormeau tot uzi de ploaie.

Iar cei din oştirea de strajă, cari stăteau prin şanţuri şi prin gropi ca anteposturi, n-aveau nici un fel de adăpostire şi n-aveau nici măcar voie să facă foc.

A fost urâtă şi grozavă iarna războiului. Până la Sfântul Dumitru a fost cald şi deodată au început ploile cu nemiluita şi-a plouat ziua şi noaptea vro patru săptămâni. Până în ziua căderii Plevnei tot ploaie a fost. Noaptea de duminică spre luni – că într-o luni a căzut Plevna – a început să ningă. Era cea dintâi ninsoare; se domolise gerul şi aerul era uscat. Osman de vro zece zile se tot străduia să iasă din Plevna, dar îl ţinea vremea cea rea pe loc. Luni, însă, şi-a găsit vremea potrivită şi a ieşit.

Când au văzut oştenii noştri zăpada, de bucurie se tăvăleau prin ninsoare ca nişte copii şi chioteau, căci se îngroziseră de atâta ploaie şi moină.

De aici înainte altă vreme proastă. Se pornise un viscol turbat, cum nu s-a văzut prin Bulgaria de vro treizeci de ani. Şi ningea mereu.

Pe vremea viscolului, tabăra de la Plevna era spartă. De oştenii noştri era acum şi mai rău: îi apucase viscolul pe drumuri, pe unii mergând spre Vidin, pe alţii aducând robiţii turci în ţară.

Rău fără seamăn a dat însă de capul ruşilor, cari apucaseră să treacă peste munţii Balcanilor în toiul iernii. S-au prăpădit pe coamele munţilor oştiri întregi, cu zecile de mii au murit ruşii îngropaţi în zăpadă, degeraţi şi căzuţi prin prăpăstii. S-au prăpăstuit atunci vro cincizeci de tunuri cu cai cu tot; şi ce-au păţit, au ruşii s-o spuie şi morţilor!

XXI

Oricât s-ar fi străduit guvernul şi ţara, hrană de ajuns pentru oştenii noştri n-a putut să trimeată din două pricini mari: oastea ne era în ţară străină, săracă şi fără drumuri, iar la mijloc Dunărea, şi apoi viscolele şi troienele de zăpadă ale iernii.

Vântul a rupt odată podul de peste Dunăre. Atunci oştirea a rămas vro două săptămâni fără hrană.

Iar acolo, prin Bulgaria, puteai să pieri cu banii în mână. Satele erau pustiite de turci, înşişi bulgarii piereau de foame, şi, cât erau zilele lui Dumnezeu, cerşetoreau prin tabără, mulţi fugiţi de turci, cum i-a apucat vremea, desculţi şi numai în cămaşă pe gerul iernii.

De la Turnu-Măgurele e drum de-o zi cu trăsura până la Plevna. Carele cu doi boi făceau câte două şi trei zile, din pricina îmbulzelei ce era, căci ziua şi noaptea nu se liniştea drumul. Asta pe vremea bună. Pe vremea rea, să ferească

Dumnezeu! Câți boi n-au perit, ba câți oameni, de greutatea vremii şi a drumului. Se fuduliseră şi ruşii, să nu ne primească tovarăşi dintru început, şi cu asta au împins războiul până în iarnă.

Până a fost podul peste Dunăre întreg şi vremea bună, oştenii noştri aveau obicinuita hrană din cazarmă. Mai la început găseau şi prin satele dimprejur de-ale mâncării. Cei ce erau ascunşi prin şanțuri ori erau străjeri apropiați de tot de linia focului turcesc erau siliți să mănânce numai pâne şi pastramă ori brânză. Au fost şi vremuri când pe ici, pe colo, pe dealuri mai depărtate de tabără, oştenii au mâncat zile întregi numai porumb copt pe jeratec. Prin prejurul Plevnei erau multe porumbişti. Se vede că Osman dase porunca să nu se culeagă porumbul, ca să-l aibă la zilele cele grele din urmă, căci pe la Sfântul Dumitru porumbul era încă necules pe dealurile dintre Plevna şi redute.

Erau isteți, de altfel, românii şi mai puneau mâna pe vite de-ale lui Osman. S-a întâmplat nu o dată că tunarii au adus cu obuzele berbecii şi oile turcilor în tabăra noastră. Vedeau tunarii bunăoară vrun cârd de berbeci, pe cari îi păşteau pe vrun deal soldații turci, şi aruncau obuze dincolo de cârd. Berbecii se speriau şi apucau spre tabăra noastră. Şi, dacă apucau de la un loc spre altă parte, îi cârmuiau aşa de bine cu obuzele, că-i aduceau frumuşel până unde erau înglotiți ai noştri.

Dorobanții porniți asupra Rahovei şi a Vidinului au dus-o mai bine. Treceau pe lângă Dunăre tot prin sate româneşti, nepustiite de turci şi neajunse până acum de oştiri, şi găseau să cumpere de toate. Ba erau primiți ca oaspeți şi ca frați de sânge. Oştirii acesteia i-a fost mai uşoară viața şi la Vidin.

XXII

Liniştiţi şi în odihnă deplină nu steteau în tabăra Plevnei decât cei prea obosiţi, după vro luptă. Toţi ceilalţi aveau de îndeplinit fel de fel de lucrări.

Unii cutreierau împrejurimile, ori căutând nutreţ pentru ei şi pentru vite, ori ispitind puterile duşmanului. Alţii săpau şanţuri, aşezau tunuri şi steteau de pază.

N-aveau apă de băut şi trebuiau să sape fântâni adânci şi largi, n-aveau lemne de foc şi se furişau pe sub plumbii turceşti prin păduri.

Unii săpau drumuri ascunse peste dealuri şi prin văi, de la o tabără la alta, de se încrucişau drumurile ca o pânză de păianjen, aşa că puteai alerga de la o tabără la alta pe drumuri scurte şi bune.

Toate erau drumuri acoperite şi cereau săpătură multă.

Lucrul acesta, al drumurilor acoperite, e aşa:

Vrând să mergi de la o tabără la alta, fie prin vale, fie pe deal, cauţi să fii scutit de plumbii şi de ghiulelele turcilor. Iar turcii cu atâta iscusinţă îşi aşezaseră redutele, încât nicăieri împrejurul Plevnei nu erai scutit de bătaia lor.

Românii săpară deci drumuri cu scutiri de pământ. Câte-ntr-un loc adânci, ca până în brâu, câte-ntr-un loc mai puţin adâncite, unde era vrun răzor ori vro ridicătură de pământ. Iar din pământul săpat făceau perete spre partea turcilor.

Pe după peretele acesta se duceau oştenii în bunăvoie dintr-un loc într-altul. Părete le rădicat era aşa de înalt, că şi pe un călăreţ îl acoperea, scutindu-l de plumbii turceşti. Iar de larg şi de neted drumul era aşa făcut, că puteau să meargă pe el tunurile şi căruţele cu muniţie ori cu răniţi.

În zilele din urmă ale Plevnei, când s-aşteptau românii şi ruşii din zi în zi să vadă pe Osman ieşind la larg, pe drumurile aceste au făcut oştirile nesfârşite marşuri de la o tabără la alta, ca să le încerce lungimea. Nu se ştia adică pe

care parte va ieşi Osman cu oştile. Dar nu putea să iasă peste dealuri, ci numai strecurându-se de-a lungul vrunei văi, şi erau şase văi la Plevna pe unde şi-ar fi putut strecura oştile.

De aceea toată oştirea creştinilor s-a împărţit în şase tabere mari, păzind gurile văilor. Dar era vorba că, ori prin care vale va porni Osman cu ai săi, toate oştirile creştine să s-adune acolo în calea lui, din toate celelalte cinci guri de văi.

De aceea oştile noastre au tot făcut încercări. Astăzi îşi închipuiau că Osman iese pe valea dinspre răsărit, şi toate oştile din cele cinci văi s-adunau acolo. Mâine îşi închipuiau că iese prin valea despre apus. Şi aşa, prin toate şase văile. Ori prin care vale ar fi ieşit Osman, ai noştri ştiau şi ceasurile, şi minutele în care vor sosi celelalte oşti creştine, ca să se împreune: cea din dreapta în patru ceasuri, cea din stânga în două şi jumătate şi aşa mai departe.

Dar, când a fost la adecă, în ziua ieşirii lui Osman din Plevna, n-a fost nevoie să s-adune oştile noastre la un singur loc. S-a întâmplat altfel din pricina noastră, a românilor. Osman, adecă, ieşise pe valea cea mai largă, pe şosea, pe unde era mai departe de tabăra noastră, peste râul Vidului.

Noi, în loc să alergăm ocolind dealurile, ca să ne împreunăm cu ruşii de dincolo de râu, ca să stăm în faţa lui Osman, ne-am luat de-a dreptul pe urmele lui; am intrat în oraşul Plevnei şi i-am închis cărările. Osman, bătut de ruşi, s-a dat îndărăt peste râu ca să intre iarăşi în Plevna. Dar a dat peste noi. Şi aşa, bătut în spate de români şi în faţă de ruşi, el a închinat steagurile şi s-a dat robit.

7. Ofiţerii noştri

XXIII

La Plevnița, căpitanul Nicolae V. Mărăcineanu dase năvală peste Valea Lacrimilor, deodată cu dorobanții lui Șonțu. Când a pornit din vale cu flăcăii, le-a zis: „Să vă țineți tot după mine, copii! Să nu vă dați nici un pas îndărăt!” și, apucând pușca din mâna unui flăcău, i-o țintì acestuia drept în frunte: „Când veți simți că eu mă feresc de focul dușman și că mă codesc să fiu tot în capul vostru, de pe-acum vă poruncesc să-mi puneți așa pușca în frunte și să mă izbiți cu glonțul unde mi-a pus popa mirul!”

Și s-a dus Mărăcineanu tot în fruntea flăcăilor și așa de orbește s-a vârât printre obuzuri și plumbi, încât turcii, de ciudă, l-au tăiat cu topoarele și i-au azvârlit carnea peste companiile noastre.

Iar maiorul Șonțu, după ce le-a spus că nu mor toți cari pleacă în luptă, zise: „Dacă v-aș putea scăpa de moarte, băieți, aș vrea să mor eu, maiorul vostru, pentru voi toți, să mor de-o mie de ori.” Și, văzând că a întristat pe flăcăi, adaogă: „Dacă mă veți vedea murind, nu vă pierdeți firea, mergeți înainte cu căpitanii! Și, de-or muri și ei, aveți locotenenții, și mai bine să muriți cu toții, decât să vă dați îndărăt!”

Șonțu îșì tot cânta moartea; și parcă a prorocit, căci a murit și el, au căzut toți patru căpitanii lui, au pierit toți locotenenții, și flăcăii s-au bătut cârmuiți numai de sergenți și de căprari.

Căpitanul Ion Năstase, la a doua năvală de la Plevnița, când văzu pe dorobanții din Suceava că merg spre foc cu inima îndoită, îșì scoase chipiul și întinse sabia spre ei. „Să iasă cine vrea dintre voi, că-i dau chipiul și sabia, să fie în locul meu. Și, dac-o zice el să mergem îndărăt, îndărăt să mergem, că eu mă supui!” Dorobanții, rușinați și înflăcărați totdeodată, strigară: „Ura! Să trăiască căpitanul și părintele nostru!” și alergară cu atâta urgie în foc, încât și pe maiorul

lor, Ion Nicolae, şi pe căpitanul Năstase îi tăiară de ciudă turcii cu topoarele.

Ofițerii au dat pildă oştenilor alergând tot în fruntea lor. De multe ori singuri îşi cereau de la cârmuitorii luptelor locul cel mai primejdios. Maiorul Giurescu al dorobanților din Muscel, când s-a dat năvală la Rahova, a cerut singur să i se dea comanda celor ce vor intra mai întâi în foc. Şi i s-a dat. Maiorul a chiotit de bucurie şi, ridicând chipiul, a strigat: „Făceți-vă cruce, copii, şi după mine!" Şi a mers tot în frunte, tot vesel şi însuflețit, până ce-a murit izbit de glonț.

La a doua năvală la Plevnița, căpitanul Bogdan al vânătorilor a mers de bunăvoie la moarte. Era ofițer de ordonanță; domnitorul îl trimesese pe câmpul luptei ca să-i aducă ştiri. Dar căpitanul, văzând lupta, a uitat de ce-a venit. „Ce frumos e când pleacă voinicii în luptă!" zise el şi se alipi de un batalion, cerând voie mai-marilor să meargă şi el în foc. A mers în rând cu compania cea din frunte, dar a venit un obuz şi l-a izbit, sfâşiindu-i pântecele. Domnitorul îl iubea, căci era ofițer vrednic, şi, alergând la ambulanță ca să-l vadă, i-a pus însuşi pe piept „Steaua României". Bietul căpitan a murit peste noapte.

Tot într-aceeaşi zi, într-acelaşi loc, alt ofițer de ordonanță, locotenentul Călinescu, s-a alipit de un batalion şi a plecat în foc, cu năvălitorii. Pe el l-a izbit un glonț în frunte.

Când vedeau că e primejdie mare şi că flăcăii şi-au pierdut inima, ofițerii săreau între soldați, luau puşca din mâna vrunui căzut şi mergeau împuşcând, alături cu ei. După ce a murit Şonțu, căpitanul Cracalia, şi de mânie pe turci, şi ca să îmbărbăteze pe dorobanți, a luat o puşcă şi, intrând în linia oştenilor de rând, a început să tragă focuri. Tot aşa făcu maiorul Ene, al dorobanților din Ilfov, la Rahova. Stând într-un şanț de adăpost, el trăgea cu puşca spre turci şi-şi tot scotea capul, să vadă pe unde sunt dorobanții şi ce fac.

Se vede că un turc din redută a pândit pe maior, căci odată, când şi-a scos viteazul maior capul din nou, a fost trăsnit drept prin frunte de plumbul turcului.
Colonelul Cotruţ, când văzu la Smârdan că în sat sunt turci, voi să încalece şi să plece în sat. Calul, fiind speriat de zgomot, se tot izbea; colonelul dete calului drumul, să se ducă unde o vrea, iar el porni pe jos, în pas alergător cu companiile după dânsul. Prin sat a fost luptă mare; turcii împuşcau de pe ferestre, de prin podul caselor, de după garduri. Colonelul tot pe jos, cu puşca în mână, trăgea focuri, amestecat între flăcăii cari se luptau piept la piept cu turcii. Îşi schimbase numai chipiul, cu al unui gornist, ca să nu-l cunoască turcii.

XXIV

De obicei, ofiţerii noştri îşi îmbărbătau companiile cu vorbele: „Tot înainte, copii!" Vorbele maiorului Ene au rămas de poveste. El era moldovean, şi striga: „Puilor, daţi de tot!" Muntenii nu erau obişnuiţi cu aceste vorbe, dar le-au priceput şi-au dat de tot.
Ar trebui să înşir pe toţi ofiţerii noştri, dac-aş vrea să fiu deplin cu spusele. Toţi s-au purtat vitejeşte, iar cum au ştiut ei să moară pentru binele ţării o puteţi vedea dintr-o singură pildă, a locotenentului Chivu Stănescu. Era la Plevniţa. Flăcăii, potopiţi de focul redutei, mergeau înainte cam îngroziţi. Deodată, Stănescu îşi simte fluierul piciorului străbătut de un glonţ. „Mergeţi numai înainte, că v-ajung şi eu", zise oştenilor şi, aşezându-se jos îşi scoase cizma şi-şi legă rana cu batista. Apoi, încălţându-se, pleacă înainte. Schiopăta, nu se putea ţine pe picioare; dar vedea că, dacă s-ar opri ori s-ar întoarce la spital, compania ar şovăi. Şi se tot duse înainte, dar de la o vreme sângele, curgând din rană, a umplut cizma şi-a început să se scurgă gâlgâind peste tureatcă. Locotenentul era galben ca morţii, iar ai săi

îl rugară să se întoarcă. N-a voit. Dar în urmă a venit un glonț din redută şi l-a aşternut câmpului.
Şi aşa au făcut mai mulți ofițeri. Despre oştenii de rând nu e nici o nevoie să vă spun: ei au mers la moarte ca la horă.
Mare bucurie simte-n sufletul său tot românul, când se gândeşte cât de inimoşi au fost oştenii noştri în război.
Nu e ruşine mai amară pe lume decât a oşteanului care fuge de luptă. Onoarea şi simțul datoriei sunt cele mai scumpe lucruri pentru orişicine, iar oşteanul care nu se bate inimos, dus în foc de simțul onoarei şi al datoriei, nu e vrednic de laudă, chiar dacă biruieşte.
La Grivița, la a doua năvală a românilor, turcii erau aşa de îngroziți, încât voiră să fugă spre Plevnița, şi au trebuit să-i întoarcă ofițerii din drum cu revolverele şi cu latul săbiei. Şi, cu toate că au biruit şi a doua oară năvala noastră, vrednicia lor e scurtată rău prin întâmplarea că au fost împinşi de la spate să intre în foc. Când faci de silă un lucru care are sfârşit bun şi vrednic, lauda nu e a ta, ci a întâmplării.
Românii, tot atunci la Grivița, s-au purtat altfel. După întâia năvală fără izbândă, în loc să stea pe loc, au sărit a doua oară.
Iar, după ce au pătimit a doua oară, şi ofițerii nu mai îndrăzneau să ceară flăcăilor să mai intre o dată în foc, înşişi dorobanții au cerut ofițerilor să-i mai ducă o dată spre redută.
I-au dus şi-au fost iarăşi bătuți. Flăcăii, răniți şi fără puteri, zăceau acum prin iarbă, trăgându-şi sufletul. Muriseră jumătate dintre ei. Dar, când a început maiorul Candiano să le spuie că pornesc ruşii asupra redutei şi că au să-i facă de ruşine, flăcăii s-adunară pe lângă maior. „Păi, n-o să-i lăsăm!" strigau flăcăii şi, cu cât vorbea mai înflăcărat maiorul, cu atâta se sporea numărul vânătorilor şi al dorobanților pe lângă el. Ei se rânduiră de bunăvoie în

şiruri; veniră de bunăvoie oameni dintr-alte regimente de dorobanţi şi se lipiră de cei ce steteau gata să plece în foc. N-a fost numai acum, o dată, că oştenii noştri au cerut din voia lor să meargă la peire. Când s-a dat năvala a doua la Plevniţa, au fost rânduite două batalioane ca s-o izbească. Era puţin. Atunci un ofiţer a trecut prin tabără şi a întrebat dacă se găsesc oameni cari să meargă de bunăvoie asupra Plevniţei. Şi au sărit din toate regimentele flăcăii şi s-au găsit gata să plece în foc. Atâţia se îmbiară, încât ofiţerii n-au putut să-i primească pe toţi şi-au ales numai pe cei mai sprinteni.

Dorobanţii lui Şonţu, la Plevniţa, când au dat cu ochii de Valea Lacrimilor, s-au îngrozit, şi steteră dintr-odată pe loc, fără suflare. Maiorul a îngălbenit de spaimă că-i vor fugi dorobanţii îndărăt. Şi, în cutremurul acestui gând, a strigat zăpăcit: „Mă, băieţi, mă lăsaţi la moarte singur?" Şi cum începe o roată împedecată, când îi scoţi piedica, să se învârte dintr-odată, aşa s-a mişcat întreaga dorobănţime şi-a început s-alerge după maior.

La Smârdan, flăcăii îngroziţi de lupta de prin redute nu prea voiau să intre în sat ca să alunge pe turci. Colonelul Cotruţ le zise: „Aşteptaţi să ne alunge turcii pe noi de prin sate? Apucaţi-le înainte!" şi flăcăii s-au luat în fugă după colonel. Dar, îndeobşte, oştenii noştri n-au aşteptat multe îndemnuri cu vorba de la ofiţeri. Săreau din pornirea lor. Aşa cum e românul vesel din fire şi pornit pe râsete, era de-ajuns uneori numai câte o vorbă veselă, spusă cu linişte în clipa unei primejdii mari, ca să îmbărbăteze pe flăcăi. La podul Novoselului dorobanţii începură să şovăiască, potopiţi de focul turcilor, cari stăteau ca un zid. Văzând că nu pot răzbi, ai noştri slăbiseră focul şi le slăbise şi îngerul. Atunci un sergent din frunte strigă: „Bre, dar al dracului îşi apără pilaful!" şi dorobanţii începură să râdă, deteră năvală cu vârtute, alungând pe turci.

Pe şesul de la Silistioara, când trecură oştile peste Dunăre, flăcăii ascultau vorbele preotului cu frunţile plecate şi duşi pe gânduri. Atunci, la vorbele preotului: „*...Turcii sunt numai oameni, mor şi ei”,* sergentul Constantinel Tacrel zise deodată: „Păi, lasă, părinte, că avem noi ac de cojocul lor!”, flăcăii începură să râdă şi inima le veni la loc.

XXV

Şi e vrednică de laudă şi de amintire strănepoţilor năzuinţa românului de-a sări singur, fără poruncă şi fără rugare, unde poate să facă binele şi să-şi arate vitejia.

Li s-a întâmplat şi flăcăilor noştri să-şi piardă uneori firea, când au fost loviţi fără veste ori când au văzut prea mulţi duşmani în faţa lor, cum au păţit-o la Grivița, când au sărit asupra lor ca răsăriţi din pământ harapii, ori când n-au avut plumbi şi au stat cu mânile goale în faţa puştilor turceşti, ca pe câmpia Smârdanului. Dorobanţii lui Şonţu şi-au pierdut firea când au văzut între ei şi redută Valea Lacrimilor, de care nici nu bănuiau.

Dar niciodată nu s-au dat îndărăt. Precum am spus, după o clipită, dorobanţii lui Şonţu şi-au venit în fire şi-au dat înainte; la Smârdan, în şanţuri, când au venit turcii să-i alunge, băieţii, fără plumbi, au stat unde erau, şi turcii nu i-au putut scoate. La Grivița, adevărat, s-au dat flăcăii de trei ori îndărăt, dar nu de frică şi cu gândul să se vadă cât mai îndelungaţi cu drumul de duşman; s-au dat îndărăt de multă perire, dar au sărit iarăşi şi iarăşi, şi au bătut reduta. Străinii cari au văzut războiul nostru[31] au scos vorba că „Românul ştie să moară”. Asta însemnează vitejie şi

[31] „Străinii” erau în primul rând observatorii militari aflaţi pe front, dar Coşbuc se putea referi şi la corespondenţii de presă. Între aceştia din urmă, corespondentul ziarelor „Bund” (Elveţia) şi „Gazette of Chicago” (SUA) nota, după bătălia din 27 august 1877: „Armata română merită a

nepăsare de moarte; iar nepăsarea de moarte e o vrednicie mare a soldatului.

E adevărat că dorobanţul, care avea nevastă şi copii acasă, se ducea cu bătaie de inimă mai grea decât solda-tul de linie, care era flăcău. Dar, intrat odată în focul gloanţelor, el nu se mai gândea acasă la copii, şi nici la el, ci numai la turci.

Cată să spunem că într-acest război s-au luptat trei feluri de soldaţi, la fel de nepăsători de moarte. Turcul stă în foc şi nu se mişcă, nu atâta că are inimă multă, ci mai ales că are o neclintită credinţă în ursită şi ştie că de ceea ce e scris nu scapă. Iar legea turcilor e înduşmănită cu a noastră, când e vorba de război. Hristos ne-a legat de suflet pacea şi ferirea de războaie; dar Mahomed al turcilor a propoveduit silnicia armelor şi războiul. Turcul merge orbiş în luptă şi moare, căci aşa vrea Dumnezeu. În luptă, turcul e mai tare când se apără: stă neclintit în ploaia de plumbi şi nici ochii nu şi-i mişcă.

Rusul e slab când se apără, dar e tare la năvală. Atunci pune capul în piept, pare că n-ar voi să vază de unde vine moartea, şi, cu baioneta pe puşcă, se duce orbiş, nici nu se uită unde calcă. Dar nici el nu merge la moarte pentru că are inimă multă, ci pentru că aşa cere porunca. Ruşii sunt vestiţi de ascultători în războaie şi e ştiut că s-azvârl fără nici un rost spre peire, fiindcă li s-a poruncit aşa: aleargă şi mor, căci aşa vreau ofiţerii.

E frumos să mori ca turcii, că aşa vrea Dumnezeu şi legea, ori ca rusul, că aşa vrea ţarul şi porunca. Dar mai frumos e să mori, când eşti deplin luminat în sufletul tău, că aşa vrea ţara ta şi binele ei.

Românii pentru ţară s-au bătut.

---

fi pusă lângă orice altă armată a Europei şi oricine poate fi mândru de soldaţii şi ofiţerii ei, care au dat probe atât de strălucite de vitejie."

Şi s-au bătut cu inimă. Nu o zic eu, ca să pară că-mi laud flăcăii neamului nostru. Au zis-o alţii, străini veniţi de prin lume, generali purtaţi prin războaie şi cari pricep ce e oşteanul. Nu s-a bătut românul mai bine decât turcul şi decât rusul, e adevărat, dar e destulă laudă pentru noi că s-a bătut tot aşa de bine ca şi ei. Noi eram numai ucenici, duşi la cel dintâi război, şi nu ne-au întrecut întru nimica meşterii într-ale războaielor, cei cari văzuseră multe încăierări de oameni şi aveau nume de luptători destoinici. Toate luptele pedestrimii noastre sunt pilde de vitejie: cum au alergat dorobanţii lui Şonţu în prăpastia plină de turci, cum au alergat flăcăii lui Mărăcineanu peste Valea Lacrimilor, cum au năvălit moldovenii lui Nicolae Ion spre aceeaşi redută, cum au sărit vânătorii ploieşteni asupra Griviţei, cum au ţinut piept mehedinţenii la podul Hârleţului mulţimii celei mari de turci, cum s-au bătut flăcăii piept la piept prin satul Smârdanului şi cum au sfărâmat oştirile lui Osman la Opanez.

Cu nimic nu puteai să opreşti pe român ca să nu meargă înainte. Pe căpitanul Mărăcineanu, când s-arunca orbeşte printre baionete, un sergent îl tot smulgea dintre turci şi-l domolea. În urmă sergentul căzu străpuns de baionete, pe când trăgea de mână pe căpitan; căpitanul se uită la sergent cum cade, şi-n loc să se tulbure, îşi muşcă numai buzele şi se duse înainte.

Aşa erau ofiţerii, aşa oştenii. A spus o vorbă mare căpitanul Bogdan, pe când îşi îndemna flăcăii să iasă şi să dea năvală. Nu era vreme potrivită de ieşire, căci ploua focul mai des decât grindina şi, ca să-şi îndemne băieţii, căpitanul ieşi repede din şanţ: „După mine, copii, că se teme şi moartea de voi!” Adevărul e că moartea totuşi nu se temea de ei, dar nici ei nu se temeau de moarte!

La o depărtare de câteva sute de paşi de reduta Griviţa era cealaltă redută a turcilor, Plevniţa. Dorobanţii ieşeau din

redută pe câmp, steteau în bătaia redutei turceşti, cu faţa spre turci şi cu mânile întinse, şi strigau: „Daţi, păgânilor!” Iar turcii începeau s-azvârle plumbii, în vreme ce dorobanţii steteau nemişcaţi în ploaia de gloanţe. Unii cădeau morţi; acest lucru nu împiedica pe ceilalţi să stea mai departe în gloanţe.

Aceasta era o petrecere pentru dorobanţi. Se plictiseau în redută. Ca „să mai râdă niţel”, unii ieşeau pe parapet şi se uitau la cei ce-şi puneau pieptul drept o ţintă turcilor.

8. Intrarea oştilor în Bucureşti

XXVI

Fapta vitejească cea din urmă a românilor a fost lupta de la Smârdan, într-o miercuri, la o săptămână după Bobotează, în anul 1878. După cucerirea Smârdanului, oştile noastre s-au gândit să bată Vidinul, dar în vremea aceea le-a sosit ştirea că ruşii au făcut pace cu turcii.

Oştirile turceşti au ieşit în bună pace din Vidin, iar în locul lor au intrat regimente româneşti.

Aşa s-a isprăvit războiul. Din Vidin au tras turcii lui Osman cea dintâi ghiulea asupra noastră, iar noi, prin voia întâmplării, cea din urmă ghiulea de tun asupra Vidinului am tras-o.

O parte din oştirile noastre au mai rămas de-a lungul Dunării, prin cetăţile turceşti, ca să ţie pază. Mulţimea oştirilor însă trecuse Dunărea, în Oltenia, şi sta acolo îngrămădită.

Cu toate că se încheiase pacea, tot mai era puţină temere că lucrurile nu s-au potolit de tot. Aşa e când arde o casă;

după ce s-a stins focul şi nu se vede flacără nicăieri, mai iese încă fum din bârnele umezite de apă.
Cam pe la Rusalii, domnitorul a plecat în Oltenia ca să vadă cum stau oştirile cu sănătatea şi cu aşezarea lor în tabără. A găsit pe voinicii noştri sănătoşi. La Plevna, se îmbolnăviseră mulţi, de asprimile vremii şi de oboseală multă, dar acum se îndreptaseră, în aerul ţării lor şi depărtaţi de neajunsuri şi de griji.
Erau veseli flăcăii, cu toate că trecuse anul de mult de când şi-au părăsit casele şi-au plecat la perire. Le era dor de casă, mai ales dorobanţilor, cari aveau neveste şi copii, şi-şi lăsaseră plugul în brazdă, şi le era grijă de puţintica avere pe care au lăsat-o în ştirea lui Dumnezeu şi-n seama nevestelor.
Lâncezeau bieţii oameni de dorul câmpiilor şi-al satelor. Trecuse timpul plugăritului, sosise timpul sapei şi-al coasei, şi pentru ei, plugarii, era mare chin să stea pe loc în corturile taberei, când ţipa plugul şi plângea coasa ruginind pe dup-o grindă. Încalte, anul trecut a fost mişcare, au fost lupte şi aveau cu ce să-şi petreacă vremea, pândind turcii de prin redute şi sărind prin şanţuri vrăjmaşe cu baioneta pe puşcă. Oricum, decât să stai aşa pe loc, dacă nu poţi fi la largul tău pe lângă boi şi la coasă, tot e mai bine în război, că-ţi mai uiţi de casă şi-apoi ştii că faci ceva şi pentru binele oricui.
După ce-a trecut pe rând prin toate locurile unde se găsea îngrămădită oştirea, domnitorul a trecut Dunărea la Vidin. El, după căderea Plevnei, n-a putut să plece cu oştirea către Vidin. Stase pe câmpul de luptă vro şase luni şi s-a gândit numai la oaste, dar era nevoie de el în ţară, căci el n-are numai o grijă singură, a oastei. De-aceea voia acum să vadă locurile pe unde s-au bătut vitejii săi flăcăi.

Domnitorul a cercetat cetatea şi cu multă băgare de seamă s-a uitat la puternicile întăriri de ziduri, de şanţuri, de turnuri şi la toată tăria cea de nesupus a Vidinului.
A plecat apoi la satul Smârdan şi a trecut pretutindeni pe unde a înaintat oştirea noastră biruind, a intrat prin redutele turceşti, prin şanţurile lor – toate goale acum şi pustii – şi s-a uitat pe unde au lovit tunurile, şi pe unde s-a dat lupta. Iar ofiţerii, care luaseră parte la luptă, îi tălmăceau: pe-aici au venit românii, pe-aici au ieşit turcii să-i întâmpine, colo a perit cutare ofiţer, prin valea ceea au fugit turcii, prin cealaltă s-au întors.
Satul Smârdan era pustiit rău. Se cunoşteau urme-le crâncenii periri ce a cutreierat satul. Se vedeau urmele gloanţelor în pereţii caselor; mai vedeai case arse, multe cu uşile sparte şi cu geamurile sfărâmate.
De la Smârdan a plecat de-a lungul Dunării, pe la cetăţile şi redutele pe cari le-au cucerit românii, la Lom-Palanca, Cibru şi Arcer, la Rahova.
A cercetat şi aici dealurile pe unde s-au luptat românii şi a pus o coroană pe mormântul viteazului maior Giurescu, care a căzut la Rahova.
Din Rahova domnitorul a trecut la Turnu-Măgurele şi s-a întors în Bucureşti.
Acestea s-au întâmplat, cum am spus, cam pe la Rusalii. Oştirea a mai stat sub arme în Oltenia, până la sărbătoarea Schimbării la Faţă. Atunci, potolite fiind cu totul încurcăturile războiului, dorobanţilor şi călăraşilor li s-a dat drumul spre vetrele lor, iar cealaltă oştire a plecat prin oraşele unde ţinea garnizoană. Intrarea triumfală a oastei în Bucureşti s-a amânat însă până în toamnă.

XXVII

Pe câmpia Bănesei se ridicase un altar, împodobit cu flori şi cu arme.[32]

Pe câmpie, cât era de mare, se vedeau numai oşteni îmbrăcaţi de sărbătoare. Era mare şi de mult aşteptată ziua când oştirea biruitoare a românilor avea să intre cu sunete de trâmbiţe şi de chimvale în capitala ţării. Nespus de multă lume s-adunase pe marginile câmpiei, ca să fie de faţă la sărbătoarea armatei.

La dreapta altarului, se aflau vro câteva sute de oşteni răniţi în război, aduşi anume ca să meargă în fruntea oştirii. Această vrednicie li s-ar fi cuvenit morţilor noştri de pe câmpiile Bulgariei, dacă ar fi fost cu putinţă. Dar erau morţi de un an acuma şi erau departe, în pământ străin.

Lângă răniţi steteau şease sergenţi voinici, fiecare purtând câte un steag turcesc, smuls de flăcăii noştri pe câmpul luptelor. Iar lângă ei stetea un regiment de dorobanţi, alcătuit din câte o mână de flăcăi din toate cele şasesprezece regimente de dorobanţi, care au luat parte în război.

Frumos amestec de români! Într-acelaşi regiment flăcăii din Oltenia cu cei din fundul Moldovei, şi cei de la Dâmboviţa cu cei de la Prut, aşa cum au intrat în focul turcesc, amestecaţi după întâmplare. Erau dorobanţii întregei Românii, temeiul puterei noastre.

Iar alături cu dorobanţii erau săpătorii oştirii, oşteni de linie, vânători şi tunari.

La dreapta altarului, era un regiment de călăraşi, alcătuit, ca şi al dorobanţilor, din câte o mână de flăcăi din toate cele opt regimente de călăraşi cari au cutrierat văile Bulgariei.

Acelaşi amestec de oameni din toate colţurile ţării.

---

[32] Coşbuc descrie parada organizată la intrarea solemnă în Bucureşti a oştilor române victorioase în ziua de duminică, 8/20 octombrie 1878.

Iar lângă călăraşi erau cele două regimente de roşiori, alte regimente de linie şi de tunari, şi un pluton de oaste de pe mare.

Era o zi senină. Câmpia părea că e plină de fulgere, atâta strălucire şi scânteiere se juca pe întinsul ei, pornită de pe strălucitorul oţel al baionetelor şi al coifurilor.

Puteam să fim mândri de oştirea noastră, văzând-o aşa de voinică şi de frumos îmbrăcată, mai ales ştiind-o cât de cu vitează purtare s-a întors din locul răpunerii de cap. Mulţi dintre bătrâni şi dintre cei cu inimă mai aproape, mulţi vor fi plâns în ziua aceea, pe câmpia Bănesei, privind oştirea noastră. De câtă primejdie ne-a mântuit-o Dumnezeu!

Iar primejdia de care a scăpat era aci, în faţa ei, dar mută şi rece. Erau tunurile turceşti. În jurul altarului stăteau înşirate cele patruzeci şi şase de tunuri smulse de-ai noştri din mâna turcilor: toate îndreptate cu ţevile lor omorâtoare spre oştire, aşa ca-n vremea luptelor. Dar astăzi li-e gura fără glas şi biruitul nu mai are puterea să înspăimânte pe nimeni.

La amiazi a sosit şi domnul Carol, călare şi înconjurat de generali, şi de-ai noştri, şi străini, iar alături doamna Elisaveta, în trăsură.

Cine a fost pe câmpie în clipele acelea n-are să uite nici în mormânt vijelia de chiote ce au întâmpinat pe viteazul domn. Toate muzicile regimentelor începură să cânte deodată, toţi flăcăii de sub arme ca dintr-o singură gură îşi chiotiră urarea lor, iar mulţimea de pe margini fremeta ca freamătul apelor mari.

Fiori răzbiră prin mulţime şi vuietul despica văzduhul până la Dumnezeu.

Apoi trei arhierei începură să slujească la altar sfânta slujbă. Atunci din rândurile oştirilor au înaintat voiniceşte patruzeci şi trei de flăcăi cu cele patruzeci şi trei de steaguri

ale regimentelor noastre. Ei s-au făcut o roată, având în mijloc altarul Domnului de sus şi pe domnul lor şi al ţării. După sfârşirea slujbei, toate steagurile au trecut unul după altul pe dinaintea domnitorului şi fiecare flăcău pleca steagul, iar domnul însuşi punea pe steag „Crucea trecerei Dunării", iar doamna punea o cunună de flori. Pe trei steaguri, pe-ale regimentelor care se bătuseră în prăpădenia de luptă la Smârdan, domnitorul a pus îndeosebi şi alt semn de vitejie, „Steaua României".

Apoi muzicile tăcură şi domnitorul vorbi oştenilor. El le zise cam acestea[33]:

„Viteji flăcăi! Ţara întreagă şi capitala ei, împodobită cum n-a mai fost niciodată şi cu tot sufletul pornită să vă răsplătească vitejia de la Griviţa şi Plevna, de la Rahova şi de la Smârdan, vă primeşte astăzi ca pe voinici vrednici, că voi aţi adus neatârnarea ţării.

Mândriţi-vă cu numele vostru de români şi păstraţi în sufletul vostru credinţa că sunteţi tari şi buni, şi nu uitaţi că neamul nostru întreg vă răsplăteşte cu iubire şi vă sărbătoreşte fapta.

Să ţineţi la steagul ţării ca la un lucru sfânt, aşa cum aţi ţinut pe câmpul luptei! Ştiu bine că de acum, oricând va fi nevoie de braţul vostru, veţi alerga cu inima întreagă şi ca oşteni pe deplin. Nu uitaţi că inima mea e cu voi şi că n-am altă fericire mai mare decât asta de astăzi, când pot să vă zic tuturor: Copii viteji, vă mulţumesc!

Acum, cu mândrie mă pun în capul vostru, ca să intrăm împreună în capitală, unde ne aşteaptă cu neastâmpăr

---

[33] Pentru forma exactă a acestui discurs, precum şi a altora rostite de rege, vezi Carol I, *Cuvântări şi scrisori*, Bucureşti, 1909; confer D. A. Sturdza, *Domnia regelui Carol I. Fapte, cuvântări, documente,* I (1866–1876), Bucureşti, 1906 şi C. C. Giurescu (editor), *Cuvântările regelui Carol I,* I – II, Bucureşti, 1939.

poporul, ca să vă mulțumească şi el şi să vă arate de câtă iubire şi de câtă cinste sunteți vrednici.”

XXVIII

Apoi domnitorul cu oştirea a plecat spre oraş.

În fruntea tuturor mergeau gendarmii călări, apoi răniții cu steagurile luate de la turci, având în mijloc pe domnul Carol cu generalii.

Îndată după domn veneau, cântând într-un singur glas, muzicile tuturor regimentelor, în fruntea celor cincizeci şi două de batalioane de pedestrime. În urmă veneau dorobanții şi călăraşii cei amestecați, având în mijloc tunurile turceşti. Roşiorii încheiau întreg şiragul.

Şi muzicile cântau, şi steagurile regimentelor fâlfâiau pe deasupra capetelor, ropoteau scurt şi îndesat paşii flăcăilor, scârțâiau roatele tunurilor şi era plină câmpia de strălucirea armelor.

Oştirea avea să treacă pe sub o poartă făcută anume, cum e obiceiul să facă oştirilor biruitoare, înaltă, împodobită cu nepomenită mândrie, cu steaguri, cu slove de aur care spuneau numele locurilor pe unde şi-au lăsat românii oasele, apărând țara şi biruind păgânimea.

Când a fost în dreptul porții, oastea a fost primită cu altă furtună de chiote, şi atâtea flori au aruncat cei adunați peste flăcăi şi sub picioare în drumul lor, încât drumul le-a fost numai o floare.

Primarul capitalei[34] s-a apropiat atunci de domnitor, aducându-i pâne şi sare, după obiceiul străbunilor, şi l-a salutat cu vorbe frumoase, amintind cât de cu drag a sărit oştirea la hotare, câte lipsuri şi greutăți a îndurat în țară străină, cum s-a luptat şi şi-a vărsat sângele cu atâta

[34] Primar al capitalei era la acea dată C. A. Rosetti.

bărbăție, că de acum înainte e neclintită soarta României şi vegheată neatârnarea ei.

A spus că țara poate fi mândră de oastea sa, care a deşteptat din morți fala numelui românesc. Că toate acestea le-a făcut oştirea sub înțeleapta cârmuire a domnitorului. Şi apoi: „Grivița, Rahova, Smârdan vor spune veşnic de-acuma trecătorilor vitejia poporului român, pe care nu-l cunoşteau destul de bine nici vecinii, nici străinii. Acele locuri au arătat lumii că brațele care au purtat sapa ştiu pe câmpul de luptă să poarte şi arma."

Au mai vorbit apoi şi alții.

Domnitorul le-a mulțămit şi le-a zis:

„În numele vitejilor oşteni, vă mulțumesc din toată inima pentru strălucita întâmpinare ce le-o faceți şi pentru cuvintele cele pline de iubire de țară şi de neam, pe care le-ați spus.

Da, țara poate să fie mândră de fiii săi. Cu încredere au mers în luptă, şi ca voinici s-au întors. De-acum înainte să fie liniştită scumpa noastră țară: un popor care şi-a vărsat sângele pentru neatârnarea sa va lupta cu vârtute ca să trăinicească şi să trăiască iubita noastră țară, cea de sine stătătoare."

Apoi oştirea, în frunte cu domnul, a intrat în oraş, pe podul Mogoşoaiei, care s-a numit de-atunci Calea Victoriei[35]. El a

---

[35] După războiul de independență, în amintirea luptelor şi a eroismului armatei române, au fost schimbate şi alte nume de artere principale din Bucureşti: Calea Târgoviştei a devenit Calea Griviței, Podul de Pământ a devenit Calea Plevnei, Calea Craiovei (fostă Podul Calicilor) a devenit Calea Rahovei, strada Germană a fost numită Smârdan, iar alte două străzi importante au primit numele Calea Călăraşilor, respectiv Calea Dorobanților. Pentru a aminti eroismul unor ofițeri şi soldați, amintiți şi în paginile cărții de către Coşbuc, mai multe străzi au fost de asemenea numite: maior Dimitrie Giurescu, maior Gh. Şonțu, căpitan Grigore

mers de-a dreptul la statuia lui Mihai Viteazul, a domnului celui neastâmpărat şi dătător de spaimă turcilor, şi a pus o coroană de stejar pe capul viteazului domn.
De-aci apoi oştirea s-a împrăştiat prin oraş şi de-acum a început serbarea mulţimii, au cântat muzicile ostăşeşti şi lăutarii prin toate pieţele, s-au întins hori pretutindeni şi era o bucurie de negrăit. Câţi părinţi, şi fraţi, şi necunoscuţi nu plângeau acum de bucurie că li s-au isprăvit cu bine grija şi temerea ce-o aveau pentru ai lor cei duşi departe! Câtă bucurie avea ţara întreagă, că li s-a făcut şi românilor parte, cu puterea lui Dumnezeu, să-şi vadă oştirile intrând cu biruinţă în capitală, lucru de care n-au avut ei parte mai mult de-o sută de ani, iar cei bătrâni nici n-ar fi visat că pot să-l mai vadă în viaţa lor!
Domnitorului şi flăcăilor noştri le suntem datori puterea şi mărirea ţării de astăzi.
Fala noastră este cumintele şi chibzuitul nostru domn, iar fala domnului este oştirea cea vitează, pe care el a dus-o cu atâta bărbăţie în luptă. Iubire fără margini li se cuvine, iubire şi recunoştinţă de-a pururi, că din neamul nostru s-a făcut un neam ştiut şi din ţara noastră, ţară de viteji.

ŢARA

1. Vrajba între noi şi turci

Gănescu, căpitan Nicolae Valter Mărăcineanu, loc. Dumitru Lemnea, sergent Nicolae Ion ş.a.

I

Atunci când s-au adunat oştirile noastre, în primăvara anului 1876 – cu un an înainte de începerea războiului –, nu ştiam nici noi anumit ce încurcături va aduce vremea şi nu ştia nimeni.

Se zvonise încă din toamna anului trecut că ruşii vor porni război asupra turcilor. Mai toţi creştinii din împărăţia turcească se răzvrătiră; iar turcii, după obiceiul lor, au fost haini cu răzvrătiţii. Pe bulgari i-au spânzurat cu grămada şi i-au ars de vii; pe sârbi i-au bătut chiar şi după ce ei căzură în genunchi, cerând pace şi iertare.

Cât au ţinut răscoalele acestea, noi am dus-o tot într-o grijă. De o parte, sârbii şi bulgarii, trăitori în ţara noastră, s-adunau pe ici, pe colo, alcătuind bande, cu gândul să treacă vrăjmăşeşte peste Dunăre asupra turcilor. De altă parte, sârbi şi bulgari, însemnaţi pe răvaşul turcului, fugeau de frica morţii în ţară la noi. Şi pe deasupra, ruşii, aţâţători la răscoală, umblau prin satele noastre, îndemnând ţărănimea să sară cu armele într-ajutorul sârbilor şi bulgarilor.[36]

Turcii, sub cuvântul că urmăresc pe răzvrătiţii fugiţi la noi, ori că voiesc să împiedece alcătuirea de bande sârbeşti şi bulgăreşti, puteau să intre dintr-o zi într-alta în ţara românească, revărsându-şi oştile peste Dunăre.

Noi ne străduiam să fim curaţi şi limpezi ca lumina soarelui. Nu dam nici un ajutor răzvrătiţilor de peste Dunăre, dimpotrivă alungam din ţară pe cei ce voiau să ne turbure

---

[36] Revoltele antiotomane au început în Balcani în anul 1875. În mai 1876, câteva sute de voluntari bulgari, conduşi de Hristo Botev, au trecut din ţara noastră la sud de Dunăre, purtând lupte cu trupele otomane. În vara aceluiaşi an, în Oltenia şi Mehedinţi au fost găzduiţi şi trataţi mai mulţi refugiaţi şi răniţi sârbi.

liniştea, iar pe cei ce năzuiau de peste Dunăre la noi, îi opream cu puterea să intre în țară.

Eram destul de amărâți, văzând cumplita soartă a creştinilor din Turcia. Dar nu puteam să le facem nimic într-ajutor. Noi aveam nevoie de linişte şi, când ne aduceam aminte de câte a mai îndurat biata țară după urmele războaielor, ni se îngrozea sufletul.

Ne era lesne şi nouă să ne răzvrătim, în rând cu celelalte neamuri creştine. Răzvrătirile însă aduc totdeauna neorânduială şi sărăcie în țară, dacă nu sânge şi foc. Iar de sânge şi de omor ne era acru sufletul. Răzvrătirea noastră ar fi țintit la ştergerea birului ce-l plăteam turcilor. Am mai încercat noi de multe ori lucrul acesta, iar sfârşitul a fost că turcii ne-au strâmtorat cu oştile şi ne-au liniştit, mărindu-ne birul, ca pedeapsă pentru răscoală.

Era cu putință s-o pățim şi-acum aşa. Cel slab nu duce frică numai dintr-o parte, şi noi nu duceam numai grija turcilor. De un duşman, de turc, ne-am fi scăpat mai de mult, dar am avut pe de lături alții, cari ne vorbeau în gură cu *Dumnezeu,* şi la inimă cu *dracul.*

Şi astfel, de groaza pustiirii ce ne-ar fi ajuns după o răzvrătire neizbândită, noi am stat pe loc. Se încrezuseră în noi stăpânirile Europei şi ne-au scos cu de-a sila din mâna turcilor, înainte cu vro douăzeci de ani[37], şi cum era să ne arătăm nevrednici de bunătatea stăpânirilor, ținându-ne de răzvrătiri şi de certuri? Eram buni-bucuroşi că aveam putință să ne vedem în linişte de casa noastră; ne dase Dumnezeu oameni cu minte luminată şi cu suflet românesc, cari se luptau pentru bunăstarea țării, ne găsirăm un domn

---

[37] Coşbuc face trimitere la puterile garante pentru unirea Principatelor române şi la condițiile stabilite, în 1858, în cadrul Conferinței de la Paris.

chibzuit şi temeinic la fapte. Şi ne vedeam de trebile noastre, pe câtă vreme ţara turcească ardea de focul răzvrătirilor.

//

Românul, care din păţania lui a scos în lume zicătoarea: „Tu-i dai lui bună ziua, şi el te înhaţă pe tine de chică", parcă s-a gândit la purtarea de-atunci a turcilor cu noi. Ei chiar dintru-nceput ne-au arătat toate chipurile duşmăniei, fără să le dăm măcar bănuială că ne trage inima să le facem răul. Noi nu ştiam cum să le ieşim înainte cu plin şi să le dăm dovezi că nu părtinim pe creştinii răzvrătiţi, iar turcii, în loc să se bucure, se luau după noi cu ciomagul.

În loc să ne dea ajutor, ei ne puneau piedeci; când ceream să ne sprijinească întru depărtarea războiului de hotarele lor, ei se străduiau să-l apropie.

Au început apoi să-şi bată joc de noi şi să ne facă de ocară. Începură să ne numească ţara „moşie a sultanilor" – iar noi, robii lipiţi ai pământului – lucru tot aşa de adevărat, ca şi când ar fi spus valea Călugărenilor, unde i-a potopit Mihai Viteazul, e locul lor de rugăciune. Iar pe domnitorul nostru îl socoteau ca pe un paşă de al lor, căci i-au poruncit să plece cu oştile şi să le împreune cu ale unui serdar turc, punându-se sub stăpânirea acestuia.[38]

După ce făcurăm legământul cu ruşii, prin care statorniceam trecerea lor prin ţară, oştirile noastre s-au dat îndărăt din calea ruşilor, aşa ca să nu dea ochi unele cu altele. Prefecţilor şi tuturor slujbaşilor ţării li s-au dat porunci să fie cuviincioşi cu ruşii, ca şi cu nişte drumeţi, dar mai departe să n-aibă nici un amestec cu ei şi să se

---

[38] Constituţia otomană promulgată la 11/23 decembrie 1876 limita independenţa ţării noastre şi stipula transformarea ei într-o „provincie privilegiată" supusă Porţii otomane şi hotărârilor acesteia.

poarte ca şi când nici nu i-ar vedea. Asta o făceam ca să înţeleagă turcii că nu ţinem cu ruşii. Şi ca să înţeleagă şi mai lămurit că vrem pacea şi ne ferim chiar şi de bănuieli, domnitorul nostru a poruncit oştirilor de pe marginea Dunării să se retragă spre inima ţării, ca să nu întărâtăm pe turci cu şederea oştirilor în vederea lor şi ca să le tăiem bănuiala că pândim la hotare vremea războiului.

Nici asta n-au voit s-o înţeleagă. Ba ne-au făcut-o şi mai cu dinadinsul. Văzând malul Dunării fără oştire, au început să trimeată cete de başibuzuci ca să ne aprindă satele, să ucidă pe bieţii dorobanţi de la pichete. Noaptea veneau în luntri cerchezi, având peste bluze haine ţărăneşti, şi ucideau pe păstorii români de prin bălţile Dunării, le luau turmele cu grămada, omorau pe săteni şi duceau cu ei avutul ţăranilor. Înaintau cale de-un ceas înăuntrul ţării şi aprindeau bucatele de pe câmpie, spurcau bisericile, băgând în groază lumea.

Cât erau zilele de mari, pe Dunăre alergau corăbii de război de-ale turcilor, şuierând şi umplând văile de vaiet. Vasele încărcate cu grâu, cu porumb şi cu alte mărfuri de-ale proprietarilor români şi de-ale negustorilor se ascundeau cu groază prin porturile noastre. Dar vapoarele turceşti au început să intre prin porturi, robind vasele române şi ducându-le în porturile turceşti. Pe câte nu le puteau duce, le ungeau cu petrol şi le aprindeau.

Oricât de răbdătoare să-ţi fie firea, la vederea atâtor răutăţi trebuie să-ţi pierzi cumpătul. Ne-am ţinut firea, cu toate acestea, şi n-am sărit cu răul.

Oştirea însă a scoborât de la munţi iarăşi la Dunăre şi s-a întins de-a lungul ei, stând mai îndesată în faţa cetăţilor turceşti, ca să ne apere ţara de cerchezi şi de başibuzuci. Totodată, s-a dat poruncă să se concentreze fără preget toate oştirile noastre, din tuspatru contingentele, să s-adune miliţiile, să se alcătuiască garda naţională din cetăţeni, ca

să apere oraşele, să se puie în mişcare ţara întreagă, ca în zile de primejdie.
Asta era pe la începutul primăverii. Noi n-aveam gânduri de bătaie, dar era de văzut că turcii ne vor împinge până la cuţite. Şi ne-au împins.
În vremea aceasta, oştirile ruseşti se adunau mereu-mereu, curgeau de pretutindeni spre Dunăre, unele trecură în Dobrogea, altele s-apucară la luptă din tunuri cu vapoarele turceşti, cari le ţineau închis drumul Dunării, altele se întindeau nesfârşit şirag pe malul râului, iar o seamă îşi făceau pod la Zimnicea, ca să răzbească în Bulgaria. Şi cu cât veneau mai multe, cu atâta oştirile noastre se îndesau spre Oltenia, împinse parcă de ale ruşilor.
Astfel, pe la sărbătoarea Sfântului Gheorghe, tot malul Dunării era numai o negură de oşti. Cât e de lung malul de la Galaţi până la Giurgiu şi înainte până la Zimnicea, erau numai ruşi, iar de la Zimnicea până la Turnu-Severin numai români.
Noi steteam numai de pază, ca să nu vie cerchezi şi bande de turci să ne pustiască ţara; şi de strajă, ca să urmărim gândurile lui Osman din Vidin: dacă el ar fi încercat să-şi treacă oştile în ţară la noi, să-l dăm pe mâna ruşilor.
Noi n-am tras nici cu tunul, nici cu puşca spre turci decât numai la întâmplările de noapte, când încercau tâlharii turci să străbată pe furiş la noi.

///

Astfel oştirile lui Osman, pe malul turcesc, şi-ale noastre, dincoace de Dunăre, au stat multă vreme liniştite.
Dar într-o marţi – 26 aprilie, a patra zi după Sfântul Gheorghe – o bubuitură puternică zgudui valea Dunării şi un nor de fum se ridică de pe zidurile Vidinului.
Osman-paşa trăsese cu tunul în Calafatul nostru. Oştirile române au înmărmurit. Ghiuleaua lui Osman, azvârlită fără

să-i fi dat noi prilej, însemna duşmănie şi război. Dar poate că Osman a tras cu tunul din greşeală, crezând că are oşti ruseşti în faţă.

Ai noştri ridicară deci, cât putură de sus, steaguri româneşti, ca să le vadă Osman din Vidin.

Osman le-a văzut şi a tras a doua oară. Asta însemna că n-a greşit.

După a doua ghiulea, ridicară ai noştri steaguri albe, semn al păcii şi al liniştei. Osman le-a văzut, dar a tras a treia oară şi-a aprins vama din Calafat.

A tras apoi a patra oară, lovind cazarma noastră şi dărâmându-i coperişul. Românii îi lăsară să mai tragă o dată, ca să se ştie lămurit că nu ai noştri au început, ci Osman, şi că au răspuns numai după a cincea lovitură, cum cer legile războiului.

Osman a tras şi a cincea oară, şi-atunci un tun al nostru, din bateria numită „Ştefan cel Mare", a răspuns. Osman şi-a îndesit loviturile, iar ai noştri au izbit tot mai cu nădejde, întâi în corăbiile turcilor, apoi în zidurile cetăţii, şi-n urmă asupra oraşului, aprinzând câteva case.

Ciudate întâmplări mai aduce vremea! Noi la Vidin am început războiul, aici am tras cel dintâi foc; şi, după nouă luni de zile, dup-atâtea locuri străine bătute de noi, la Vidin am încheiat războiul, căci asupra lui am tras cel din urmă foc. Şi apoi aşa a fost scris, că ghiuleaua cea dintâi, solul duşmăniei noastre, să fie din bateria ce poartă numele domnului celui mai neîmpăcat duşman al turcilor, a lui Ştefan Voievod.

Acesta a fost începutul. De-aci înainte, turcii au bătut cu tunurile necontenit malul nostru.

A doua zi, miercuri, turcii din Vidin au tăcut, dar au început într-altă parte, la Giurgiu.

A treia zi, joi, au început cei din Turtucaia să ne bată Olteniţa. Aici s-a întâmplat un lucru care arată necredinţa turcului.

Era pe la amiazi când au început să ne împroaşte cu ghiulele, şi se-ncinse o luptă crâncenă. Două corăbii turceşti s-apropiară pe lângă mal şi izbiră pe de lături bateriile noastre, cari erau silite să ţie piept şi cu corăbiile, şi cu tunurile de peste râu. Tunurile noastre au dărâmat în Turtucaia mai multe case şi-au aprins şi o biserică turcească. Atunci ridicară turcii pe cetate steagul alb al păcii, cerându-ne mila. Tunurile noastre şi-au contenit focul. Dar, când au crezut turcii că ne pot lovi pe neaşteptate, săriră deodată la tunuri deschizând asupra noastră un foc cu mult mai puternic decât mai înainte. Supăraţi şi mâniaţi de mişelia turcilor, românii au trăsnit fără milă în Turtucaia, aprinzând alte case şi pustiind aşa de rău oraşul, încât turcii ridicară a doua oară steagul alb. Dar acum românii nu le-au dat crezământ şi-au bătut înainte cu tunurile până în noapte.

Au sărit şi dorobanţii cu puştile, izbind în oastea turcească de pe lângă cetate. Au fost răniţi atunci vro doi dorobanţi; aceştia au fost cei dintâi români în carnea cărora a intrat glonţ duşmănesc.

Patru zile de-a rândul, turcii din Turtucaia nu s-au astâmpărat deloc, trăgând cu multă mânie asupra Olteniţei; ispiteau tăria oştirilor puse ca pază într-aceste două locuri. Noi steteam temeinic şi turcii n-au isprăvit nimic. Degeaba băteau cât era ziua cu tunurile şi cu puştile; degeaba căutară prilej, într-o noapte, să treacă în şase corăbii oştire de-a lor la Smârda[39], venind tâlhăreşte, de către ziuă.

---

[39] Smârda nu este consemnată în nomenclatorul localităţilor româneşti, dar existenţa, în Teleorman, a satului Smârdioasa ne face să credem că nu ne aflăm în faţa unui nume reprodus greşit de către autorul cărţii.

Românii auziră zgomotul – de văzut, nu vedeau nimic – şi i-au lăsat pe turci să se apropie de mal, apoi au început să trăsnească într-înşii de aproape. Câți or fi rămas în Dunăre, Dumnezeu ştie, că nici la mal n-au ajuns corăbiile, nici locului nu steteră.

A cincea zi sosi din josul Dunării o corabie cât un munte, se opri în mijlocul râului şi începu să dea cu tunurile în noi, deodată cu cele din cetate. Iar de pe dealurile Turtucaiei, de prin vii, pedestrimea ochea în dorobanți. Românii, îndârjiți de-atâta foc, au sărit cu toată puterea la tunuri. Şase tunuri au luat în primire corabia şi-au sfărâmat-o; iar altele vro şase tunuri s-au tot gâlcevit cu pedestrimea turcilor şi, după vro cinci ceasuri, au risipit-o. Iar celelalte tunuri au bătut spre cetate şi spre oraş şi, după puțină vreme, aprinseră cetatea. Mai în urmă au izbucnit flăcări din oraş; iar turcii, văzând că Turtucaia arde, au încetat focul şi s-or fi gândit iarăşi la steagul alb, dar ai noştri bătură înainte.

Tot în ziua asta o corabie turcească s-a apropiat de întăriturile noastre de la Islaz şi le-a izbit. Românii au pus pe fugă corabia, sfărâmând-o. Aici, la Islaz, a murit, rupt în două de un obuz, sergentul Florea Blejanul, dintre dorobanții de la pichet. El e cel dintâi oştean ucis în război, cu el se începe şirul cel lung de morți, cari au mărturisit pe ceea lume libertatea românilor şi-au dus veste despre redeşteptarea noastră.

2. Neatârnarea

IV

La 10 mai 1877, țara noastră s-a rostit neatârnată. Această zi, de 10 mai, e cea mai mare şi mai frumoasă dintre sărbătorile neamului românesc. Ea are o întreită

însemnătate, că trei lucruri mari şi hotărâtoare ale sorţii noastre s-au petrecut într-această zi.

În vremile măririi noastre, stema domnească a românilor era purtată de voievozi vrednici şi cu iubire de neam. De pe capul lor trecea pe capul fiilor ce-i aveau, şi era linişte în ţară şi stema noastră dătătoare de spaimă printre duşmani.

Dar ne-au ajuns vremile urgiei păgâneşti, când turcii smulgeau cu de-a sila coroana de pe capul domnilor noştri, punând-o pe capul cui le plăcea lor. Iar în urmă, turcii şi-au făcut bătaie de joc din coroana noastră; o zvârleau pe drumuri şi, cine se scula mai de dimineaţă şi punea mai întâi mâna pe dânsa, acela ne stătea domn.[40]

Şi se îngrămădeau asupra ei toţi veneticii, şi se împingeau şi se certau, şi umblau în calea sultanilor cu şoapte şi cu bani, şi se perindau, aduşi de vânturi, la domnia ţării ca vremea rea cu cea bună în zilele toamnei. Şi din mâni rele ajungea domnia în şi mai rele mâni, şi biata ţară noastră, fugind de ploaie, da de noroaie şi, când se credea scăpată de un rău, se pomenea cu zece din nou izvodite.

Schimbarea domnilor e bucuria nebunilor, şi două mutări de locuinţă te păgubesc ca şi când ţi-ar fi ars casa o dată. Iar nouă ni se topise sufletul, cum ne tot ardea casa în cap prin mutarea nesfârşită a domnilor. Şi ne-am luptat, şi am alergat, s-ajungem în rândul stăpânirilor înţelepte şi s-avem domnie statornică. După unirea Munteniei cu Moldova, sub domnul Cuza, am bătut la toate uşile domnilor puternici din Europa ca să ne mântuie de răul schimbării domnilor, să ne dea temeinică aşezare în scaun şi să ne vedem iarăşi stemele domniei, ca în veacurile vechi, trecând, la moartea tatălui, de pe capul cărunt pe tinerul cap al fiului său. Căci

---

[40] Coşbuc se referă la practica fanariotă de cumpărare a dreptului de a ocupa scaunul domnesc de la Înalta Poartă prin intermediul funcţionarilor cu influenţă din capitala Imperiului turcesc.

numai atunci sânt stemele cinstite şi iubite de ţară şi cu vrednicie purtate de domni, când de la tatăl cel străduitor să le lase, întregi şi neştirbite, fiului său, ele trec în linişte la fiu, care de mic s-a obicinuit cu ele şi le cunoaşte ca odoare rămase din părinţi şi din strămoşi. Dar nu când sânt cu mânie azvârlite în drum, rupte şi batjocorite de cel ce e silit să le părăsească, şi ridicate de jos cu hohotele de râs ale celui ce se împiedecă de ele.

Şi nu eram noi neam aşa de ticălos, ca să ne urgisească Dumnezeu într-atâta de mult şi aşa de multă vreme. Cu ajutorul lui şi cu străduinţa noastră, ni s-a îndeplinit dorul şi am întors vremurile vechi şi păsurile sorţii.

La 10 mai 1866, s-a urcat în scaunul domniei româneşti prinţul Carol, ca domn statornic şi fără clintire din partea turcilor, şi cu aşezământul ca stemele domniei să treacă din tată la fiu. Nu ni l-a dat nimeni cu de-a sila; noi l-am ales de bunăvoie şi după bună chibzuinţa noastră. Ne-am gândit că, dacă alegem domn pe un om de-ai noştri, român, îndreptăm numai pe jumătate răul şi că tot mai lăsăm o rămăşiţă de foc şi de boală, şi că din scânteia mică s-aprinde focul mare, precum din puţină sămânţă de boală vine la urmă perirea. Ca să nu dăm prilej, nici cât un fir de păr, să ne certăm iarăşi noi de noi pentru domnie, ne-am adus un domn de neam străin. Şi cu asta am pus sfârşit tuturor nădejdilor trufaşe şi pornirilor nebune. Că de-am fi ales domn român, s-ar fi pornit iarăşi ca de-atâtea ori certurile aducătoare de ucidere între fraţi: mulţi socotindu-se ori mai buni decât domnul, ori având mai multă dreptate după vrun moş de-al strămoşului lor, să prindă scaunul ţării, ori ascultând de şoaptele duşmanilor ţării, ori făcând numai ca ispititul care zice: „De ce el, şi nu eu?”

Iar un domn străin, dintr-o seminţie de oameni puternici şi stăpânitori de ţări, ne stă pavăză puterii noastre. El avea putinţă să ne ajute nu numai cu mintea şi cu sabia, dar şi

cu vaza seminției sale, cu hotărâtorul cuvânt al ei, căci cine are rude tari e tare însuşi.

V

Şi aşa, ziua de 10 mai 1866 este pentru noi începutul domniei româneşti statornice şi trainice. Dar tot mai eram legați de turci, prin legământ jurat, şi nu eram întru toate, ci numai în multe stăpâni de capul nostru.

Iar acum, după ce vremile aduseră încurcături şi războaie şi după ce turcii singuri şi-au călcat jurământul şi ne-au împins spre prăpastie, purtându-se cu noi nu cum trebuie să te porți cu oameni legați de tine, ci cum te porți cu aceia pe cari vreai să-i rupi şi să-i depărtezi de tine, noi am sărit să tăiem cu sabia funiile, „cu cari ne legaseră turcii de coarne". Ne-au bătut cetățile, ne-au aprins satele, au tras cu tunurile în noi. După cea dintâi ghiulea azvârlită din Vidin de Osman-paşa, noi am fost în drept să ne călcăm jurământul şi să spunem lumii că nu mai voim s-avem cu turcii nici în clin, nici în mânecă, că suntem de-atunci stăpâni peste faptele şi voința noastră, stăpâni fără mărginire şi piedică nici dintr-o parte.

Dar am aşteptat până în ziua de 10 mai.

Într-această zi voiam să ne rostim neatârnarea noastră, ca s-adăogăm acestei zile o nouă strălucire, ca să ne fie îndoită sărbătoare.

Şi a şi fost mare sărbătoare a neamului ziua când am vestit lumii ruptura noastră cu turcii. Şi de-a pururi va fi sărbătoare, cât va trăi suflare românească pe pământ.

Patru sute de ani am aşteptat noi ziua aceasta. Pentru ea s-au luptat marii voievozi ai noştri, pentru ea s-a vărsat atâta sânge românesc prin toate văile țării, sute de ani. A sosit târziu această zi, dar a sosit măreață.

Întreaga țară a chiotit de bucurie la vestea că vulturul românesc, care stătea pân-acum întins pe țărână, țintuite

având aripele cu suliți turceşti ca să fie ținut locului, în zvârcolirea lui s-a smuls din suliți şi, scuturând praful de pe aripi, s-a-nălțat spre ceruri.[41] În ziua de 10 mai a fost veselie de-a lungul țării, prin toate oraşele şi satele; iar în capitală însuflețirea a fost aşa de mare, încât, ascultând ce-ți spun oamenii, îți vine să crezi că toate au fost numai într-o poveste.

Era ziua suirii în scaun a domnitorului. În revărsatul zorilor, tunurile începură să bubuie cele 21 de lovituri ale sărbătorilor. Toate drumurile erau numai steaguri şi flori, şi pretutindeni lume, şi orăşenii şi mulțimea cea sosită de prin țară s-aduna spre dealurile Mitropoliei. Corpurile legiuitoare aveau să rostească ruptura românilor de turci.

Şi, după ce s-au rostit corpurile legiuitoare şi a ieşit domnitorul în mijlocul mulțimii, s-a umplut văzduhul de vuiet. Tunurile începură să bubuie din nou cel dintâi cântec al libertății noastre cântat de tunuri; clopotele tuturor bisericilor începură să-şi cânte rugăciunile, poporul adunat ura fericire domnitorului şi țării, şi fără sfârşit era chiotul lui, oştirea cutremura văzduhul cu urările ei, iar muzicile militare îşi amestecau sunetele de marş cu nesfârşitele glasuri de pretutindeni.

Şi-n vreme ce la Dunăre urlau tunurile româneşti, ducând spaima prin cetățile turceşti şi zguduind linişstea văilor, alte tunuri, în capitală, vesteau veselia şi zilele libertății. Iar domnitorul nostru, în mijlocul oştenilor săi, toți în arme sclipitoare, rosti câteva vorbe, aducându-le aminte că acum, când turcii cu românii stau piept la piept, toată țara se uită cu grijă la oştire şi numai în vitejia ei nădăjduieşte mântuire. Apoi le-a arătat steagul care era în mijlocul lor, legându-le de suflet neclintită iubire de neam şi de țară şi

---

[41] Este desigur o formulare metaforică a câştigării independenței de sub stăpânirea turcească, bazată pe prezența vulturului în stema țării.

apărarea steagului. Apoi i-a îmbărbătat să meargă cu inima înainte, căci în curând însuşi el, căpetenia lor, îi va ajunge din urmă şi se va duce-n război alături cu dânşii.

VI

Pe malul Dunării, la Siliştioara, lângă Corabia, se-ntinde o câmpie largă şi netedă. Podul pe care-l făcuseră oştirile noastre ca să treacă Dunărea era rezemat cu un capăt tocmai în câmpia aceasta.

Rând pe rând s-adunară pe câmpia Siliştioarei toate regimentele cari aveau să treacă Dunărea şi aşteptau ziua plecării. Această zi era o duminecă.

Sâmbătă, cât a ţinut ziua, preoţii de prin satele vecine au împărtăşit cu sfintele taine pe soldaţi, i-au îmbărbătat cu vorbe puternice şi înălţătoare, să se lupte vitejeşte, să n-aibă frică şi să fie cu încredere în Dumnezeul neamului nostru şi-n Hristos, cu al cărui trup şi sânge se-mpărtăşiseră.

Noaptea de sâmbătă spre duminecă au petrecut-o soldaţii prin satele apropiate, prin corturi şi pe câmpie. Până târziu în noapte ofiţerii au stat cu flăcăii, îmbărbătându-i şi dându-le sfaturi. Voinicii, roată pe lângă focuri, au stat de vorbă până-n zorii zilei, făcându-şi unul altuia îndemnări spre bărbăţie, râzând de cei ce s-arătau îngrijaţi şi împrietenindu-se mai mult unii cu alţii, căci orişicum, în faţa unei primejdii ce vine, simţi nevoie de-a te alipi şi a căuta sprijin în semenii tăi.

A doua zi, duminică, oştile se-nşirară în linii de-a lungul şesului, batalioane lângă batalioane şi stoluri de călăreţi lângă stoluri. Era o zi frumoasă de august, senin şi cald, şi câmpia sclipea în razele soarelui de armele flăcăilor noştri. Câmpia era plină de lume, de ţărani şi de târgoveţi, de preoţi şi de soldaţi, de femei şi de copii. Erau părinţii ostaşilor, erau fraţii şi rudele lor, erau prietenii şi cunoscuţii, erau nevestele şi copiii lor.

Din văi şi din câmpie, din oraşe, din sate şi din creştetul munţilor veniseră românii, de pretutindeni, ca să vadă trecerea oştirii.

Ţăranii de pe câmpul Bărăganului erau în amestec cu cei de pe plaiurile Câmpulungului, şi cei din munţii Gorjului şi-ai Mehedinţilor se-nvălmăşeau cu ciobanii de pe culmile Vrancei. Femei în portul de pe valea Prahovei, alături cu neveste de pe văile Bârladului, furnicau pe câmpie printre femei sosite din fundul codrilor de la Suceava şi de pe apele întunecate ale Oltului.

Mamele îşi căutau fiii, nevestele – bărbaţii. Unele aduseră în traiste merinde pentru ai lor, altele bani adunaţi cu multă trudă. Şi toţi, şi toate alergau să-şi ia rămas-bun de la oamenii care plecau, poate, ca să nu se mai întoarcă niciodată.

Ici vedeai o mamă, rezemată cu capul pe pieptul băiatului ei, plângând cu hohot şi, în durerea ei de mamă, văzându-l mort de pe acum şi iertându-l ca pe cei îngropaţi. Dincolo vedeai altă mamă, mai cu suflet, cum scoate din traista ei lucruri şi le aşază în raniţa flăcăului, ba o cămaşe cusută cu flori, ba o batistă, ba fel de fel de nimicuri, pe cari o inimă de mamă le crede de multă trebuinţă, mai ales într-o ţară străină.

Dincolo un tată, bătrân şi sprijinit pe cârje, îşi sărută băiatul şi, cu lacrămile-n ochi, îl dezmiardă pe frunte şi iar îl sărută, dându-i poveţe, parcă presimţind că unul din doi va muri în curând şi că n-au să se mai vadă. Ici un bărbat, voinic şi în puterea vârstei, îmbărbăta pe băiatul său, care sta cu capul în pământ, şi-i zicea glumind: „Ia, taci şi fii cu suflet, Ioane! Nu mor toţi câţi se duc la război! Poartă-te bine şi să-mi aduci un pistol turcesc, că mult aş mai da să mă văd cu unul!”

Dincolo, în gloată, alt bărbat îşi împinge femeia, care se boceşte întruna pe lângă copilul ei, stăruind cu vorba: „Mai

astâmpără-te, femeie, nu strica inima băiatului cu bocetele tale! O să se întoarcă sănătos acasă şi căprar!”
Pretutindeni vedeai dorobanți, mai în vârstă, strângându-şi copiii în brațe şi dezmierdându-i, parcă să-i omoare; pretutindeni neveste cu copiii-n brațe şi cu bărbații lor de mână. Ici: „Poartă-te bine, Ileano! Şi dacă o fi să nu mă mai întorc, ai milă de copiii noştri!” Dincolo: „Roagă-te de frate-meu să te ajute şi el ca să-ți aduni porumbul, şi peste iarnă ajută-te cum te-o îndrepta Dumnezeu!” Mai încolo glume: „Ei, căpitane! Să-mi aduci un fes, ori trimite-mi-l cu telegraful!” – „Ehei! las pe mine! O să mă vezi fumând cu ciubucul lui Osman şi, când oi da cu puşca printre turci, o să-i fugăresc până în Țarigrad!”
Şi pretutindeni lacrămi amestecate cu râsete, glume cu vorbe jalnice.

VII

Deodată trâmbițele începură să sune şi soldații să-şi ia locul în liniile lor, înaintând până în mijlocul câmpiei, la loc larg, unde era ridicat altarul.
Un cort mare, împodobit cu frunze de stejar şi cu steaguri, în mijloc cu un pristol, pe care stetea evanghelia, potirul şi semnele credinței creştineşti; acesta era altarul. Împrejurul lui, generalii oştirilor, sfetnicii țării şi multă altă lume într-adins venită să vadă plecarea oştilor. Iar în fața cortului, domnitorul nostru, căpetenia armatei române, înconjurat de ofițerii povățuitori.
Episcopul Râmnicului, părintele Atanasie, ajutat de toți preoții regimentelor şi de alți preoți de prin satele învecinate, făcu slujba dumnezeiască, cerând ajutorul Domnului celui vecinic şi atotputernic.
Apoi episcopul cuminecă pe toți ofițerii superiori şi pe oştenii cari nu se cuminecaseră încă. Apoi, în sunetul trâmbițelor şi-a muzicilor militare, se desfăşurară steagurile

regimentelor de curând alcătuite, iar episcopul le botează şi le stropi cu aiasmă. Apoi se desfăşurară steagurile tuturor regimentelor vechi de pedestrime şi toate fură binecuvântate.

În urmă, episcopul urmat de preoţi binecuvântă podul, sfinţindu-l, în cântecele de mărire ale chimvalelor şi trâmbiţelor, vorbi soldaţilor, îndemnându-i să-şi facă datoria către ţară şi către neam, îi binecuvântă pe toţi, urându-le cale bună, izbândă şi întoarcere cu bine.

Şi iarăşi sunară trâmbiţele, dând cunoscutul lor semn, şi iarăşi se îndesară la loc batalioanele şi stolurile, şi atunci sosi călare domnitorul în faţa oastei întregi. Un chiot de bucurie izbucni din piepturile soldaţilor, un „Ura!" din mii de guri, iar mulţimea de privitori de pe câmpie a sporit acest chiot.

Domnitorul trecu în galop pe dinaintea tuturor batalioanelor, apoi străbătu printre rânduri, şi în urmă, oprindu-se la mijloc, vorbi soldaţilor. El spuse cam acestea: „Oşteni! Ţara v-a chemat sub steaguri, ca s-o apăraţi de urgia turcilor, cari ne ameninţă că vor trece în ţară la noi s-o puie sub sabie şi foc. Aţi alergat la steaguri, lăsându-vă casa şi masa, aşa cum se cuvine oamenilor cari pricep că de la vrednicia lor atârnă fiinţa neamului românesc! Înainte dar, şi lumea să ne judece după faptele noastre! Ne vom bate alături cu ruşii, toţi la un loc, stând sub porunca mea! Pe unde-au trecut biruind strămoşii noştri, apărători ai legii străbune şi-ai neamului român, pe-acolo veţi trece voi! Fiţi bărbaţi! Şi ajută-ne Dumnezeu să ne întoarcem biruitori acasă, în ţara noastră, în ţară liberă şi înălţată prin vitejia voastră!"

„Să ne-ajute Dumnezeu!" strigară oşteni şi popor.

Muzicile militare începură să cânte marşuri, tobele începură să-şi cânte ropotul, trâmbiţele să sune ascuţit şi puternic. Ofiţerii zburau pe cai în fruntea batalioanelor, s-auziră

comande militărești, apoi un răpăit puternic de pași și oștirea începu să treacă podul.
Soldații cântau cântece vitejești și-și scuturau chipiurile-n aer, steagurile fâlfâiau pe deasupra mulțimii ce se pierdea-n depărtare pe pod. Apele Dunării scânteiau în lumina soarelui și ca fulgere albe sclipeau armele ostașilor, luciul oțel al săbiilor, al baionetelor și schija tunurilor.
Ce zi măreață! Trecuseră veacuri, întunecate veacuri de urgie asupra neamului nostru, de când n-au mai plecat oști românești în sunete de trâmbiță, ca să înfrunte mânia dușmanului.
Neam ales de Dumnezeu, dar năpăstuit de soartă și azvârlit de ursita cea neîngăduitoare în ghearele peririi! Cât de viteji au fost fiii tăi odată, cât de strălucite faptele lor! Și cum s-au stins toate, cum le-a cuprins negura uitării!
Dar acum s-a îndurat Dumnezeul dreptății și al popoarelor asuprite, reînviindu-ți din mormânt mărirea trecută și dându-ți puterea să răsfiri negura vremilor, ca să te arăți puternic și voinic în lumina cea de veci a soarelui libertății. Iată flăcăii țării noastre! Cu ce inimă bărbată se duc ca să-și arate puterea! Ei se duc, se duc...
Iar în urmă un murmur de glasuri, un freamăt de guri, al celor rămași pe câmpie, al părinților, al fraților, al mamelor și soțiilor, cari însoțeau cu inima și cu ochii tânăra oștire. Își mai trimeteau încă sărutări și urări, își mai luau rămas-bun de la ai lor, și cu ochii lăcrămați și cu inima înduioșată stăteau acolo nemișcați, urmărind batalioanele până ce trecură podul, până ce scoborâră de pe pod pe pământul dușmanilor, până ce se răsfirară pe câmpie dincolo, până ce se strecurară pe după dealuri și periră în urmă din vedere, departe, spre inima țării străine.
Sărmani flăcăi! Câți nu se vor întoarce dintr-înșii acasă! Și sărmani părinți, câți dintre voi vor avea norocul să-și mai vadă copiii, și, Doamne, în ce stare!

Dar fie ce-o fi! Ei sunt născuți pentru țara lor şi țara i-a chemat. Şi sânt români, şi românul nu se teme de moarte, se teme de ruşine. Acum sunt acolo unde e nevoie de brațe voinice, ca să-şi apere drepturile şi să restatornicească vremurile de mărire ale neamului nostru.
Dacă vor muri, îi vom plânge, dar nu ne va părea rău! Țara întreagă e cu ei, acolo, gândurile noastre îi urmăresc şi inima tuturor se roagă pentru dânşii. Dumnezeu să le ajute!

3. Încordările neamului

VIII

Este hotărât, după aşezământul de baştină al țării, că nici domnul, nici stăpânirea n-are voie şi putință să pornească războaie ori să facă vreun legământ cu altă stăpânire, dacă țara stă împotriva războiului şi a legământului. Şi iarăşi, fără de ştirea şi de voia țării întregi, nici domnul, nici stăpânirea nu pot nici să puie biruri pe țară, nici să cheltuiască fie numai cinci parale din banii visteriei.
Şi, după cum steteau lucrurile în primăvara anului 1877, țara avea să-şi rostească un mare cuvânt al ei.
Domnitorul şi stăpânirea hotărâseră să facem legământ cu ruşii şi să pornim războiul cu turcii. Iar războiul cere cheltuieli mari, şi în visteria țării nu erau bani; trebuiau puse biruri noi pe țară ca să avem cu ce purta războiul.
Dar n-a fost nimeni în țară, nimeni care să stea măcar pe gânduri ce să facă. Toți au sărit ca unul şi s-au alipit de domnitor şi de stăpânire.
Când a venit domnitorul în sfatul țării şi-a întrebat dacă se învoieşte țara cu războiul, lumea întreagă a văzut atunci ce nu mai văzuse de multă vreme la români.

Toți legiuitorii țării, şi cu ei deodată lumea adunată în sfat, săriră în picioare şi, în pornirea sufletului lor, s-au rostit într-un glas că tot ce va face domnitorul şi stăpânirea va fi bine făcut şi că țară, domn şi oaste vor fi una.
Domnitorul zisese: „Trebuie să cumpănim nevoile neamului, să nu ne abatem din drumul pe care au mers strămoşii noştri, să fim cu toții români cu inima şi, la nevoie, s-alergăm la brațul fiilor țării."
Iar sfatul întreg a strigat: „Aşa e, Măria Ta! Vrem războiul ca să mântuim neamul de jugul turcesc şi vom face ca strămoşii noştri, cari trăiau tot în războaie, apărându-şi țara!"
Iar când a zis domnitorul: „Eu cred că legiuitorii țării nu pot avea decât un singur gând, o singură voință, o singură țintă: binele mamei noastre a tuturor, binele României", atunci întreg sfatul a răspuns: „Măria Ta spui românilor că ajutorul să ni-l aşteptăm de la îndurarea Dumnezeului părinților noştri şi de la vrednicia fiilor țării, povățuiți fiind de înțelepciunea celor ce sunt în fruntea ei! Acesta e un strigăt dureros al inimii Măriei Tale, iar noi îl înțelegem şi-l împărtăşim! Şi vom fi cu toții alături cu Măria Ta."
Şi iarăşi a zis domnitorul: „Cât pentru mine, fiți încredințați că îmi voi face datoria. Din ziua în care m-am suit pe tronul atâtor domni străluciți, gândul lor e gândul meu: să înalț România şi să-i apăr drepturile. Fii bine încredințată, țara mea, că voi alerga în fruntea tinerei şi vrednicei oştiri şi îmi voi pune capul pentru împlinirea sfintei datorii."
Şi din nou au răspuns legiuitorii țării, cu nespusă bucurie în suflet, zicând: „Îți vom da Măriei Tale şi stăpânirii tot sprijinul, şi să nu te îndoieşti, Măria Ta, de asta, că vom fi cu sufletul întreg pentru dobândirea drepturilor țării."
Frumoase vorbe şi din mult adânc al inimii pornite!
Apoi, sfatul țării a încuviințat legământul făcut cu ruşii şi s-a rostit pentru ştergerea birului pe care-l dam turcilor.

Cu ce negrăit chiot de veselie au primit locuitorii țării vestea că milionul de lei, pe care până acum îl plăteau pe an sultanului, va fi cheltuit după gândul de veacuri al românilor. În loc să-l vâre turcii în lăzile lor, noi vom face cu leii birului plumbi, ca să-i azvârlim sub coastele păgânilor şi să-i învățăm minte cum au plătit strămoşii noştri birul, până a nu cădea cu totul sub stăpânirea turcească.

În urmă, sfatul țării a rostit vorba cea mai sfântă dintre câte sunt după Dumnezeu şi lege: neatârnarea țării! De patru veacuri aşteptam noi, românii, ziua aceasta, cum aşteaptă bolnavul contenirea junghiului, ori florile brumate răsărirea soarelui.

Prin aceasta, noi rupeam toate legăturile cu turcii, ne înapoiam drepturile vechi ale neamului şi ale țării. Nu le ceream: eram hotărâți şi ne simțeam tari să trecem peste Dunăre, la turci acasă, şi să ne scoatem drepturile cu puterea brațului. Zisese domnitorul odată către oştire: „Când eşti puternic şi dreptatea e pe partea ta, cea mai mare înțelepciune e să fii îndrăzneț."

Iar dreptatea era de partea noastră; puternici, cât ne trebuia ca să prindem pe turc de piept, eram. Acum trebuia să ne arătăm şi înțelepți.

Pentru purtarea cheltuielilor războiului, sfatul țării a încuviințat peste douăzeci şi cinci de milioane. Iar, când n-a mai fost cu putință să dea visteria bani, țara a împuternicit pe stăpânire să ia cu împrumut de unde va şti şi va putea, că țara va plăti la urmă.

Şi n-a fost mare nevoie de împrumuturi, căci țara singură a sărit într-ajutorul visteriei, adunând bani pentru oştire. Veți vedea mai târziu, când voi ajunge cu povestea la ajutoarele date de bunăvoie, cum au alergat cetățenii să dea fiecare cât putea, şi în chipul acesta s-au adunat bani ca să purtăm războiul.

A fost o pildă frumoasă de trăinicie a neamului, de credință şi de mândrie națională, că întreg neamul s-a rădicat deodată: unii apucând armele şi trecând în țara duşmanului, iar cei rămaşi acasă rupând bucățica de pâne în două şi trimețând-o jumătate celor ce se luptau. Săreau părinții şi frații, săreau prietenii şi cei cu iubire de țară, adunau ban lângă ban şi se făceau luntre şi punte ca să trimeată ce trebuie băieților noştri, bieții, ca să nu ducă lipsă în țară străină.

IX

Înălțătoare de inimi şi dătătoare de fiori a fost pornirea sufletelor prin sate şi prin oraşe.

Când a străbătut prin toate colțurile țării vestea că noi ne gătim de război şi că ne-am rupt de turci, s-a cutremurat de bucurie toată suflarea românească. Grijile câte le-aduce războiul au venit mai târziu; acum, la început, nimeni nu sta să-şi facă socoteala greutăților ce-aveau să ne împresoare, iar când ne-au împresurat, le-am biruit cu bărbăție şi cu inimă veselă.

Cei ce povestesc din văzute despre zilele acelea spun că se răscolise țara întreagă, cum se răscoleşte frunzişul pădurilor când bate vântul, şi-ți venea să plângi de înduioşare când vedeai atâta suflet în țăranii noştri.

Nu era o bucurie copilărească, în felul bucuriilor cari te cuprind fără veste şi, după scurtă vreme, te lasă iarăşi cum ai fost. Țara întreagă îşi da seama destul de bine de drumul anevoios pe care voia să plece, măsura lungimea drumului şi primejdiile lui. Dar era hotărâtă să plece şi să se lupte cu greutățile, bucurându-se că are prilej să arate lumii cum ştie să se lupte.

Întreg neamul nostru a tresărit într-o pornire de mânie, şi râdea, şi chiotea în mânia lui, căci vedea sosită ziua când îşi

va răzbuna tot amarul adunat în suflet de vro patru sute de ani.

Mai frumoasă dovadă nu se poate găsi în lumea asta decât purtarea dorobanţilor şi a călăraşilor în zilele de atunci, dovadă de iubirea de ţară a românilor şi de duhul vitejesc al lor.

Spuneau adecă răuvoitorii noştri că ţăranii de la plug – căci era primăvara – au să apuce codrii, când le va veni porunca să s-adune sub steaguri, că se vor resfira ca fumul, ca să n-ai de unde să-i aduni.

Şi-a fost cu totul altfel. S-au mirat străinii de buna rânduială şi de iuţeala cu care s-au adunat dorobanţii. N-au apucat drumul spre codri, ci spre cazarmă. Când a fost la apel, n-a lipsit nici unul, ba se adunară mai mulţi decât cei chemaţi. Veniseră de bunăvoie, nu câţiva, ci cu sutele. În optsprezece zile de la trimesul poruncii să s-adune, toţi dorobanţii erau întruniţi, îmbrăcaţi ostăşeşte şi rânduiţi în batalioane, parcă ar fi fost soldaţi de când lumea, şi erau şi porniţi pe drum către Bucureşti.

În optsprezece zile, care cum a primit porunca şi-a lăsat plugul în brazdă, şi-a pus la cale în pripă gospodăria casei, şi-a plecat sub steag. „Sânt de minune românii aceştia, ţăranii, zicea un general străin, şi este vrednic să trăiască un neam ca ei, aşa de grabnic şi de gata pentru ţară!” Şi într-adevăr, a fost de poveste în lume că domnitorul şi-a alcătuit o mare parte din oaste chiar pe vremea războiului! Am spus că s-adunaseră mai mulţi de câţi erau chemaţi. Din cei de prisos s-au alcătuit atunci în grabă alte opt regimente de dorobanţi şi unul de călăraşi – lucru de poveste în lume! –, aşa că în război a plecat de două ori mai multă ţărănime decât ştia stăpânirea că putea să plece. Tot aşa de sprinteni ca ţăranii şi tot aşa de gata să-şi apere ţara au fost şi târgoveţii.

Domnitorul, când a plecat la Giurgiu şi la Calafat, a văzut cu ochii săi cât de pornită era ţara spre război şi cât de îmbucurată. Pretutindeni el a fost întâmpinat cu nespusă înălţare de inimi; locuitorii oraşelor îl primiră cu chiote de veselie şi ţara întreagă îl încredinţa de ajutorul ei.

Se pornise de-a lungul ţării o suflare războinică şi se însufleţise neamul românesc.

Bătrânii povesteau tinerilor fapte vitejeşti din strălucitele timpuri ale măririi românilor şi le aprindeau sufletul, îndemnându-i la luptă, iar tinerii alergau de bunăvoie să se înroleze. Cei mai bogaţi plecau la război cu hainele şi cu armele lor, cu caii şi cu tot ce trebuie oşteanului.

Alergară sub steaguri orăşeni de toată mâna. Mulţi meşteşugari îşi lăsară lucrul; negustori şi oameni de ai cărţii, advocaţi, doctori şi ingineri, cu toţii îşi lăsară casa, plecând să înmulţească numărul celor ce aveau să se lupte cu turcii. Vrednici au fost cu toţii, să le fie pomenit numele întru amintire de veci, dar câtă mărime de carte mi-ar trebui ca să-i cuprind pe toţi! Ştiţi din povestea de mai înainte pe maiorul Candiano al vânătorilor, care a intrat în fruntea oştenilor în Grivița. El era om al legii şi cărturar, iar, când s-a încins războiul, şi-a azvârlit cărţile de legi şi a apucat sabia.

Prin toate satele şi oraşele s-a făcut deodată linişte şi parcă s-ar fi oprit vremea în loc. Prin sate nu mai vedeai decât femei, copii şi bătrâni; cei tineri şi bărbaţii în puterea vârstei plecaseră spre Dunăre, ca să apere ţara, şi mulţi trecură la Plevna ca să moară pentru ţară.

Iar prin oraşe tot aşa. Numai slujbaşii mai rămaseră, ca să nu se ştirbească rânduielile ţării. Câţi dintre orăşenii în putere de a purta armele nu plecară în tabără, opriţi de îndatoririle lor obşteşti, au alcătuit garda naţională, au stat sub arme ca să apere oraşele, făcând patrule şi ţinând locul garnizoanelor şi al geandarmilor.

Şi, cum plecaseră grămadă cu toţii la război, ciobanul stătea în rând cu cărturarul, şi meseriaşul alături cu plugarul, boierul umăr la umăr cu muncitorul de prin cătun. Nu se uita nimeni că e bogat şi din viţă mare, ci mergea la pas cu opincarul, făcea marşuri nesfârşite pe jos şi dormea pe pământul gol.

În rândurile noastre nu mai era deosebire de stare şi de învăţătură, toţi erau una şi un singur gând îi mâna pe toţi: „Patria şi dreptul meu!”

Şi astfel, ţara întreagă fiind sub steaguri, steagurile duceau cu ele peste Dunăre nădejdea, dorul şi soarta întregii suflări româneşti.

X

„La fapta bună cei buni s-adună, mult pot puţini buni împreună!” – zice un poet de-al nostru.

Războaiele se poartă cu multă cheltuială. Oştirilor le trebuie hrană şi îmbrăcăminte. Hrana şi-o aduceau oştirile de la Plevna din ţara noastră, peste Dunăre.

După ce vânturile au rupt podul de peste Dunăre şi după ce au dat viscolele şi ploile, soldaţii n-aveau nici pâne, nici fân pentru cai.

Îşi aduceau lemnul de foc de prin Muscel. Drumul din munţii Muscelului, pe Olt până la Dunăre, şi de aici până la Plevna, ridica preţul lemnelor până la 200 şi 300 lei carul. Şi câte care trebuiau pentru o oştire de 120 000 de oameni, vreme de luni întregi!

În Plevna, după căderea ei, se vindea kilogramul de brânză românească cu 20 de lei, o oca de vin obişnuit cu şasesprezece lei.

Mai tare decât scumpetea se simţea pierderea lucrurilor. În război soldaţii îşi pierd puştile, chipiurile, îşi pierd caii. Un regiment întreg rusesc, la Griviţa, şi-a lăsat raniţele într-o vale şi a plecat la luptă, dar, fiind bătut, s-a întors pe alt

drum şi astfel regimentul întreg a rămas fără raniţe. Altă dată două regimente întregi de ulani au rămas fără frâne; caii, legaţi de pari bătuţi în pământ, s-au speriat peste noapte de zgomotul tunurilor şi şi-au rupt frânele.
Pe drumurile noroioase din prejurul Plevnei erau sute şi mii de cai morţi, prăpădiţi de vremea rea şi de greutăţile drumurilor.
Două lucruri au fost pricina că războiul nostru a fost aşa de anevoios: Dunărea şi lipsa drumurilor de fier. Podul peste Dunăre era la Zimnicea, iar la Zimnicea nu era drum de fier. Toate lucrurile trebuincioase oştirii trebuiau cărate până la Zimnicea în trăsuri cu boi, pe viscole şi pe ploaie. Apoi, la mijloc Dunărea, iar dincolo de râu iarăşi nici un drum de fier! Câtă pierdere de vreme şi de lucruri!
Dar hainele soldaţilor! Marşurile nesfârşite pe cari le-a făcut oştirea noastră au cheltuit nespuse sume pentru opinci şi cizme. În şanţurile Griviţei putrezeau în câteva zile cizmele oştenilor, cari stăteau de pază în noroi până în glezne. Soldaţii, dormind tot pe câmpie şi aşternându-şi mantalele veşnic ude, căci tot ploua şi nu da soare deloc, ar fi rupt şi cinci rânduri de mantale, cât a ţinut războiul, dacă li s-ar fi dat. Şi, cu toate acestea, bieţii flăcăi îşi păstrau mantalele zdrenţuite. La Turnu-Măgurele, un dorobanţ pe drum se întâlneşte cu mai mulţi ofiţeri. „De ce umbli aşa?” zise un colonel, căci flăcăul era numai în cămaşă, cu pantalonii rupţi de tot; era pe la Crăciun şi un ger de nesuferit. „Păi, trăiţi, domfle colonel, răspunse dorobanţul, am o manta, dar aia e de mare ţinută. Acu sunt în mică ţinută.”
Îţi creşte inima, când citeşti gazetele de pe vremea aceea şi vezi bunăvoinţa cea multă a mulţimii de prin toate părţile

țării, cum săreau cu toții să adune ce e de folos şi de trebuință oştirilor.[42]

Mai întâi bani. Însuşi domnitorul a fost cel dintâi care a dat o sută de mii de lei, ca să se împartă ca adăugire de leafă ofițerilor, cărora multe le trebuiau ca să plece gătiți în război. Şi pe urma domnitorului au venit alții, cei bogați, dând stăpânirii sume mari, ca să le întrebuințeze cum va afla mai cu cale.

Toate județele au votat pe întrecute anumite sume de bani pentru cheltuielile războiului. Prin sate s-au alcătuit societăți în frunte cu preoții, ca să adune bani şi haine pentru oştire. Era lucru ce te înduioşa, văzând pe țărani şi pe muncitori dându-şi din puținteii bani o parte pentru „băieții noştri", despre care povesteau cu lacrămile în ochi cât de bine se luptă la Plevna.

Şi astfel, cu banii câți îi avea visteria şi cu acei ce s-adunaseră, ne-am potrivit lucrurile aşa ca să avem cu ce purta războiul. Ne-au dat şi ruşii mai la urmă câteva milioane, câte le cheltuisem sărind într-ajutorul lor, căci era pe bună dreptate să nu cheltuim noi, când alergăm pentru alții.

Inima românului e darnică, iar pe vremea războiului s-a văzut cât de multă inimă are românul, când e vorba de țara sa.

Cei bogați, cari aveau putere, au dat oştirii cai şi fân, orz şi paie. S-au văzut țărani, cari din doi cai trimiteau unul

---

[42] Coşbuc se referă la informațiile privitoare la contribuțiile cetățenilor şi ale instituțiilor publice la fondurile necesare pentru susținerea războiului cuprinse în gazete. Nu este însă exclus ca scriitorului să-i fi fost cunoscută şi lucrarea intitulată *Rechizițiunile şi ofrandele pentru trebuințele armatei române în resbelul din 1877–1878 (cu tabele),* publicată de către Al. Pencovici la Bucureşti, în anul 1878.

stăpânirii. Numai de la țăranii de prin sate s-au adunat vro şease mii de cai, daţi de bunăvoie.
S-au adunat din dărnicia țării cară şi căruțe, hamuri şi ştreanguri.
Veneau țăranii la primărie, unul aducând un căpăstru, altul un frâu ori o şea, şi cereau să fie scrişi că unul va aduce un car cu fân, altul că va da două cămăşi, altul pânză, altul atâtea chile de grâu. Şi adunau de ale mâncării, făină şi sare, unt şi brânză, carne afumată; şi aduceau vestminte, care ce putea, unul opinci pentru dorobanți, altul albituri, mănuşi de iarnă, căciuli, cojoace, țoale pentru cai.
Bogații dedeau cu rădicata: unul a dat deodată cincizeci de mii de chile de grâu; dedeau pănură de haine, scânduri, lemne de foc, cumpărau cu miile perechile de cizme şi le trimeteau la Plevna.
N-aş isprăvi o săptămână, dacă le-aş înşira pe toate. Şi, după cum e adevărat că la nefericire îți cunoşti prietenii, tot aşa de adevărat e că în vreme de război cunoşti inima neamurilor şi puterea lor.
Iar neamul nostru a dat dovadă de ce poate. Şi-a trimes oştirea în țară duşmană, şi-ntreg neamul a purtat grije de fiii săi, ca un părinte. Oştenii, umăr la umăr, ca să treacă prin foc, iar ai lor de acasă, mână la mână, ca să-i ajute!

XI

Drumul de la Nicopole până la Plevna trecea pe câmpii pustiite de oştiri şi prin sate sărăcăcioase. Era un drum nespus de rău. Degeaba căutară săpătorii oştilor să-l îmbunătățească, făcând poduri de lemn peste ape, tăind dealuri şi străbătând prin stânci. Nespusa mulțime de trăsuri, cari duceau în tabăra Plevnei lucruri pentru oştire, au stricat drumul şi mai tare.
Pân-a fost vreme bună, tot mai era de dus cu drumul. Pe vremea ploilor, şi apoi în iarnă, pe viscol, drumul spre

Plevna era iad. Pe marginile drumului erau numai căruțe stricate, cai şi boi morți de greutățile drumului, chiar oameni uciși de viscole şi de ger.

Pe drumul acesta s-au perindat sute şi sute de mii de care şi de căruțe. Era singurul drum şi al nostru, şi al ruşilor, spre Plevna. Şi câte trebuiau unei oşti de vro două sute mii de oameni!

Când şi-au dus ruşii la Plevna tunurile de bătut cetăți, numai pentru aceste tunuri – de toate numai şeasesprezece – şi pentru ghiulelele lor au trebuit vro cinci mii de care, trase de vro patruzeci de mii de bivoli, căci la tot carul erau înjugați câte şease şi opt bivoli.

Cinci luni de zile n-a fost linişte pe drumul Plevnei nici o clipită. Era un şirag de cară de la Nicopole până la Plevna, ziua şi noaptea. Necontenit treceau pahonții ruşi cu barbele lor zbârlite şi sălbatece, şi cu straiele pestrițe, cântând cântece de-ale neamului lor; necontenit treceau țăranii români cu carăle încărcate cu fel de fel de lucruri.

Drumul era târg întreg, zi şi noapte. Cei ce se întorceau cu carele goale se gâlceveau necontenit cu cei ce mergeau spre Plevna, li se încurcau căruțele, li se răsturnau, închizând calea. Şi era vecinic zgomot şi scârțiit, şi ceartă, şi amestec de oameni şi de vite. Printre cară răzbeau batalioane plecate spre Plevna, cirezi de vite pentru oştire, drumeți pe jos, cari se duceau să-şi vază băieții ori frații în tabără, transporturi şi răniți de la Plevna.

Iar carăle erau de toate neamurile, unele cu fân, altele cu făină, altele cu cizme. Peste scândurile răsturnate dintr-un car se împiedicau carăle cu doftorii, se prăvăleau cutiile cu conserve, butoaiele cu vin, sacii cu sare, ghiulelele de tun. Şi asta nici domolire n-avea, nici sfârşit.

Pentru cărătura lucrurilor trebuitoare oştirii n-avea stăpânirea destule trăsuri, cu toate că avea multe, şi de-aceea țara întreagă s-a găsit singură gata să trimeață

trăsuri. La început, fiecare județ a dat câte 150 de trăsuri câte cu trei cai, şi cu aceste cinci mii de trăsuri ale țării şi cu câte le avea oştirea s-au putut căra cele dintâi lucruri ale taberei.

Mai târziu, proprietarii bogați au dăruit stăpânirii şi căruțe, şi vite de jug ori de ham; ba înşişi țăranii care plecau la „băieții lor" la Plevna, ca să-i mai vadă, se legau singuri să ducă în tabără ori plumbi, ori alte lucruri pentru oştire. Un țăran bogat din Gorj avea un băiat în tabără şi când au început să s-adune pentru oaste lucruri dăruite, el a zis: „Din doi băieți am unul peste Dunăre, dau şi bani, dau şi doi cai pentru oaste, şi-mi trimet şi carul să ducă ce e de dus."

N-a fost numai el singur aşa. Au fost mulți, au fost toți cari aveau putere. Țara întreagă era pornită să jertfească totul şi era frământată numai de o dorință: să înlesnească drumurile şi traiul oştirii intrate în luptă. Fericit între oameni şi vrednic de viață e omul care ştie să-şi rupă din bucata sa de pâine, ca să o dea la ai săi, şi nebiruit e neamul care se zvârcoleşte şi-şi dă totul pentru binele țării.

Drumul Plevnei e un loc sfânt pentru români. Pe el au alergat oştenii noştri ca să smulgă drepturile țării, pe acelaşi drum s-au întors cu biruință şi cu laudă între neamuri. El, tot el, ne-a arătat cât ştiu să jertfească românii pentru binele obştesc al neamului, şi cine nu ne-a cunoscut şi nu ne-a iubit, dac-ar fi stat numai o zi pe drumul Plevnei, ca să vadă cine se duce şi cine se întoarce, şi-ar fi mutat gândul şi ne-ar fi iubit. Ar fi văzut cum aleargă românii, cu inima întreagă, să-şi dea banul muncit cu sudoarea feții, pentru haină şi hrană băieților, cari se prăpădeau pe pământ duşman apărând țara.

Nesfârşit era pe drumul Plevnei şirul de bătrâni cărunți ca oaia, porniți de prin văile Muscelului, ori de pe câmpiile Vlascei, ca să-şi vază copiii la Plevna şi să le ducă în traistă

câte ceva de acasă. Făceau pe jos bătrânii drum de câte zece zile, chiar dacă nu duceau alta decât bietul moş, care pornise din munții Vrancei şi-a mers tot pe jos două săptămâni, ca să ducă fiului său o bucată de pastramă şi tutun într-o hârtie.

Şi nesfârşit era şirul de cară cu boi, şi în car puțintel fân, iar pe fân un copil mic ori doi, iar pe lângă car nevasta cu alt copil în brațe. Erau nevestele dorobanților şi ale călăraşilor, cari duceau haine şi de-ale mâncării soldaților în țara păgânului. „Când gândeşti că ai să vii acasă?" a întrebat o nevastă pe bărbatu-său. „Întrebi şi tu, fa, ca nebunii! zise el. De unde să ştiu eu? Când om isprăvi cu Plevna!" – „Păi, ce să zic! Radu e mărişor şi m-ajut cu el acasă, zise iarăşi ea, vorbind de băiatul lor de vreo zece ani, dar dacă ți-e de folos aici, opreşte-l, ca să isprăviți cu Plevna mai iute!" Ea, cu gândul ei, socotea să dea ajutor la Plevna, lăsând pe Radul ei acolo.

XII

Ion Brătianu era cel dintâi sfetnic al domnitorului. După ce s-a încins războiul la Plevna, ministrul de război de pe atunci, generalul Cernat, a fost chemat de domnitor să cârmuiască luptele.[43] În locul lui a primit Ministerul de Război Brătianu.

El era un om iscusit la vorbă, bărbat chibzuit şi cu gânduri înțelepte. Se încredea orbeşte în puterea neamului nostru şi se sprijinea pe sufletul vrednic al românilor.

Viața întreagă se zvârcolise pentru înălțarea țării noastre şi pentru sporirea drepturilor ei. Şi, precum am spus la

---

[43] Generalul Al. Cernat (1828–1893) a fost numit ministru de război, având un rol important în alcătuirea planurilor de luptă pentru confruntările militare din anii 1877 şi 1878.

începutul cărții, el se luptase din toate puterile să înduplece țara la război cu turcii şi sprijinea cu multă râvnă pe domnitorul Carol în gândurile sale.

Țara era pornită de mult pe drumul către neatârnare, şi vremurile o împingeau spre o făptuire din care să ni s-aleagă într-un fel o soartă mai bună. Iar pe vremea războiului, țara ardea înfundat şi toți simțeau că s-apropie ceasul izbucnirii focului.

Iar Brătianu cu domnitorul au fost aceia care au tot răscolit focul, ca să izbucnească flacăra mare, războiul din care am ieşit cu atâta laudă.

Brătianu îşi luase, cu izvodirea războiului nostru, mare răspundere asupra capului său. Şi a alergat pretutindeni şi s-a făcut în patru, ca să fie toate bine şi să ieşim din război cu izbândă.

Pe vremea cât a stat domnitorul la Plevna, Brătianu a cârmuit țara şi a văzut de toate nevoile ei. Din vreme în vreme, se ducea la Plevna şi se înțelegea cu domnitorul despre câte şi cum sunt de făcut, şi-i arăta cum stau lucrurile în țară.

Iar aci, în țară, se învârtea pretutindeni, ca să le puie toate la cale şi să le vadă toate.

Când plecau oştiri din Craiova spre Dunăre, el era la Craiova ca să cerceteze dacă oştenii au haine de-ajuns, dacă au hrană, dacă pleacă gătiți în toată legea. Pe cei mai slabi de înger îi îmbărbăta cu vorbe puternice; celor negătiți cum se cade le aducea dintr-alte părți cele trebuitoare şi sta cu ei până ce porneau.

Iar a doua zi era la Târgovişte, ca să fie de față la plecarea oştilor de-acolo. A treia zi era la Bucureşti, ca să plece a patra zi cine ştie unde.

L-a văzut lumea în multe dimineți, pe când încă se lupta ziua cu noaptea, cum mergea pe jos la cazarmă şi pe la

spitalele cu răniți, ca să vadă ce e pe-acolo. Sosea fără veste şi se încredința de toate cu ochii.

Şi l-a văzut lumea pe drumul Calafatului, cu capul gol, cum mergea în fruntea unui convoi de cară cu hrană.

A lui era grija cea mare, să aibă oştenii la Plevna haine şi hrană destulă şi la vreme, să aibă plumbi şi arme, cai şi nutreț pentru ei, lemne de foc şi toate câte sunt de trebuință unei taberi. La Plevna el intra prin şanțuri şi prin redute, ca să vadă starea şi sănătatea oştenilor, ca să ştie ce le lipseşte şi ce nu.

Şi nu era om mândru. Stetea de vorbă cu flăcăii şi-i bătea pe umăr, făcând glume cu ei.

Odată alergase toată ziua prin tabără şi, mai spre seară, dând de câțiva oşteni din cei de strajă, i-a întrebat, din vorbă în vorbă, cum o duc cu hrana. „Cam rău, zise unul. N-am mâncat nimic de astă-dimineață.” Brătianu, râzând: „Ei, atunci tot o duceți bine. Eu o duc rău de tot, căci eu n-am mâncat de-aseară!” Într-adevăr, el nu mâncase toată ziua nimic, căci nu găsise vreme.

Altădată, plecând într-o căruță de la Grivița spre Nicopole, spuse vizitiului, care era călăraş, să mâne mai iute, că e grăbit. Călăraşul a dat bici cailor, dar, drumul fiind rău, trăsura sărea din groapă în groapă şi, până să prindă călăraşul de veste, căruța s-a răsturnat şi-a trântit pe Brătianu în şanț. Bietul călăraş de spaimă schimba fețe, dar Brătianu, scuturându-se de noroi, îi zise: „Nu-i nimic, băiete. Zi mai bine să dea Dumnezeu să cadă Plevna aşa de iute, cât de iute m-ai trântit tu-n şanț.”

Întâlnind în tabără pe-un soldat, îl întreabă: „Câți turci ai prins tu, mă, băiete, pân-acum?” Soldatul: „Ehei! Nu e aşa de uşor să-i prinzi. Eu n-am prins nici unul.” – „Atunci dă-mi puşca şi chipiul, să mă fac soldat în locul tău, că tu nu eşti de oaste.” Dorobanțul, un mehedințean îndrăzneț şi care pricepea glumele, îi zise: „Ba d-ta nu eşti de oaste, ce

să faci cu puşca?" – „Eu nu ştiu ce se face cu ea – zise Brătianu, – dar uite, mă prind pe ce vrei, că atâția turci câți ai prins tu, am să prind şi eu!"

Alături cu Brătianu în guvern, pe timpul când s-a început războiul, era alt bărbat vrednic, Mihail Kogălniceanu.[44] Şi el s-a străduit mult pentru drepturile noastre. Era om cu multă carte şi iscusit întru purtarea condeiului, şi a scris întruna, arătând lumii ce nedreptăți ni se fac din partea turcilor. Pe când voinicii noştri se luptau cu baioneta, Kogălniceanu se lupta cu condeiul, dovedind pe protivnicii noştri cu puterea vorbelor scrise.

Iar după isprăvitul războiului, când răuvoitorii noştri s-au opintit să ne scurteze drepturile, nesocotindu-ne străduința şi binefacerea, atunci Brătianu şi Kogălniceanu au alergat prin țări străine, pe la stăpâniri, ca să se plângă şi să ne scoată la iveală dreptul.

XIII

O grije mare a tuturor neamurilor pornite în război, mai mare şi decât grija de hrană şi de haine pentru soldați, e grija de răniți şi de bolnavi. Mai mare, căci oşteanul, chiar obosit, tot se mai luptă cu foamea şi cu frigul, şi le rabdă pe toate mai uşor, când e sănătos. Dar bolnavul şi rănitul au nevoie de-o îngrijire deosebită. Nu poți lăsa nici pe un duşman să moară fără lumânare, dar încă pe un om de-al țării, care şi-a azvârlit viața în primejdie pentru binele tuturor.

---

[44] Mihail Kogălniceanu (1817–1891), cunoscut scriitor, istoric şi om politic, a fost ministru de externe în timpul războiului de independență. A avut, în această calitate, un rol extrem de important în ofensiva diplomatică menită să susțină politica României şi să-i apere drepturile.

Pentru bolnavii şi răniţii noştri s-a îngrijit ţara într-un chip mai presus de toată lauda.

Toate spiţăriile din ţară s-au grăbit cu dragă inimă să dea de bunăvoie doftorii, mai ales chinină şi lucruri trebuitoare la legatul rănilor. Chinina e de mare nevoie în tabără, căci boala care umblă mai mult printre oşteni sunt frigurile. Osman, în Plevna, se plângea că nici foamea, nici gerul nu i-a amărât atâta sufletul ca lipsa de chinină şi de sare: îi mureau oamenii şi vitele din pricina hranei nesărate, şi se prăpădeau bolnavii, scuturaţi de friguri, din lipsa chininei. Doftoriile sunt scumpe, dar nu s-a găsit în ţară nici un farmacist care să nu dea cu mână largă tot felul de leacuri şi s-ajute în chipul acesta stăpânirea.

Iar doctorii de prin oraşe şi-au lăsat casa şi trebile lor şi-au alergat de bunăvoie peste Dunăre la spitalele oştirii, ca să fie de ajutor doctorilor militari. Ei au stat prin spitale, răbdând gerul şi lipsurile, cât a ţinut războiul, fără nici o leafă de la stăpânire, şi s-au străduit ziua şi noaptea să aline durerile bieţilor flăcăi răniţi şi bolnavi.

Erau într-aceeaşi vreme câte zece mii de oşteni bolnavi, prin câte spitale erau peste Dunăre şi în ţară, şi pentru atâţia bolnavi trebuiau sute de doctori. N-am putut avea atâţia; dar aceia pe câţi i-am avut au alergat ca pentru mulţi.

Peste Dunăre, pe pământul duşmanilor erau trei spitale ale oştirii şi alte câteva ţinute cu cheltuiala oamenilor milostivi. Patru erau de-a lungul taberii, la satul Griviţa. În cel mai mare, al oştirii, încăpeau peste o mie de bolnavi; el era săpat în pământ, ca bordeiele, având odăi cu pereţii de lut. Apoi alte două ale oştirii erau pe drumul Plevnii, către Nicopole,

departe unul de altul. Peste toate era mai mare doctorul Davila.[45]

În țară erau puține spitale de-ale oştirii. Erau însă multe, poate şi peste trei sute, făcute cu cheltuiala oamenilor cu dare de mână şi cu inimă milostivă.

Mai ales în Oltenia erau multe, pentru apropiere de țara duşmanului, căci pe rănit şi pe bolnav nu-l poți duce cale îndelungată. În Turnu-Măgurele, fiind la capul podului peste Dunăre şi cel dintâi oraş românesc pe drumul de la Plevna spre Bucureşti, erau cele mai multe spitale de-ale societăților şi de-ale Crucei roşii. Aceste erau potrivite anume pentru bolnavii cari trebuiau să zacă mai mult. În spitalele din tabără se țineau numai cei ce aveau nevoie să li se taie vrun picior, vro mână, să li se scoată gloanțele din carne. Dacă se mai întremau puțin, erau trimişi la Măgurele. De aci apoi, mai târziu, erau trimişi prin spitalele din țară, la Severin, la Craiova, Piteşti ori Bucureşti.

Mult bine şi nespusă ajutorință, vrednică de pomenire din tată în fiu, cât va fi neamul românesc, au avut răniții şi bolnavii din partea doamnelor din țară.

Mulțime de doamne, bogate şi din neam mare, alcătuiră societăți prin oraşe, adunând bani şi deschizând spitale. Doamnele din Iaşi țineau cu cheltuiala lor un spital mare în tabăra de la Plevna, altul la Turnu-Măgurele, şi unul în Iaşi. Tot aşa făcuseră doamnele din Bucureşti un spital la Turnu-Măgurele, doamnele din Ploieşti unul în oraşul lor. Chiar pe la sate înființaseră doamnele spitale mai mici, parte pe moşiile lor, parte prin sate.

Doamnele nu adunau numai bani, ci de toate câte trebuie bolnavilor: haine călduroase, plăpămi, albituri, scamă,

---

[45] Carol Davila (1830–1884), medic francez stabilit, în 1852, în România, a fost însărcinat cu organizarea şi conducerea serviciului sanitar al armatei. El a înființat, în aceeaşi perioadă, şcoala de medici militari.

pânză de legat rănile, ceai, vin, lucruri de-ale mâncării, iar celor ieşiţi din spital le dedeau haine şi bani de drum. Şi, cum erau doamne bogate, era prisos şi belşug prin spitalele ţinute de ele, aşa că la urmă doctorii trebuiră să le roage să nu mai trimeaţă, cum trimiteau, plăpămi de mătase, haine de pănură scumpă, vinuri scumpe şi dulceţuri, nu pentru c-ar fi cheltuiala prea mare, dar fiindcă nu tot ce e scump e de folos.

Multe dintre doamne, în pornirea inimii lor milostive, îngrijeau singure pe bolnavii din spitale. Le făceau ceaiul, le aduceau mâncarea, le citeau scrisorile venite de acasă şi scriau altele către părinţii răniţilor, însăşi ele privegheau în bucătărie ce mâncări li se fac bolnavilor.

XIV

Crucea roşie se numeşte o societate a cărei ţintă este ajutorarea răniţilor în războaie.[46]

Un om bogat din Elveţia a văzut odată un câmp de bătaie, pe care zăceau mii de mii de luptători. Unii mureau de sete şi de scurgerea sângelui, alţii de oboseală şi de foame, căci o zi şi o noapte ei zăcură fără de niciun ajutor.

Acel om, având inimă milostivă şi văzând câtă ticăloşie e pe un câmp de luptă, a venit pe gândul să puie temelia unei societăţi pentru ajutorarea răniţilor în lupte.

E adevărat că toate oştirile, când pleacă la război, se îngrijesc să aibă doctori destui, să aibă căruţe de adus răniţi, doftorii din de-ajuns şi de toate câte trebuie

---

[46] Societatea de Cruce roşie a fost înfiinţată în 1864, ca urmare a Convenţiei de la Geneva, pentru a veni în ajutorul victimelor de război. În România, Crucea roşie a fost constituită în iunie 1876, în legătură directă cu reorganizarea armatei şi cu intensificarea pregătirii ţării pentru război.

bolnavilor. Dar în lupte mari mor cu miile oamenii şi, când războaiele sunt îndelungate, se îmbolnăvesc aşa de mulţi soldaţi, încât toate pregătirile oştirii sunt prea puţine şi neîndestulătoare.

Şi apoi în războaie căzuţii şi morţii nu se numără. Soldaţii cei sănătoşi trebuie să meargă înainte, aşa că n-au nici vreme, nici voie să se mai gândească la morţi şi la răniţi. Iar aceştia rămân pe câmpie: răniţii ca să moară, iar morţii ca să putrezească deasupra pământului. Sanitarii şi doctorii oştirii fac ce pot, dar sunt puţini şi obosesc şi ei.

Cu o înghiţitură de apă şi cu o bucăţică de pâine s-ar putea mântui de moarte mulţi răniţi de pe câmpii, dar nu e cine să le-o dea.

Societatea Crucea roşie tocmai acest rău voieşte să-l vindece. Îndată ce se începe un război, ea trimete doctori, doftorii, căruţe, mâncare, băuturi, paturi, haine şi tot ce trebuie bolnavilor şi răniţilor în luptă. Din puţintica avere ce-a izvodit-o dintr-un început elveţianul, astăzi averea Crucei roşii este foarte mare. Mai toate stăpânirile din Europa sunt părtaşe ale societăţii, şi în toate ţările sunt ramuri de ale ei. Cine voieşte poate să dea pe lună o anumită sumă de bani pentru societate.

Societatea, în vreme de război, dă ajutor deopotrivă amândoror duşmanilor cari se bat. Semnul ei este o cruce roşie pe un steag alb; unde ridică ea un spital, îşi pune semnul. Oamenii ei poartă semnul pe mâneca hainei. Iar semnul ei n-are niciun fel de supărare din partea nimănui. Aşa s-au înţeles stăpânirile între ele, că duşmanii pot să-şi facă orice rău, dar de spitale şi de casele unde sunt răniţi şi morţi să nu se atingă, iar pe câmpia luptei, sanitarii şi doctorii Crucei roşii sau ai oştirii – dacă au pe mâneca hainei semnul – pot să meargă nesupăraţi până în rândurile oastei duşmane, ca să culeagă răniţii şi morţii.

Şi turcii au fost părtaşi ai Crucei roşii, dar s-au rugat să li se dea voie ca, pe steagurile lor, să nu fie cruce, ci luna în chip de secere.

Ei însă de multe ori au tras cu puşca în sanitarii noştri, cari s-au apropiat de redute ca să culeagă pe cei căzuți. Dar, pentru fapta asta neomenească, stăpânirile Europei au tras la răspundere pe turci. Chiar şi Osman, la Plevna, de vro câteva ori n-a lăsat pe sanitarii români şi ruşi să culeagă pe cei căzuți – sub cuvântul că se teme să nu-i vadă aşezarea şi starea redutelor –, dar şi Osman a fost rău dojenit pentru aceasta şi multă necinste şi-a adus asupra capului.

Noi nu numai că am ținut totdeauna seamă de sanitarii turci şi i-am lăsat în voie să-şi caute răniții şi morții – deşi nu prea aveau obiceiul s-o facă –, dar încă i-am scutit de muncă. Sanitarii noştri adunau fără nici o deosebire pe răniți, fie turci, fie români, şi-i aduceau la spital.

Pe morții turci îi lăsam în pace, ca să şi-i îngroape turcii după legea lor, şi numai atunci îi adunam, când turcii nu se gândeau să şi-i adune şi-i lăsau să putrezească.

În toate spitalele oştirii româneşti erau totdeauna bolnavi turci şi ruşi. Odată, la ambulanța cea mare de la Grivița, erau mai mulți ruşi decât români în spitalul nostru. Iar la Turnu-Măgurele au fost, mai spre iarnă, şi de zece ori mai mulți turci decât români.

Când s-a început războiul, Crucea roşie din țara noastră a început să adune bani de la cei ce voiau să dea. Şi s-au adunat în scurtă vreme peste o jumătate de milion de lei. Cu aceşti bani şi cu alții adunați din urmă, Crucea roşie a înființat două spitale în tabăra de la Plevna şi unul la Turnu-Măgurele, şi a mai ajutat cu bani şi alte spitale. Crucea roşie dintr-alte țări ne-a trimes şi ea puțintel ajutor, doftorii şi doctori.

XV

Veți fi ştiind de prin cărți, ori din povestirea celor ce-au făcut războiul, că, pe vremea când mii de români zăceau prin spitale de izbitura glonțului turcesc, era o femeie din neam de regi, cu inimă de înger şi cu sufletul întreg pornită spre mângâierea celor cu griji şi spre alinarea celor cu dureri. Răniții o numeau „mama lor", că ea cu milă de mamă îngrijea de răniți şi vrednică era de numele acesta, de cel mai frumos dintre câte le mai avea.

Era principesa Elisaveta, doamna țării.

Precum a stat cu vitejeasca mânie soțul ei, domnul Carol, în fruntea bărbaților războinici şi-a cutremurat din temelie țările turceşti, aşa doamna Elisaveta a stat în fruntea femeilor neamului nostru, cu grije de mamă înduioşată, ştergând lacrămile şi alinând durerile mulțimii.

De câte ori sosea trenul aducând răniți în Bucureşti, doamna Elisaveta alerga la gară şi însăşi primea pe răniți şi trecea din vagon în vagon, îmbărbătându-i cu vorbe mângâietoare, împărțindu-le bani şi haine, şi pe mulți luându-i cu sine, ca să le dea îngrijiri în spitalul înființat de dânsa la Cotroceni.

La gară, răniții erau primiți de multă mulțime adunată pe urmele doamnei. Şi cântau muzicele marşuri războinice, iar lumea le ura sănătate răniților şi le făcea toate onorurile ce se fac vitejilor oşteni.

Când au sosit cei dintâi răniți, doamna le-a ieşit înainte la Târgovişte. Şi plângea, parcă ar fi fost într-aievea mamă acestor băieți. Şi a venit până în Bucureşti, stând tot prin vagoane cu ei.

Încă de când s-a zvonit că va fi război, inima doamnei Elisaveta era îngrijată de soarta viitoare a celor ce vor suferi pentru țară. Iar, după ce s-a încins războiul, atâta şi-a zvârcolit milostiva inimă şi a alergat pentru cei răzbiți de suferință, încât s-a îmbolnăvit la urmă şi a fost silită să zacă

în pat, istovită de griji şi de trude. Şi, de-abia însănătoşată, ea alergă din nou pe la spitale, cu toate că doctorii îi opriră alergătura, şi dintr-asta era să i se întoarcă răul boalei.
A dat totdeauna pildă, iar după ea toate doamnele noastre făceau asemeni. Şi nu se sfia să stea alături cu ţărancele, cu mamele cari veneau să-şi vadă fiii răniţi, să stea alături cu ele la patul bolnavilor, vorbind cu ele, aşa de prietenoasă şi de bună, încât părea că se cunosc de când lumea şi că însăşi e ţărancă din sat, iar nu doamnă a ţării.
V-am povestit mai înainte cum doamna Elisaveta, însoţită de soţul ei, de domnitor, a mers la spitalul militar din Bucureşti şi, intrând într-o odaie, unde zăcea un tunar rănit, însăşi i-a pus pe piept „Steaua României".
Când s-a auzit de cel dintâi român care a perit în război, ucis de o ghiulea de tun la Islaz, de sergentul Florea al Blejanului, doamna Elisaveta a trimes o cunună de foi de stejar tăiate în bronz, să se aşeze pe mormântul celui dintâi român omorât de duşman. Acest Florea a început şirul cel aşa de lung al morţilor căzuţi pentru neatârnarea ţării noastre. Şi pentru multă vreme îi va rămânea numele cioplit în piatra de pe mormânt alături cu numele doamnei, căci scris e pe cunună: „Doamna Elisaveta, sergentului Florea Blejan, mort pentru patrie."
Spitalul înfiinţat de doamna, lângă palatul de la Cotroceni, a fost de poveste. Cei cari au avut norocul să fie îngrijiţi în spitalul acesta, dacă mai trăiesc, îşi vor aduce aminte de el în toate zilele vieţii lor. Aşezarea şi starea lor în spital nu se poate arăta cu vorba, iar doamna le era mamă, într-adevăr mamă, cum n-ar fi aşteptat nici de la mamele lor.
Mâncarea li se da din bucătăria palatului; aceleaşi mâncări, cari se pregăteau pentru doamna şi pentru curte, erau şi ale răniţilor. Iar îngrijitorii spitalului aveau porunca să aducă răniţilor orişice-ar pofti să mănânce şi să bea, de ar fi fost oricât de anevoios şi de scump ceea ce doreau.

Doamna stătea cât era ziua printre răniți, iar cu ea alături multe doamne din Bucureşti, cari îngrijeau de răniți, şi, când era vrunul greu bolnav şi se lupta cu moartea, însăşi doamna veghea nopțile, pe rând cu doamnele celelalte, la capul bolnavului.

Doamna aducea singură doftoriile răniților şi le turna în linguriță, le potrivea lămâia şi romul în ceai, îi îndemna să mănânce când nu voiau, iar, când soseau scrisori de acasă, ea se aşeza pe scaun în fața câte unui bolnav şi-i citea scrisoarea. Iar, dacă voia rănitul să răspundă la scrisoare, doamna aducea o mescioară lângă pat, lua hârtie şi condei, şi scria mamelor şi taților; rănitul spunea din gură ce-avea de spus cui scria, iar doamna aşternea pe hârtie vorbele flăcăului. Şi sta doamna cu condeiul gata, până ce să se gândească rănitul ce să mai zică în scrisoare, şi el iarăşi spunea, şi ea scria iarăşi. Şi, când el nu se pricepea cum să zică mai bine, îl învăța doamna, şi aşa se sfătuiau amândoi cum să scrie.

XVI

Doamna alerga şi pe la alte spitale din Bucureşti. Şi o cunoşteau toți răniții şi bolnavii, şi o iubeau, căci pentru toți era deopotrivă de bună şi de blândă. Un flăcău dintr-un spital nu voia deloc să ia doftoriile, fiind amare de tot, iar el cam îndărătnic. O zi întreagă s-au trudit doctorii ca să-l înduplece, şi degeaba. Mai spre seară, veni la spital doamna. „Auzi, vine doamna, îi zise îndărătnicului un îngrijitor, o să te certe că nu iei doctoriile.” Bolnavul se înalță în pat, cu multă grabă, şi zise: „Ia, dă-mi într-o linguriță doftoria! şi o bău iute-iute. Să nu-i spui nimic, că am să o beau de acu.” Nu de cearta ei se temeau bolnavii, că ea nici nu ştia cum să-i certe, ci de supărarea ei. Atâta bine le făcea şi cu atâta iubire de mamă se purta cu ei, încât teama cea mai mare a lor era să nu o supere.

Când s-apropia de patul lor şi-i întreba, cu ochii plini de lacrămi şi cu nespusă blândeţe a vorbelor, dacă li-e mai bine şi ce le lipseşte, atunci bieţilor noştri flăcăi li se umplea gura de plâns şi-i mulţumeau, şi-i sărutau mânile, şi iarăşi îi mulţumeau. Iar unii, cei fără mame, plângeau cu hohote.
Numai o dată, o singură dată s-a întâmplat că, la patul unui bolnav, n-a voit doamna să meargă vro trei zile de-a rândul şi se ferea de el. Era un bolnav pe moarte; se dusese de bunăvoie în războiu şi avea numai mamă, bătrână şi săracă, iar el, singurul ei fiu. Simţea băiatul că moare şi plângea întruna de jalea mă-sei. Şi, când a venit doamna la patul lui, i-a spus de mă-sa şi a început să plângă iarăşi. Iar doamna a stat ce a stat, îmbărbătându-l, dar deodată a năpădit-o plânsul, de se scuturau hainele pe ea. Iar el, văzând-o plângând, a început să plângă şi mai tare, ca în pierzarea minţii.
Era şi ea mamă; avusese o fetiţă, pe domniţa Maria, iar Dumnezeu n-a voit să i-o lase ca să se bucure de ea. Şi şi-a adus doamna aminte de copilul ei cel mort – şi n-avea pe alţii – şi s-a gândit la potrivirea dintre ea şi biata mamă a flăcăului, şi nu şi-a putut stăpâni durerea.
Şi n-a mai mers pe la patul bolnavului, ca să nu dea cu plânsul ei pricină de plâns flăcăului şi să-i facă rău, amărându-i puţinele zile câte le mai avea. Trei zile l-a ocolit, căci a patra zi muri flăcăul. Atunci, însăşi doamna a scris mă-sei o scrisoare şi i-a trimis un ajutor pe câte zile amărâte o mai fi trăit.
Celor însănătoşiţi, când ieşeau din spital, ea le da bani şi de cheltuială pe drum, şi ca să ducă părinţilor acasă. Aceştia plângeau ca nişte copii, când plecau despărţindu-se de „mama lor”, iar acasă aveau ce povesti cu săptămânile despre doamna Eliasaveta, despre bunătatea inimei ei. Iar mamele cele îngrijate, cari îşi ştiau băieţii departe, în ţară străină, luptându-se, ori zăcând în luptă cu moartea,

binecuvântau pe femeia care a fost mamă copiilor lor, şi plângeau, şi cereau mila cerului asupra doamnei „care le-a mântuit copiii de moarte”.

XVII

Pentru răniți s-a îngrijit țara cu inima deplină de creştin şi de părinte. Dar mai aveam o grije.

Era vorba de o răsplătire a oştenilor pentru vrednicia lor. Cei ce s-au întors sănătoşi din război s-au găsit răsplătiți îndeajuns prin dragostea nemărginită cu care i-a primit țara. Dar mai îndeosebi au fost răsplătiți cu cea mai mare răsplată pe care şi-o doreşte singur viteazul: cu mulțumirea că şi-au făcut datoria, că s-a dovedit lumii cine suntem şi că lumea „român zice, viteaz zice!”

Aceeaşi mulțumire au avut-o şi cei întorşi schilodiți. Dar era creştineşte să le înlesnim traiul d-acum înainte, căci se întoarseră cu trupul neîntreg, iar ei mai toți erau plugari şi meşteşugari.

Pentru oştenii cei mai viteji se înfiinţase o medalie, „Steaua României”. Şi, după cum ai noştri se bătură cu toții vitejeşte, o primiră mulți dintre ei. Iar cei ce o primeau aveau dreptul la o pensie anuală pe toată viața, şi anume de câte 240 lei sergenții, câte 180 căprarii şi câte 144 oştenii de rând.

Tuturor celor schilodiți în timpul războiului li s-a dat un ajutor pe toată viața, plătit cu anul.

Iar pentru dorobanții şi călăraşii, câți au luat parte la război, s-a făcut o lege, care-i scutea pe toată viața lor de anumite biruri, pe cari ceilalți locuitori le plătesc. Apoi, după putință, li s-au dat pământuri din moşiile țării, ca să întemeieze vetre de moşnean.

Ofițerilor li s-a îmbunătățit leafa printr-o lege anumită. Iar acelor dintre ofițeri, cari pătimiseră în război şi nu erau

destoinici de ostăşie, li s-au făcut toate înlesnirile să intre în slujbe de-ale stăpânirii, având întâietate la ele.
Iar morţilor pe câmpiile de luptă ţara le-a ridicat monumente, acolo, în ţară străină, ca să le fie numele şi fapta lor de veşnică pomenire, şi să ştie călătorii de prin lume, când vor trece pe-acolo şi vor vedea monumentele, că în locul acela au perit românii apărându-şi ţara.
Însăşi biserica pe care a făcut-o domnitorul la Grivița va fi un semn îndelung trăitor al urmelor noastre prin ţara duşmanilor. Astăzi, pe unde ne-am luptat noi, nu e ţară turcească, ci bulgărească. Cu războiul nostru le-am adus şi bulgarilor un bine fără margini, le-am mântuit ţara de robie, iar pe ei i-am scos deasupra nevoilor. Câtă vreme vor cânta clopotele bisericii din Grivița, bulgarii, dacă nu sunt uitători ai binelui făcut, se vor închina binecuvântând zilele când dorobanţii români sfărâmau puterile turceşti. Pe preotul acestei biserici îl ţinem noi cu a noastră cheltuială şi acum.
Dacă pleci din Vidin spre miazăzi, ajungi după vrun ceas de drum în marginea satului Smârdan, la cimitirele oştenilor români căzuţi în lupta cea mai crâncenă a noastră, la 13 ianuarie 1878. Sunt două cimitire, de-amândouă părţile drumului, îngrădite şi având fiecare la mijloc un monument. De-o parte sunt ofiţeri, de-o parte oştenii de rând.
Iar pe dealul Opanezului, unde s-au bătut românii cu oştile lui Osman şi le-au robit pe toate în ziua căderii Plevnei, ţara a ridicat un monument de piatră cioplită. Acolo, pe creasta unui deal, stă monumentul ca un străjer neclintit la capul vitejilor căzuţi pe deal, ca şi când ei ar dormi, iar el veghează somnul lor şi ţine pază ca să nu-i deştepte zgomotul lumii.

4. Coroana de oţel

Grija cea dintâi şi cea de pe urmă a marilor voievozi, pe câți i-am avut noi de-a lungul vremii, a fost întărirea neamului nostru.

Neamul românesc a fost şi este neam statornic aşezat. De când îşi aduce lumea aminte, pe noi aicea ne ştie, pe marginile Dunării şi pe coastele Carpaților. Acesta ne-a fost, poate, norocul cel mai mare dintre câte le-am avut. Au răsărit neamuri de-atunci – căci sunt două mii de ani – şi s-au stins, iar noi am răzbit prin veacuri şi-am rămas tot unde am fost. Au venit peste noi limbi străine şi-au căutat să ne împrăştie, ori să ne împingă în lături, ca să-şi facă loc, şi poate că ne-au clintit vremelniceşte şi ne-au revărsat pe de lături, dar precum apa valului izbit pe țărm se scurge iarăşi la matcă, aşa şi noi ne-am întors la locul aşezării de baştină.

S-a adeverit cu noi vorba că „apa trece, pietrele rămân”.

Răul care nu ne-a lăsat să ne întărim într-ajuns a fost că aveam două domnii, a Munteniei şi a Moldovei. Şi eram împărțiți în fața duşmanilor.

Şi răul s-a tot sporit, şi-n urmă turcii ne-au copleşit, aşa că mai mult de o sută de ani n-am avut nici domn, nici țară, căci țara ne era robită, şi domnul, un slujbaş al turcilor.

Dar răul acesta ne-a deschis ochii şi ne-a arătat primejdia. De când am început să răsuflăm iarăşi, cel dintâi gând ne-a fost unirea domniilor.

Strămoşii noştri or fi înțeles ei ce bine le-ar fi adus unirea Moldovei cu a Munteniei, dar poate vremile şi străduințele duşmanilor nu le-au îngăduit s-o facă. Deodată cu unirea țărilor surori, noi am ajuns s-avem un domn statornic ales de noi, nu trimes cu de-a sila de turci şi de ruşi. Cel dintâi domn al românilor uniți, vrednicul de amintire veşnică Alexandru Ioan Cuza, nu era întru toate pe voia stăpânirilor, cari ne țineau parte în potriva turcilor şi ne-au ajutat să ne

unim. Ele cereau să ne alegem un prinț dintr-un neam de domnitori străini. Atunci am ales pe prințul Carol.
Neamul nostru, unit fiind, s-a deşteptat tot mai mult, a prins puteri din an în an tot mai temeinice şi se simțea tot mai în stare să fie volnic pe soarta lui. Domnia statornică ne-a adus o oaste statornică; şi astfel, bizuindu-ne pe trăinicia neamului, pe domn şi pe oaste, la 1877, când s-au încurcat turcii iarăşi în război cu ruşii, neamul românesc s-a simțit tare îndeajuns ca să scuture jugul robiei turceşti. Şi, ca să dovedim că suntem vrednici de libertate, am trimes oştirile noastre peste Dunăre să se măsoare cu turcii.
Războiul acesta a fost cea mai bărbătească încordare a neamului nostru, a neamului întreg.
Am biruit pe turci; am dovedit lumii vrednicia noastră în zile de primejdie mare şi de-atunci suntem liberi, stăpâni pe țară şi pe faptele noastre. Nici turcul, nici rusul, nici nimeni pe lumea asta nu se mai poate amesteca în trebile țării noastre, nimeni afară de Dumnezeu şi de noi înşine nu e stăpân pe soarta românilor.
La patru ani după război, la 1881, domnia noastră a fost ridicată în vaza lumii şi pusă alături cu stăpânirile străine cele de treaptă mijlocie. Că până atunci domnia noastră era principat, iar domnitorul nostru era prinț sau vodă. De la 1881, țara noastră e regat, iar domnitorul rege.[47]
Rostul acestui lucru e aşa. Precum într-un sat, să zicem la un ospăț, fruntaşii satului, adică acei mai cu vază şi mai cu carte, ori din neam mai cinstit şi mai cu dare de mână, stau în fruntea mesei, iar acei mai mijlocii cu starea stau pe la mijloc, cei mai codaşi stau mai către uşe, tot aşa stăpânirile țărilor din lume. Când s-adună stăpânirile şi când e să-şi rostească vorba, împărații stau în fruntea mesei, regii la

[47] După ce, în 14/26 martie 1881, fusese proclamată regalitatea țării, la 10/22 mai Carol I a fost încoronat rege al României.

mijloc, prinții sau voievozii şi ducii, ori cum se mai numesc ei altfel, stau mai la coadă.

Până-naintea războiului, noi nici n-aveam loc în casa unde erau adunate stăpânirile. Stăteam prin tindă, ca slujitorii, căci eram robiți turcului, iar turcul sta la masă ca stăpân şi el vorbea în numele nostru. După ce prin război ne-am rostit domnirea neatârnată de-a turcului, am intrat în casa stăpânilor şi ni s-a dat loc mai către uşe, căci domnia ne era principat. La 1881, stăpânirile cele mai cu putere, văzându-ne vrednicia, ne-au chemat mai la mijlocul mesei.

Schimbându-ne felul domniei statornice din principat în regat, ne-am schimbat întrucâtva şi aşezământul de baştină al țării, iar pentru domnie nouă ne-a trebuit semn nou.

Când s-a încoronat ca rege, la 1881, domnul Carol, pân-atunci principe sau voievod al românilor, i s-a pus pe cap o coroană de rege, făcută din oțel de tunuri de-ale turcilor biruiți.

După aşezământul țării, regele nostru cârmuieşte țara cu ajutorul a opt sfetnici, pe cari şi-i alege el, după cum crede că cer nevoile neamului şi ale domniei, şi cu ajutorul unui mare sfat al țării, cu parlamentul. El e totodată căpetenia oastei românilor.

De acu înainte, scaunul țării noastre se va moşteni din tată în fiu, adică fiul cel mare, întâiul născut, – fetele n-au dreptul să domnească – va sta pe scaunul României după moartea tatălui său. Aşa spun legile țării.

Dar dintru început chiar, după voia lui Dumnezeu, s-a făcut o schimbare în legea moştenirii tronului. Domnitorul nostru n-a avut parte de copii – a avut numai o copilă, pe principesa Maria, care a murit în vârstă de trei ani. Şi astfel scaunul țării noastre i se cuvenea fratelui mai mare al domnului, prințului Leopold. Dar el n-a primit scaunul, lăsându-l fiului său, Ferdinand.

El, deci, nepotul de frate al domnitorului Carol, e nădăjduitul urmaş în scaunul domniei româneşti după Carol I.

Precum fiecare om caută să-şi întemeieze o vatră de moşnean, să ridice o casă pentru ai săi, aşa şi domnul Carol şi-a clădit castelul Peleş la Sinaia, ca să fie cuibul familiei Hohenzollern şi vatra de moşneni ai celor din familia domnitoare.

De-acu înainte numai ajutorul lui Dumnezeu să se reverse asupra neamului şi a ţării noastre, căci noi, cei de astăzi, am pus o temelie neclintită domniei româneşti, ne-am zvârcolit să întărim neamul, unindu-l sub un singur cap, pornindu-l pe calea dreptăţii şi a luminii şi, prin încordările noastre, am făptuit aşa de măreţe fapte, încât vor fi de veşnică pomenire prin cărţi şi ca un veşnic soare vor străluci prin veacuri strănepoţilor noştri.

Numai de la cumineţenia noastră a tuturor atârnă de acum, pe lângă voia Celui de Sus, soarta românilor. Să ne încredem ca şi pân-acum în puterile neamului nostru şi să fim gata de lupte şi de jertfe, când e vorba de ţara în care zac înmormântate oasele părinţilor noştri şi, iubindu-ne unii pe alţii, să adunăm toate năzuinţele vieţii noastre înspre o singură ţintă a neamului întreg, spre ţinta cea cuprinsă într-aceste patru vorbe:

PATRIA ŞI DREPTUL MEU!

George Coşbuc şi evocarea istoriei în scop patriotic

Povestea unei coroane de oțel este o scriere cu titlu simbolic, consacrată evocării rolului jucat de regalitate în frământata epocă a războiului de independență față de Poarta otomană. Scrisă „anume pentru țărănime", cea care a dat cele mai multe jertfe în luptele purtate, în anii 1877 şi 1878, cu trupele turceşti, cartea are practic acelaşi subiect cu volumul intitulat *Războiul nostru pentru neatârnare,* apărut în cursul aceluiaşi an, 1899. Şi, deloc întâmplător, G. Coşbuc foloseşte în cadrul ei aceeaşi manieră de selectare şi de povestire a unor „întâmplări de căpetenie", nu în scopul de a face o reconstrucție ştiințifică a unui moment crucial pentru istoria poporului român, ci pentru a scrie „o carte cu pilde, din care să învețe ştineretulț iubirea de fapte vitejeşti, dragostea de neam şi de țară, sentimentul de datorie, încrederea în puterile națiunii noastre şi credința către domn şi către steagurile oastei".

Părți din aceeaşi „poveste a redeşteptării noastre", narate cu certă intenție educativ-patriotică, *Povestea unei coroane de oțel* şi *Războiul nostru pentru neatârnare* sunt astfel două scrieri complementare, cu eroi, întâmplări şi scopuri comune, dar cu organizare diferită.

Apariția aproape concomitentă a celor două cărți de proză *(Războiul nostru pentru neatârnare* a fost primul care a văzut lumina tiparului) şi tipărirea, în 1899, a încă unui volum de povestiri cu subiect istoric, încredințat spre redactare finală lui George Coşbuc *(Fapte şi vorbe româneşti. Carte de citire pentru toți românii),* a putut surprinde cititorul bucureştean. Scriitorul ardelean, stabilit de aproximativ un deceniu în capitală, era cunoscut ca autor al unor „balade şi idile" cu subiect rural, ca „poet al țărănimii" (C. Dobrogeanu-Gherea) şi al revoltei sociale şi naționale, ca valorificator abil al unor teme şi creații folclorice, ca traducător avizat al unor pagini din marea literatură universală. (Academia Română îi premiase, în 1896, traducerea dată *Eneidei.*)

Atenția acordată aproape accidental unor subiecte extrase din trecutul țării era apoi subsumată, în cele două volume tipărite în 1893 *(Balade şi idile)* şi 1896 *(Fire de tort),* manierei clasice de selectare a atitudinilor general umane şi a gesturilor semnificative din perspectiva mentalului colectiv. Iar unele poezii, precum *Trei, Doamne, şi toți trei, Cornul* sau *Recrutul*, cunoscute deja şi corelate, poate, tematic de către cititorii din Regat cu războiul de independență, erau inspirate, în realitate, din evenimente războinice desfăşurate, în 1870, în apusul Europei, în care grăniceri năsăudeni fuseseră implicați fără voia lor de autoritățile austro-ungare.

Din toamna anului 1897, Coşbuc devenise însă, la propunerea lui Spiru Haret, ilustrul ministru al învățământului, unul dintre principalii redactori ai Albinei, „revistă enciclopedică populară" finanțată de Administrația domeniilor coroanei, care urmărea programatic răspândirea culturii în rândul locuitorilor de la sat şi, desigur, publicarea unor materiale prin care era evidențiat rolul regalității în evoluția contemporană a României. Fostul redactor al Tribunei, care scrisese articole de popularizare pe teme de lingvistică şi de folclor, se apropia acum de subiecte extrase din istoria națională, intuind marea valoare educativ-patriotică a acestora.

La recomandarea lui Spiru Haret, Coşbuc a acceptat să scrie despre războiul de independență şi, cu o dăruire exemplară, a început o documentare laborioasă. A avut la dispoziție arhiva regală, Memoriile regelui Carol I, scrisorile acestuia şi corespondența diplomatică din anii 1876-1878. Cu meticulozitatea-i cunoscută, a cercetat documentele oficiale privitoare la evenimente (documentele privind neutralitatea României fuseseră tipărite oficial încă din 1876, iar corespondența diplomatică privitoare la război apăruse în 1880), a citit articolele publicate în presa vremii de către

corespondenții de război, a discutat cu supraviețuitori ai luptelor. A parcurs, desigur, cel puțin unele dintre cărțile tipărite deja pe marginea aceluiaşi subiect şArtemiu Publiu Alexi şi Maxim Pop, *Resbelul oriental tipărit,* Graz, 1878–1880; T. C. Văcărescu, *Luptele românilor în resbelul din 1877–1878,* Bucureşti, 1887; *Istoricul războiului din 1877–1878. Participarea României la acest război,* scris de mai mulți ofițeri*,* Bucureşti, 1887–1888; Ion Cotruț, *Memoriu pentru a servi la istoria războiului independenței,* Bucureşti, 1895; Şt. I. Fălcoianu, *Istoria războiului din 1877-1878 (ruso-româno-turc),* Bucureşti, 1895ț. Şi a extras date privind efortul economic făcut de români pentru a susține armata foarte probabil din lucrarea *Rechiziținile şi ofrandele pentru trebuințele armatei române în resbelul din 1877–1878 (cu tabele),* carte publicată de către Al. Pencovici, la Bucureşti, în anul 1878.

Ordonând cronologic faptele selectate, Coşbuc a scris *Războiul nostru pentru neatârnare,* un amplu „reportaj de război", menit să scoată în evidență atât eroismul colectiv, cât şi eroismul individual al unor soldați şi ofițeri cunoscuți, dar şi al multora anonimi. Redistribuind materialul pentru a plasa în prim plan rolul avut în evenimente de principele Carol, a redactat *Povestea unei coroane de oțel.*

În această ultimă carte, *Domnitorul* a reprezentat pentru Coşbuc, exact ca şi „coroana de oțel", un simbol al demnității naționale, o modalitate de a exprima ideea de suveranitate şi de independență a poporului român. Suveranitate şi independență dobândite de *Oaste* şi de *Țară*, descrise în vâltoarea evenimentelor politice şi militare prin pilde de credință, de eroism, de dăruire şi de mândrie națională.

Interesul stârnit de *Povestea unei coroane de oțel* pare să fi fost unul deosebit, de vreme ce, în anul 1899, au apărut două ediții ale volumului, prima la Institutul de arte grafice

„Carol Göbl”, cea de a doua la Editura Librăriei Şcoalelor „C. Sfetea”. (În fapt, cea de a doua ediție reprezintă un simplu tiraj al celei dintâi, cartea având aceeaşi paginație, aceleaşi ilustrații şi acelaşi text. Fuseseră operate doar unele modificări minore de ortografie, corectate câteva greşeli de tipar şi redistribuite, din rațiuni tipografice, unele ilustrații.) Scrierea va fi tipărită pentru a treia oară în 1914, la aceeaşi Editură „C. Sfetea”, cu acelaşi text, dar fără ilustrații. Iar alte şase ediții vor mai vedea lumina tiparului până în 1946. Vor fi contribuit la buna difuzare a cărții nu atât sponsorul oficial, cât redactarea extrem de accesibilă a textului, comentariile foarte pertinente (textul a rămas până astăzi valabil în substanța sa) şi, desigur, suflul patriotic ce se transmite prin lectura multor pagini. Deşi nu avea, în ansamblu, valențe artistice deosebite (prozatorul Coşbuc nu s-a ridicat de altfel niciodată la înălțimea poetului), textul putea fi citit uşor şi cu plăcere, iar insistența aproape didactică şi revenirea din alte unghiuri, în cele trei părți distincte ale scrierii, asupra aceloraşi evenimente şi personaje le transforma pe acestea în memorabile puncte de reper.

Scriitorul îl învinge rareori pe naratorul ce şi-a propus o simplă rememorare popularizantă a istoriei recente. Este astfel remarcabilă artistic descrierea dată, în întreg capitolul al XIX-lea, stării străjerilor din tranşeele Plevnei, străjeri care, veghind în frig şi ploaie, în apă până la genunchi şi în noroi, renunțând la puțina mâncare înmuiată de apă şi aşteptând, în haine ude şi înghețate, schimbul, ilustrează convingător proverbul „Să nu dai, Doamne, omului cât poate răbda !”

Elogiul adus poporului român, nedreptățit de soartă, şi vitejilor săi soldați, ridicați pentru a reînvia mărirea trecutului, aminteşte stilistic de paginile închinate aceluiaşi subiect de Alecu Russo, în *Cântarea României:*

„Neam ales de Dumnezeu, dar năpăstuit de soartă şi azvârlit de ursita cea neîngăduitoare în ghearele peririi ! Cât de viteji au fost fiii tăi odată, cât de strălucite faptele lor ! Şi cum s-au stins toate, cum le-a cuprins negura uitării ! Dar acum s-a îndurat Dumnezeul dreptăţii şi al popoarelor asuprite, reînviindu-ţi din mormânt mărirea trecută şi dându-ţi puterea să răsfiri negura vremilor, ca să te arăţi puternic şi voinic în lumina cea de veci a soarelui libertăţii. Iată flăcăii ţării noastre ! Cu ce inimă bărbată se duc ca să-şi arate puterea ! Ei se duc, se duc..."

Iar concluzia cărţii, redactată cu marcată intenţie educativă, a rămas, peste veac, de o uimitoare actualitate:

„Numai de la cumineţenia noastră a tuturor atârnă de acum, pe lângă voia Celui de Sus, soarta românilor. Să ne încredem ca şi pân-acum în puterile neamului nostru şi să fim gata de lupte şi de jertfe, când e vorba de ţara în care zac înmormântate oasele părinţilor noştri şi, iubindu-ne unii pe alţii, să adunăm toate năzuinţele vieţii noastre înspre o singură ţintă a neamului întreg, spre ţinta cea cuprinsă într-aceste patru vorbe: PATRIA ŞI DREPTUL MEU."

Coşbuc nu a dorit însă, după cum singur mărturiseşte, să scrie o proză artistică despre războiul de independenţă. (Scriitor al detaliului şi al gestului semnificativ, remarcabil în organizarea formală a textului pe spaţii mici, el nu avea, se pare, suflul necesar marilor dezvoltări epice.) A dorit numai să ofere „o carte de pilde" pentru tineret şi un mare număr de subiecte posibil de abordat de către scriitori. S-a întors chiar el la acestea în versuri rămase în paginile unor reviste, strecurate în *Ziarul unui pierde-vară* (1902) sau grupate, alături de alte evocări ale trecutului, în *Cântece de vitejie* (1904). După ce, impresionat de unele fapte de eroism, le dăduse formă artistică chiar în perioada documentării pentru cele două cărţi tipărite în 1899 (în 1898 au fost publicate *Cântecul redutei, În şanţuri, Murind,*

O scrisoare de la Muselim Selo şi *Raport – Luarea Griviței, la 30 august 1877),* Coşbuc a revenit constant asupra unor subiecte după 1900. În acest ultim an au apărut *Coloana de atac, Dorobanțul* şi *Pe dealul Plevnei,* în 1901 au fost tipărite *Fragment epic* şi *Zece mai*, în 1902, *Pe drumul Plevnei, De profundis, Osman-Paşa* şi *Proclamarea Independenței,* în 1907, *Na Duna,* iar în 1911, *Aghiotantul.*

În *Proclamarea Independenței. 10 mai 1877,* tipărită o singură dată în paginile revistei „Albina", Coşbuc revenea, clarificator, asupra semnificației simbolice date, în 1899, sintagmei *coroană de oțel*, ştiut find că, la festivitățile din 10/22 mai 1881, prilejuite de înscăunarea ca rege al României, însuşi Carol I purtase pe cap o coroană „făcută din oțelul de tunuri de-ale turcilor din Plevna" (în vreme ce regina Elisabeta avusese o coroană de aur), spunând astfel lumii întregi că „mărturie de-a pururi ne va fi sfărmata putere a celor ce ne-au stăpânit odată, cu tunurile", coroana purtată închipuind „trăinicia de oțel a firii şi a ființei noastre naționale".

Iată explicarea acestei semnificații dată în formă versificată, *coroana de oțel* fiind corelată, semnificativ pentru revenirea creatoare la textul cărții din 1899, cu ideea trezirii la viață a virtuților străbune ale neamului, idee formulată inițial în pasajul în proză reprodus anterior:

„Dar virtuțile străbune nu s-au stins în noi cu totul –
Oceanul ne cuprinse, însă l-am trecut cu-notul;
Cerul ne căzuse-n creştet, însă n-am murit sub el!
Ni s-a luminat văzduhul, şi-ntr-o zi răzbunătoare
Prin ruini găsirăm mândră o coroană de oțel."

După anul 1914, subiectul războiului de independență nu l-a mai interesat pe Coşbuc. Revoltat de atitudinea autorităților față de soarta eroilor şi a familiilor acestora

(după ce anterior militase aproape propagandistic pentru drepturile țăranilor răsculați în 1907 prin „manifestul” intitulat *Noi vrem pământ !),* poetul a scris *Morți, pentru cine ?* Anterior îndepărtarea de casa regală primise, de altfel, o subtilă expresie artistică în *Scrisoarea lui Firdusi către şahul Mahmud*, iar în arhiva poetului de la Biblioteca Academiei se păstrează o poezie clar antidinastică, al cărei prim vers este „Spânzurați-l, de-i mişel !”

* * *

Povestea unei coroane de oțel, scriere semnificativă pentru creația în proză semnată de George Coşbuc, îşi menține nemodificată funcția educativ-patriotică pentru care a fost redactată acum mai bine de un secol.

Fără să aibă virtuți artistice deosebite, textul poate fi citit şi astăzi cu plăcere şi, mai mult, cu cert profit intelectual. O comparație a datelor selectate de scriitor pentru explicarea circumstanțelor politice şi sociale ale evenimentelor care au dus la declanşarea ostilităților militare din anii 1877–1878, precum şi a acelora care au permis, pe câmpul de luptă, câştigarea independenței României față de Poarta otomană, cu ultimele contribuții ştiințifice în domeniu pune în evidență nu doar caracterul de excepție al documentării întreprinse de Coşbuc, ci şi o rară capacitate de interpretare a faptelor din partea acestuia.

Cartea terminată în 1899, o formă reorganizată a materiei *Războiului nostru pentru neatârnare*, menită să sublinieze ro-lul jucat de instituția regalității în câştigarea independenței de stat a României, îşi confirmă încă, în ciuda trecerii timpului, valabilitatea.

O lectură modernă a textului se dovedeşte de asemenea utilă pentru identificarea istoriei unor scrieri ale marelui poet şi pentru comentarea adecvată a modalităților sale de creație.

Textul republicat acum la sugestia şi cu sprijinul Editurii Nemira are la bază, potrivit normelor uzuale în editarea de text, ultima formă antumă a scrierii, reprezentată de volumul apărut la Bucureşti, în 1914, la Editura şi Institutul de arte grafice „C. Sfetea”.

Fiind o reeditare destinată marelui public, volumul de faţă se abate în mod firesc (prin absenţa aparatului critic şi a variantelor) de la rigoarea impusă unei ediţii autentic ştiinţifice, fără a falsifica însă realitatea lingvistică a textului prin modernizare şi li-terarizare.

Textul a fost păstrat de aceea exact în forma lingvistică avută în 1914, cu toate oscilaţiile specifice normei literare de la începutul secolului al XX-lea şi conservând alternanţele datorate modificărilor succesive (nu totdeauna suficient de atente) ale primei redactări.

A fost desigur actualizată ortografia şi au fost corectate tacit greşelile de tipar sau erorile flagrante de limbă.

Notele finale, puţin numeroase în ansamblu, au urmărit exclusiv clarificarea, pentru cititorul actual, a unor detalii de conţinut.

Aceluiaşi scop de limpezire a formei scrierii, pentru a-i fi înţeleasă mai bine semnificaţia, îi este destinat succintul glosar de la finele volumului. Au fost consemnate în cadrul lui, în ordinea alfabetică firească şi sub forma de bază semnificativă din punct de vedere semantic, unele cuvinte şi variante lexicale ieşite din uzul literar actual, unele expresii şi locuţiuni, ca şi unele sensuri ale termenilor astăzi uzuali mai puţin cunoscute lectorului contemporan.

Cititorul va face cu certitudine selecţia termenilor, a formelor şi a semnificaţiilor ce au trebuit explicate. Tot el va diferenţia desigur sensurile contextuale ale unor cuvinte şi va identifica în glosar acele unităţi lexicale şi forme pe care am crezut că este util să le menţionăm.

Aprilie 2007 Gh. Chivu

Cuprins

DOMNITORUL

- 1. Înainte de război
- 2. După război
- 3. Întoarcerea din război

OASTEA

- 1. Trecerea Dunării
- 2. Pedestrimea
- 3. Tunarii şi săpătorii
- 4. Apărarea steagurilor
- 5. Călăreţii
- 6. Tabăra Plevnei
- 7. Ofiţerii noştri
- 8. Intrarea oştilor în Bucureşti

ŢARA

- 1. Vrajba între noi şi turci
- 2. Neatârnarea
- 3. Încordările neamului

- 4. Coroana de oţel

- George Coşbuc şi evocarea istoriei în scop patriotic